

บทที่ 4

การขยายตัวของชุมชนเมืองอุดรธานี

ในบทนี้จะศึกษาสภาพทั่วไปของเทศบาลนครอุดรธานี วิวัฒนาการชุมชนเมืองอุดรธานี การใช้ที่ดินภายในเมือง และวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆที่ส่งเสริมให้เมืองอุดรธานีเติบโต ตลอดจนวิเคราะห์นโยบายของรัฐที่สนับสนุนบทบาทการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุนของเมืองอุดรธานี ซึ่งผลการศึกษานี้จะเป็นแนวทางประกอบการวางแผนพัฒนาเมืองอุดรธานีในบทต่อไป

4.1 สภาพทั่วไปของเทศบาลนครอุดรธานี

เทศบาลนครอุดรธานี จัดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกา จัดตั้งเทศบาลเมืองอุดรธานี เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2479 มีพื้นที่ 5.6 ตารางกิโลเมตร และได้ขยายเขตเทศบาล ครั้งที่ 1 ตามพระราชกฤษฎีกา เปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลเมืองอุดรธานี เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2495 มีพื้นที่ 8.3 ตารางกิโลเมตร เหตุผลที่มีการขยายเขตเทศบาล ครั้งที่ 1 เนื่องจาก ท้องถิ่นนอกเขตเทศบาลด้านใต้ได้เจริญก้าวหน้า และมีชุมชนรวมกันอยู่อย่างหนาแน่น ต่อมาเทศบาลเมืองอุดรธานีมีการขยายเขตเทศบาลครั้งที่ 2 ตามพระราชกฤษฎีกา เปลี่ยนแปลงเขตเทศบาล ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2536 มีพื้นที่ 47.7 ตารางกิโลเมตร เหตุผลที่มีการขยายเขตเทศบาลครั้งนี้ เนื่องจากชุมชนนอกเขตเทศบาลหนาแน่นและเจริญขึ้น สมควรมีการขยายเขตเทศบาลเมืองอุดรธานี เพื่อประโยชน์ในการบริหารกิจการและทำนุบำรุงท้องถิ่น และเมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2538 ได้มีพระราชกฤษฎีกา ยกฐานะเทศบาลเมืองอุดรธานี เป็นเทศบาลนครอุดรธานี

ตารางที่ 4.1 ความเป็นมาของเทศบาลนครอุดรธานี

ความเป็นมา	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)	วัน เดือน ปี
เทศบาลเมืองอุดรธานี จัดตั้งครั้งแรก	5.6	14 มีนาคม พ.ศ. 2479
ขยายเขตเทศบาล ครั้งที่ 1	8.3	12 ธันวาคม พ.ศ. 2495
ขยายเขตเทศบาล ครั้งที่ 2	47.7	31 ธันวาคม พ.ศ. 2536
ยกฐานะเป็นเทศบาลนครอุดรธานี	47.7	25 กันยายน พ.ศ. 2538

ที่มา : กองวิชาการและแผนงาน สำนักงานเทศบาลนครอุดรธานี , ปี พ.ศ. 2540

4.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

เทศบาลนครอุดรธานี มีพื้นที่ 47.7 ตารางกิโลเมตร ซึ่งขอบเขตของเทศบาลนครอุดรธานี อยู่ภายในบริเวณถนนเลี้ยวเมือง หรือภายในถนนวงแหวนรอบเมืองอุดรธานี มีพื้นที่ตำบลที่อยู่ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี 6 ตำบล คือ ตำบลหมากแข้ง ตำบลหนองบัว ตำบลบ้านเลื่อม ตำบลบ้านจั่น ตำบลนาดี และตำบลหนองขอนกว้าง (แผนที่ที่ 4.1) แบ่งการอธิบายลักษณะทางกายภาพของเทศบาลนครอุดรธานีเป็น 2 ส่วน คือ ลักษณะภูมิประเทศ และลักษณะภูมิอากาศ

4.1.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

เทศบาลนครอุดรธานี ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่ราบสูง เนื่องจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 175 เมตร สภาพพื้นที่ภายในตัวเมืองเป็นแอ่ง ค่อนข้างราบ ลาดเอียงทางทิศใต้ไปทางทิศเหนือ มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 คือ ถนนอุดรชัย ตัดผ่านกลางเมืองอุดรธานี ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี มีลำน้ำธรรมชาติที่สำคัญ 2 สาย คือ ห้วยหมากแข้งและห้วยมั่ง ไหลผ่านจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือ ตามความลาดเอียง ห้วยทั้ง 2 สายนี้เป็นเส้นทางระบายน้ำธรรมชาติของเมือง

4.1.1.2 ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพอากาศในเขตเทศบาลนครอุดรธานี แบ่งออกเป็น 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว เนื่องจากเทศบาลนครอุดรธานีตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ราบสูง มีเทือกเขาติดต่อกันเป็นแนวยาวทางทิศตะวันตกของจังหวัด จึงทำให้มีอากาศร้อนอบอ้าวในฤดูร้อน และค่อนข้างหนาวเย็นมากในฤดูหนาว เดือนที่มีอากาศร้อนอบอ้าวมากที่สุด คือเดือนเมษายน และเดือนที่มีอากาศหนาวที่สุด คือ เดือนมกราคม

4.1.2 ประชากร

แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ จำนวนประชากร และความหนาแน่นของประชากร

4.1.2.1 จำนวนประชากร

เทศบาลนครอุดรธานี เป็นพื้นที่ชุมชนเมืองที่มีการรวมตัวของประชากรจำนวนมากที่สุดในจังหวัดอุดรธานี (ตารางที่ 3.6) และในอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ในปี พ.ศ. 2539 เทศบาลนครอุดรธานีมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 159,595 คน แยกเป็นชายจำนวน 79,425 คน และหญิงจำนวน 80,170 คน ความหนาแน่นของประชากร เท่ากับ 3,175 คนต่อตารางกิโลเมตร และมีหลังคาเรือนจำนวน 46,562 หลัง (ตารางที่ 3.6) ประชากรในเขตเทศบาลนครอุดรธานี แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ คนไทย และ คนไทยเชื้อสายญวน ซึ่งธุรกิจการค้ากว่าครึ่งในเทศบาลนครอุดรธานี อยู่ใน การควบคุมของคนไทยเชื้อสายญวน นอกจากนี้การเติบโตของเมืองอุดรธานีได้ก่อให้เกิดแรงดึงดูดให้ประชากรรอบนอกอพยพเข้ามาทำงานในเขตเทศบาลนครอุดรธานีตลอดเวลา

ตารางที่ 4.2 จำนวนประชากรของเทศบาลนครอุดรธานี อำเภอเมืองอุดรธานี และจังหวัดอุดรธานี
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 - 2539

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร		
	เทศบาลนครอุดรธานี	อำเภอเมืองอุดรธานี	จังหวัดอุดรธานี
2530	82,192	267,084	1,310,178
2531	81,202	352,387	1,409,034
2532	81,979	274,510	1,354,500
2533	79,603	280,130	1,386,152
2534	78,489	279,138	1,392,953
2535	83,720	285,623	1,398,911
2536	86,420	284,770	1,441,971
2537	151,209	218,652	1,456,154
2538	151,463	221,357	1,456,154
2539	159,595	218,674	1,470,888

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย , ปี พ.ศ. 2540

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 - 2539 ประชากรในจังหวัดอุดรธานีเพิ่มสูงขึ้นทุกปี แต่สำหรับประชากร ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี เมื่อปี พ.ศ. 2537 เพิ่มสูงขึ้นมาก เนื่องจากมีการขยายเขตเทศบาลนครอุดรธานี จากเดิมพื้นที่ 8.3 ตารางกิโลเมตร ขยายพื้นที่เป็น 47.7 ตารางกิโลเมตร จึงทำให้จำนวนประชากรของเทศบาลนครอุดรธานีเพิ่มสูง ในปีเดียวกัน ประชากรของอำเภอเมืองอุดรธานีก็กลับลดลง เนื่องจากเมื่อมีการขยายเขตเทศบาล ประชากรส่วนหนึ่งของอำเภอเมืองอุดรธานี ได้เข้าไปรวมเป็นประชากรในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ประชากรในเขตเทศบาลนครอุดรธานี มีจำนวนร้อยละ 42.19 ของจำนวนประชากรอำเภอเมืองอุดรธานีรวม และมีจำนวนร้อยละ 10.85 ของจำนวนประชากรจังหวัดอุดรธานีรวม

ในอนาคต คาดว่าจำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครอุดรธานีจะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ (ตารางที่ 3.11) เพราะในปัจจุบัน เมืองอุดรธานีได้พัฒนาเป็นเมืองหน้าด่านสู่ประตูอินโดจีน และเมืองอุดรธานียังมีความพร้อมในการพัฒนาทุกด้าน ซึ่งจะเป็นแหล่งงานที่จะดึงดูดให้ประชากรรอบนอกพื้นที่ และในจังหวัดอนุภาค อพยพเข้ามาทำงานในเมืองอุดรธานีเพิ่มมากขึ้น

4.1.2.2 ความหนาแน่นของประชากร

ตารางที่ 4.3 ความหนาแน่นของประชากรของเทศบาลนครอุดรธานี อำเภอเมืองอุดรธานี และจังหวัดอุดรธานี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 - 2539

ปี พ.ศ.	ความหนาแน่นของประชากร (คน ต่อ ตารางกิโลเมตร)		
	เทศบาลนครอุดรธานี	อำเภอเมืองอุดรธานี	จังหวัดอุดรธานี
2530	9,903	244	105
2531	9,784	322	113
2532	9,877	251	108
2533	9,590	256	100
2534	9,456	255	111
2535	10,087	261	112
2536	9,690	261	112
2537	3,170	200	110
2538	3,176	203	111
2539	3,346	200	112

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย , ปี พ.ศ. 2540

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 - 2539 พื้นที่เทศบาลนครอุดรธานีมีความหนาแน่นของประชากรสูงกว่า อำเภอเมืองอุดรธานี และจังหวัดอุดรธานี หลังปี พ.ศ. 2536 ความหนาแน่นของประชากรในเทศบาลนครอุดรธานีลดลง เนื่องจากการขยายเขตเทศบาลนครอุดรธานี เข้าไปในเขตอำเภอเมืองอุดรธานี จึงทำให้ความหนาแน่นของประชากรในอำเภอเมืองอุดรธานีและจังหวัดอุดรธานีลดลง

4.1.2.3 การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร

ตารางที่ 4.4 สถิติการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครอุดรธานี
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 - 2539

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร	เกิด	ตาย	ย้ายเข้า	ย้ายออก
2535	83,720	5,049	208	3,946	9,539
2536	80,426	5,368	540	3,355	8,807
2537	151,209	6,836	513	6,605	12,730
2538	151,463	6,012	719	7,213	9,930
2539	159,595	7,752	669	6,958	7,633

ที่มา : งานทะเบียนราษฎร สำนักงานเทศบาลนครอุดรธานี , ปี พ.ศ. 2540

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 - 2539 เทศบาลนครอุดรธานีมีจำนวนประชากรเกิดมากกว่าจำนวนประชากรตาย และจำนวนประชากรย้ายถิ่นออกมากกว่าจำนวนประชากรย้ายถิ่นเข้า ในปี พ.ศ. 2537 มีจำนวนประชากรย้ายถิ่นเข้ามาในเขตเทศบาลนครอุดรธานีมากขึ้น เนื่องจากในเมืองอุดรธานีมีการก่อสร้างด้านอสังหาริมทรัพย์ และ มีการขยายการลงทุนด้านการค้า - การบริการ (ตารางที่ 3.6 และตารางที่ 3.7) จึงเป็นแหล่งงานของอนุภาค ทำให้เป็นปัจจัยดึงดูดให้ประชากรรอบนอกเข้ามาทำงานในเมืองอุดรธานี และจำนวนประชากรที่ย้ายถิ่นออกลดลง นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา จำนวนประชากรในเทศบาลนครอุดรธานีเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากการขยายเขตเทศบาลออกไป

4.1.3 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจหลักของจังหวัดอุดรธานี คือ การเกษตร แต่ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพพาณิชย์กรรม เป็นตัวแทนการค้าส่ง - การค้าปลีก รองลงมา คือ บริการต่างๆ และรับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานตามบริษัท ห้างร้าน และอาชีพอิสระในเขตเมือง การบริการในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา มีการขยายกิจการโรงแรม ภัตตาคาร ไนท์คลับ และสถานบันเทิงต่างๆมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งสาขาในระบบเศรษฐกิจในเทศบาลนครอุดรธานี ออกได้เป็น 6 ประเภทใหญ่ๆ คือ การบริการสาธารณะ , การค้าและการพาณิชย์ , การบริการ , การคมนาคมขนส่งและการติดต่อสื่อสาร , การเงินและธนาคาร และภาคราชการ

4.1.3.1 ธุรกิจในระบบและธุรกิจนอกระบบ

กิจกรรมต่างๆภายในเทศบาลนครอุดรธานีส่วนใหญ่ เกี่ยวกับการค้าและการบริการ ซึ่งกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ธุรกิจในระบบ และ ธุรกิจนอกระบบ

1. ธุรกิจในระบบ

หมายถึง ธุรกิจการค้า การบริการ ที่มีการจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย มีใบอนุญาต เสียภาษีให้แกรัฐ มีกระบวนการดำเนินงานตามระบบธุรกิจสมัยใหม่ มีการกั๊ยืมเงินมาลงทุนจากธนาคารหรือแหล่งเงินทุนในระบบ ธุรกิจในระบบของเทศบาลนครอุดรธานี คือ ภาคอุตสาหกรรม ภาคการค้าและการบริการ โดยอุตสาหกรรมต่างๆในเมืองอุดรธานี ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่ให้บริการภายในชุมชน เช่น โรงพิมพ์ อู่ซ่อมรถยนต์ โรงงานทำขนมปัง และธุรกิจในระบบอีกอย่างหนึ่งในเมืองอุดรธานี คือ การจดทะเบียนพาณิชย์ในธุรกิจการค้าและการบริการ ซึ่งเป็นแหล่งจ้างงานขนาดใหญ่ในเทศบาลและเป็นสาขาทางเศรษฐกิจที่มีการเจริญเร็วกว่าสาขาทางเศรษฐกิจอื่นๆในระบบ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสาขาทางเศรษฐกิจอื่นๆ คือ สาขาการก่อสร้าง รวมถึง มีผลกระทบต่อระดับความต้องการในบริการสาธารณะต่างๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา สาธารณสุข และถนน

2. ธุรกิจนอกระบบ

หมายถึง ธุรกิจการค้า การบริการ ที่ไม่มีการจดทะเบียนธุรกิจการค้า การบริการ ไม่มีใบอนุญาต และไม่ได้เสียภาษีให้รัฐ แต่ไม่ได้เป็นธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เพราะหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวไม่มีการบังคับให้ต้องจดทะเบียนการค้า ลักษณะการกั๊ยืมเงินมาลงทุนจะไม่กั๊ยืมเงินมาจากธนาคาร แต่จะกั๊ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนอื่นนอกระบบ เป็นธุรกิจหรือกิจกรรมขนาดเล็ก ไม่ต้องใช้หลักวิชาการมากนัก เช่น ทาบเร่ แผงลอย แผงตั้ง ขายของตามรถเข็น รับงานจากโรงงานอุตสาหกรรมมาทำในที่พักอาศัย เป็นต้น ซึ่งภายในเขตเทศบาลนครอุดรธานี มีธุรกิจนอกระบบประมาณ 3,250 ราย หรือร้อยละ 50 ของจำนวนการจ้างงานในธุรกิจรวม¹ ธุรกิจนอกระบบนี้เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจในเทศบาลนครอุดรธานีมาก แม้วาผู้ประกอบการอาชีพประเภทธุรกิจนอกระบบส่วนมากเป็นผู้ที่มีรายได้น้อย

ธุรกิจนอกระบบของเทศบาลนครอุดรธานี จะกระจุกตัวในเขตย่านชุมชนหนาแน่น เช่น ตลาดบ้านห้วย ตลาดเทศบาล ตลาดไทยอิสาน ตลาดหนองบัว ตลาดหักเซินมา ท่าแยกสแควร์ และย่านที่อยู่อาศัย ส่วนในพื้นที่อื่นๆโดยทั่วไปภายในเมืองอุดรธานี จะไม่มี ทาบเร่ แผงลอย ขายของตามรถเข็น ปรากฏอยู่ ซึ่งรูปแบบการกระจุกตัวของธุรกิจนอกระบบเหล่านี้ ทำให้การใช้ที่ดินภายในเมืองมีระเบียบ มีการแบ่งการใช้ที่ดินของเมืองอย่างมีสัดส่วน

¹ สำนักงานเทศบาลนครอุดรธานี และสำนักงานเทศบาลนครอุดรธานี ประจำปี พ.ศ. 2541 (อุดรธานี สำนักงานเทศบาลนครอุดรธานี, 2541) . หน้า 40

4.1.3.2 กิจกรรมพื้นฐานและกิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรมพื้นฐาน

หน้าที่อย่างหนึ่งของเทศบาล คือ การจัดเตรียมสถานที่ที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ซึ่งการแลกเปลี่ยนนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนมือระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิต หน้าที่ดังกล่าวของเทศบาลทำให้เกิดการหมุนเวียนทางการเงิน ในระบบเศรษฐกิจในเมืองอุดรธานี

1. กิจกรรมพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจของเทศบาล

หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของเทศบาล ที่ทำให้ปริมาณการเงินไหลเวียนเข้าสู่ระบบวงจรเศรษฐกิจในเทศบาลมีปริมาณเพิ่มสูงขึ้น เป็นการให้บริการแก่ประชากรนอกเมือง หรือเป็นกิจกรรมเพื่อการส่งออก กิจกรรมพื้นฐานที่สำคัญของเทศบาลนครอุดรธานี คือ ธุรกิจการค้า การบริการต่างๆ เช่น การบริการจากสถาบันทางการเงิน การบริการการท่องเที่ยว การบริการสาธารณสุข และการบริการการศึกษา ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ให้บริการในระดับชุมชน จังหวัด และอนุภาค เพราะการจัดบริการทางธุรกิจการค้า และการบริการต่างๆ ทำให้ประชากรรอบนอกเมืองเข้ามาใช้บริการภายในเมืองอุดรธานี และนำเงินมาใช้จ่ายในเมือง

2. กิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรมพื้นฐานทางเศรษฐกิจของเทศบาล

หมายถึง กิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจในเทศบาลนครอุดรธานี ที่สามารถช่วยลดการรั่วไหลของปริมาณเงินตราออกไปนอกระบบเศรษฐกิจของเทศบาล เพราะเป็นกิจกรรมที่ผลิตสินค้าและบริการขึ้นในท้องถิ่นเอง เพื่อทดแทนการนำเข้าสินค้าและบริการจากท้องถิ่นอื่น กิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรมพื้นฐานทางเศรษฐกิจของเทศบาลโดยทั่วไป จะเป็นด้านการให้บริการและอุตสาหกรรมที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชน เช่น การตัดผม การซ่อมรถ การซักรีดเสื้อผ้า การตัดเย็บเสื้อผ้า ร้านอาหาร กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่บริการภายในชุมชน แต่กิจกรรมบางอย่างอาจเป็นได้ทั้งกิจกรรมพื้นฐานและกิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรมพื้นฐานในเทศบาลนครอุดรธานี เช่น การซ่อมรถ นอกจากจะให้บริการภายในท้องถิ่นแล้วยังให้บริการแก่ประชากรต่างถิ่นในระดับอนุภาค เนื่องจากความได้เปรียบเชิงที่ตั้งของเมืองที่เป็นชุมทางคมนาคม

4.1.3.3 การค้าและการบริการ

เทศบาลนครอุดรธานีเป็นศูนย์กลางทางการค้าและทางการบริการของอนุภาค 6 จังหวัด การจ้างงานส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลจึงเป็นการจ้างงานในสาขาทุติยภูมิ

ตารางที่ 4.5 จำนวนและร้อยละสถานประกอบการธุรกิจการค้าและการบริการในเขตเทศบาลนครอุดรธานี จำแนกตามประเภทธุรกิจ ปี พ.ศ. 2530 , 2534 และ 2539

ประเภทธุรกิจ	2530		2534		2539	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การค้าส่ง	72	2.64	55	2.0	174	3.9
การค้าปลีก	1,239	45.54	1,205	43.9	2,153	49
การบริการ	1,173	43.11	1,277	46.53	2,075	47.1
อื่นๆ	237	8.71	207	7.57	0	0
รวม	2,721	100	2,744	100	4,402	100

ที่มา : กองวิชาการและแผนงาน สำนักงานเทศบาลนครอุดรธานี , ปี พ.ศ. 2540

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 - 2534 จำนวนสถานประกอบการในเขตเทศบาลนครอุดรธานีเพิ่มไม่มากนัก กิจกรรมประเภทการค้าปลีกมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือ การบริการ และการค้าส่ง ตามลำดับ แต่ในปี พ.ศ. 2539 สถานประกอบการในเขตเทศบาลเพิ่มจำนวนสูงถึงร้อยละ 62.34 จากปี พ.ศ. 2534 โดยสถานประกอบการทุกประเภทมีการเพิ่มจำนวนขึ้น เนื่องจากในแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 กำหนดให้เมืองอุดรธานีเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการบริการของอนุภาค รวมทั้งเพื่อรองรับการเปิดใช้สะพานมิตรภาพ (ไทย - ลาว)

4.1.3.4 การอุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กและขนาดกลาง มีจำนวนคนงาน 1 - 4 คน เป็นกิจการที่บริการประชากรภายในท้องถิ่น ตั้งปะปนอยู่ภายในชุมชน ยกเว้นอุตสาหกรรมประเภทอุตสาหกรรมเครื่องยนต์จะอยู่บริเวณชานเมืองทางทิศตะวันตก

ตารางที่ 4.6 จำนวนและร้อยละของสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตในเขตเทศบาลนครอุดรธานี จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม ปี พ.ศ. 2534 และ 2539

ประเภทอุตสาหกรรม	2534		2539	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การผลิตอาหาร เครื่องดื่ม ยาสูบ	64	17.1	192	20.1
การผลิตสิ่งทอสิ่งถัก เครื่องแต่งกาย หนังสั้ว และผลิตภัณฑ์หนังสั้ว	20	5.3	417	43.7
การผลิตไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ รวมทั้งเครื่องเรือน	39	10.4	48	5
การผลิตกระดาษและผลิตภัณฑ์กระดาษ การพิมพ์ และการพิมพ์โฆษณา	6	1.6	23	2.4
การผลิตเคมีภัณฑ์และผลิตภัณฑ์เคมี น้ำมันปิโตรเลียม ถ่านหิน ยาง และพลาสติก	56	15	25	2.5
การผลิตผลิตภัณฑ์จากแร่โลหะ	2	0.5	18	1.9
อุตสาหกรรมโลหะขั้นมูลฐาน	8	2.1	7	0.7
การผลิตผลิตภัณฑ์โลหะ เครื่องจักร และอุปกรณ์	173	46.4	220	23
อุตสาหกรรมการผลิตอื่นๆ	6	1.6	7	0.7
รวม	374	100	956	100

ที่มา : กองวิชาการและแผนงาน สำนักงานเทศบาลนครอุดรธานี , ปี พ.ศ. 2540

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 - 2539 จำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรมในเขตเทศบาลนครอุดรธานีเพิ่มขึ้นจำนวนร้อยละ 60.87 ของจำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2534 เนื่องจากการขยายเขตเทศบาลนครอุดรธานี จากเดิมพื้นที่ 8.3 ตารางกิโลเมตร เป็น 47.7 ตารางกิโลเมตร ประเภทอุตสาหกรรมที่มีจำนวนมากที่สุด คือ การผลิตผลิตภัณฑ์โลหะ เครื่องจักร และอุปกรณ์ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับการผลิต ประกอบและซ่อมเครื่องยนต์ กิจการดังกล่าวนอกจากจะให้บริการแก่ประชากรภายในชุมชนแล้วยังให้บริการแก่ประชากรต่างถิ่น เนื่องจากความได้เปรียบเชิงที่ตั้งของเทศบาลนครอุดรธานีที่เป็นชุมทางคมนาคมของอนุภาค และในปี พ.ศ. 2539 อุตสาหกรรมประเภทที่มีการขยายตัวมากที่สุด คือ การผลิตสิ่งทอสิ่งถัก เครื่องแต่งกาย หนังสั้วและผลิตภัณฑ์หนังสั้ว เนื่องจากเมืองอุดรธานีในระยะหลังได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปในระดับอนุภาค

จังหวัดอุดรธานี เป็นจังหวัดที่มีการซื้อขายที่ดินและอสังหาริมทรัพย์จำนวนมาก โดยมีปริมาณการซื้อขายที่ดินมากกว่า 5,000 รายต่อปี สามารถจัดเก็บค่าธรรมเนียมได้มากกว่า 41,000 ล้านบาทต่อปี การซื้อขายที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในเมืองอุดรธานี ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของอนุภาค ขนาดของที่ดินที่มีการซื้อขายกันมากเป็นที่ดินที่มีแปลงขนาดใหญ่ ตั้งแต่ 80 - 100 ไร่ขึ้นไป²

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 - 2540 บริเวณที่ดินที่มีราคาประเมินที่ดินสูงสุดในจังหวัดอุดรธานี คือ ที่ดินที่ติดถนนสายหลักภายในเทศบาลนครอุดรธานี คือ ที่ดินติดถนนโพศรี บริเวณห้าแยกน้ำพุ ซึ่งเป็นย่านธุรกิจหลักของเมืองอุดรธานี เป็นพื้นที่ที่มีราคาประเมินที่ดินสูงสุดในจังหวัดอุดรธานี เมื่อปี พ.ศ. 2540 ที่ดินที่ติดถนนโพศรี มีราคาประเมินที่ดิน 150,000 บาทต่อตารางวา บริเวณพื้นที่ที่มีราคาประเมินที่ดิน สูงรองลงมา คือ ที่ดินติดถนนอุดรขุขี ที่ดินติดถนนทหาร และ ที่ดินติดถนนประจักษ์ โดยมีราคาประเมินที่ดิน เมื่อปี พ.ศ. 2540 เท่ากับ 120,000 บาทต่อตารางวา และ 100,000 บาทต่อราคาตามลำดับ ส่วนในเขตเทศบาลนครอุดรธานีที่ดินที่มีราคาประเมินที่ดินต่ำ คือ ที่ดินชานเมือง ตามบริเวณถนนเลี้ยวเมือง ซึ่งมีราคาประเมินที่ดินอยู่ระหว่าง 3,000 - 3,500 บาทต่อตารางวา

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 - 2540 เพราะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการเปิดใช้สะพานมิตรภาพ (ไทย - ลาว) ที่มีต่อเมืองอุดรธานีไม่สูงตามที่คาดหวัง ทำให้ในเขตเทศบาลนครอุดรธานีส่วนใหญ่มีราคาที่ดินเพิ่มขึ้นไม่สูงมากนัก และอาจเนื่องมาจากราคาที่ดินเริ่มอิ่มตัว บริเวณที่มีราคาประเมินที่ดินสูงคือ ที่ดินที่อยู่ติดกับถนนแนวพัฒนาของเมือง หรือถนนสายหลักของเมือง คือ ที่ดินติดถนนโพศรี ที่ดินติดถนนอุดรขุขี ที่ดินติดถนนทหาร และที่ดินติดถนนประจักษ์ เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นย่านธุรกิจหลักของเมือง ซึ่งมีระบบโครงสร้างคมนาคมพร้อม ทำให้เข้าถึงได้สะดวก จึงทำให้บริเวณดังกล่าวมีราคาที่ดินสูงมาโดยตลอด และในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการเปิดใช้สะพานมิตรภาพ (ไทย - ลาว) ทำให้บริเวณดังกล่าวมีราคาประเมินที่ดินสูง เพราะขยายขอบเขตการให้บริการของเมืองแก่ประชากรในชุมชน จังหวัด และอนุภาคเดิม ไปถึงสปป.ลาว บริเวณดังกล่าวจึงมีราคาประเมินที่ดินสูง ทำให้มีการใช้ที่ดินในแนวตั้ง เพื่อให้ผลตอบแทนทางธุรกิจสูงสุด และจากตารางที่ 4.7 แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาในเมืองอุดรธานี มีการกระจุกความเจริญเฉพาะพื้นที่ศูนย์กลางเมือง บริเวณห้าแยกน้ำพุ จากระยะทางที่ห่างจากศูนย์กลางเมืองออกไป ความเจริญจะเบาบางลงตามระยะทาง ดังนั้นพื้นที่ชานเมืองจึงมีความเจริญน้อย

² สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, แผนลงทุนจังหวัดอุดรธานี (อุดรธานี : สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, 2537) , หน้า 145

ตารางที่ 4.7 ราคาประเมินที่ดิน ในเทศบาลนครอุดรธานี ปี พ.ศ. 2530 , 2534 , 2537 และ 2540

บริเวณที่ดิน (ระยะห่างถึง 20 เมตร จากถนน)	ปี 2530	ปี 2534	ปี 2537	ปี 2540
	ราคา บาทต่อตารางวา	ราคา บาทต่อตารางวา	ราคา บาทต่อตารางวา	ราคา บาทต่อตารางวา
ที่ดินติดถนนโพศรี	1,000 - 40,000	7,000 - 100,000	8,000 - 100,000	30,000 - 100,000
ที่ดินติดถนนอุดรดุขี้	30,000	30,000 - 90,000	30,000 - 90,000	40,000 - 120,000
ที่ดินติดถนนทหาร	2,000 - 30,000	4,000 - 80,000	4,000 - 80,000	20,000 - 100,000
ที่ดินติดถนนประจักษ์	7,000	26,000 - 80,000	35,000 - 80,000	80,000 - 100,000
ที่ดินติดถนนอูดยเดช	13,000	13,000 - 70,000	15,000 - 70,000	30,000 - 70,000
ที่ดินติดถนนหมากแข้ง	1,000 - 3,500	11,000 - 15,000	15,000 - 60,000	25,000 - 70,000
ที่ดินติดถนนพานพร้าว	8,000	22,500 - 50,000	40,000 - 50,000	50,000 - 60,000
ที่ดินติดถนนสี่ศรีวา	7,500	37,000 - 50,000	40,000 - 50,000	50,000 - 60,000
ที่ดินติดถนนโกลานุสรณ์	1,500 - 15,000	8,000 - 50,000	8,000 - 50,000	10,000 - 50,000
ที่ดินติดถนนมุขมนตรี	15,000	40,000	40,000	70,000
ที่ดินติดถนนอำมา	20,000	40,000	40,000	70,000
ที่ดินติดถนนโพธิ์สัย	2,500	5,000 - 35,000	10,000 - 35,000	20,000 - 50,000
ที่ดินติดถนนมูลนิธิสตรีสาทร	8,000	30,000	30,000	50,000
ที่ดินติดถนนอธิปัต	2,500	15,000 - 20,000	20,000	30,000
ที่ดินติดถนนประชารักษ์	1,200 - 7,000	4,000 - 15,000	11,000 - 22,000	22,000 - 50,000
ที่ดินติดถนนหลังรถไฟ	2,200	5,000	5,500	5,500
ที่ดินติดถนนพรหมประกาย	5,000	5,000	5,000	5,500 - 6,500
ที่ดินติดถนนอัครมิตร	5,000	5,000	5,000 - 50,000	5,000 - 70,000
ที่ดินติดถนนนเรศวร	1,000 - 5,000	1,100 - 20,000	1,500 - 20,000	4,000 - 25,000
ที่ดินติดถนนพานิชย์	3,000	15,000	5,000 - 20,000	6,000 - 25,000
ที่ดินติดถนนภูภักจรรยา	3,000	6000 - 8000	6,000 - 12,000	6,000 - 12,000
ที่ดินติดถนนบุญจรงค์	4,000	10,000	10,000 - 20,000	10,000 - 30,000
ที่ดินติดถนนรอบหนองสิม	1,000	1,500 - 2,500	4,000 - 8,000	4,000 - 8,000
ที่ดินติดถนนประชาอุทิศ	2,500	3,500 - 12,000	7,000 - 20,000	7,000 - 25,000
ที่ดินติดถนนตำรวจ	3000 - 7500	8000 - 35000	10,000 - 40,000	20,000 - 40,000

ที่มา : สำนักงานจังหวัดอุดรธานี , ปี พ.ศ. 2540

ตารางที่ 4.7 ราคาประเมินที่ดิน ในเทศบาลนครอุดรธานี ปี พ.ศ. 2530 , 2534 , 2537 และ 2540 (ต่อ)

บริเวณที่ดิน (ระยะทางถึง 20 เมตร จากถนน)	ปี 2530 ราคา บาทต่อตารางวา	ปี 2534 ราคา บาทต่อตารางวา	ปี 2537 ราคา บาทต่อตารางวา	ปี 2540 ราคา บาทต่อตารางวา
ที่ดินติดถนนแจ่มอนุสรณ์	3,500	12,000	15,000	15,000 - 30,000
ที่ดินติดถนนในตลาดอุดรเมืองทอง		11,000 - 15,000	12,000 - 15,000	15,000 - 30,000
ที่ดินติดถนนสุรการ	15,000 - 25,000	40,000 - 70,000	50,000 - 70,000	50,000 - 70,000
ที่ดินบริเวณเจริญศรีคอมเพล็กซ์	35,000 - 70,000	35,000 - 70,000	35,000 - 70,000	35,000 - 70,000
ที่ดินภายในตลาดไทยอีสาน	6,000	30,000	40,000	40,000
ที่ดินติดซอยชนสง	1,000	11,000 - 15,000	15,000 - 30,000	15,000 - 30,000
ที่ดินติดถนนศรีชมชื่น	1,000 - 4,500	3,000 - 15,000	15,000 - 30,000	15,000 - 30,000
ที่ดินติดถนนแสงจำอุทิศ	7,500	20,000	35,000	35,000
ที่ดินภายในบริเวณตลาดทักษิณา			5,000	5,000
ที่ดินติดถนนหนองบัว			10,000	10,000 - 22,000
ที่ดินติดถนนนิตโย			8,000	8,000
ที่ดินติดถนนจินตคาม			8,000	8,000
ที่ดินติดทางหลวงแผ่นดิน สายอุดรธานี - หนองสำโรง			875 - 2,000	2,000 - 3,000
ที่ดินติดทางหลวงแผ่นดิน สายอุดรธานี - วังสะพุง			500 - 875	2,000 - 3,000
ที่ดินติดทางหลวงแผ่นดิน สายอุดรธานี - สกลนคร			600 - 750	2,000 - 3,000
ที่ดินติดทางหลวงแผ่นดิน สายอุดรธานี - หนองคาย			500 - 2,500	3,000 - 3,500
ที่ดินติดทางหลวงแผ่นดิน สายอุดรธานี - ขอนแก่น			625 - 2,000	3,000 - 3,500
ที่ดินติดทาง ร.พ.ช. สายบ้านถ่อน - พุงศาลาลัย			625	2,000
ที่ดินนอกเหนือ			125 - 250	250 - 500

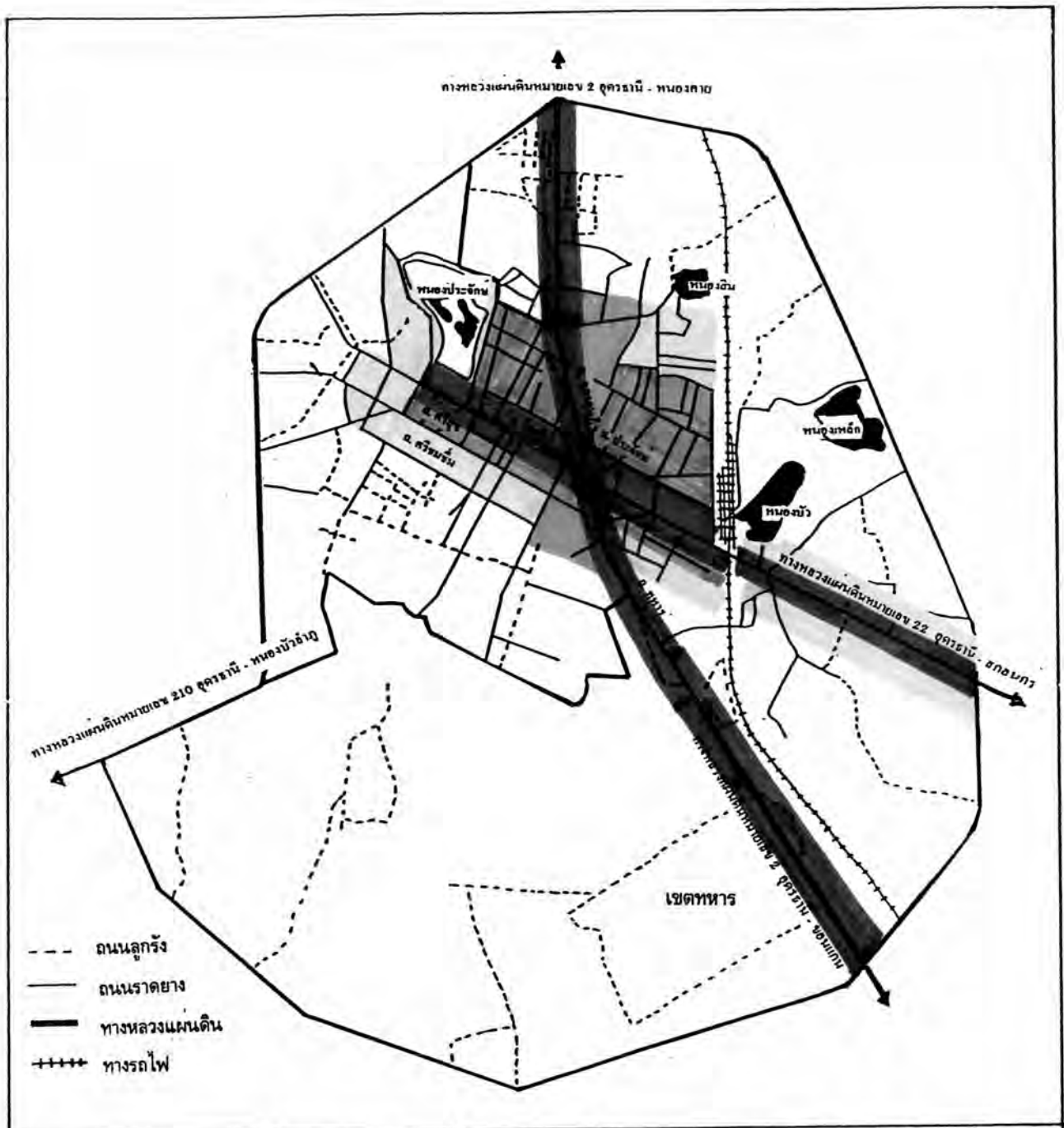
ที่มา : สำนักงานที่ดินจังหวัดอุดรธานี , ปี พ.ศ. 2540

ตารางที่ 4.8 บริเวณที่ดินที่มีราคาประเมินที่ดินสูงสุด 10 อันดับแรกของจังหวัดอุดรธานี ปี พ.ศ. 2540

ลำดับที่	บริเวณที่ดิน	ราคาประเมิน (บาทต่อตารางวา)
1	ที่ดินติดถนนโพศรี	150,000
2	ที่ดินติดถนนอุดรสุขวิ	120,000
3	ที่ดินติดถนนทหาร และที่ดินติดถนนประจักษ์	100,000
4	ที่ดินติดถนนอศุขเดช , ที่ดินติดถนนหมากแข้ง , ที่ดินติดถนนโกลานุสรณ์ , ที่ดินติดถนนอศุขมิตร , ที่ดินติดถนนสุรการ และที่ดินบริเวณเจริญศรีคอมเพล็กซ์	70,000
5	ที่ดินติดถนนพานพร้าว และที่ดินติดถนนสีศรีรักษา	60,000
6	ที่ดินติดถนนอำเภอบ , ที่ดินติดถนนโพธิ์พิสัย , ที่ดินติดถนนมูลศาสตร์สาธร และที่ดินติดถนนประชาภิบาล	50,000
7	ที่ดินติดถนนมขมนตรี , ที่ดินติดถนนตำรวจ และที่ดินภายในตลาดเทศบาล	40,000
8	ที่ดินติดถนนแสงจำอุทิศ	35,000
9	ที่ดินติดถนนอธิบดี , ที่ดินติดถนนเบญจรงค์ , ที่ดินติดถนนแจ่มอนุสรณ์ , ที่ดินติดถนนในตลาดอุดรเมืองทอง , ที่ดินติดซอยชนสง , ที่ดินติดถนนศรีชมชื่น และที่ดินติดถนนแสงจำอุทิศ	30,000
10	ที่ดินติดถนนนเรศวร , ที่ดินติดถนนพานิชย์ และที่ดินติดถนนประชาอุทิศ	25,000

ที่มา : สำนักงานที่ดินจังหวัดอุดรธานี , ปี พ.ศ. 2540

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ใน ปี พ.ศ. 2540 บริเวณที่ดินภายในจังหวัดอุดรธานี ที่มีราคาประเมินที่ดินสูงสุด 10 อันดับแรก คือ บริเวณที่ดินภายในเขตเทศบาลนครอุดรธานี โดยเฉพาะที่ดินติดถนนโพศรี ที่ดินติดถนนอุดรสุขวิ ที่ดินติดถนนทหาร และที่ดินติดถนนประจักษ์ ซึ่งถนนดังกล่าวเป็นถนนแนวพัฒนาเหนือ-ใต้ และถนนแนวพัฒนาตะวันออก- ตะวันตก ของเมืองอุดรธานี ในขณะที่พื้นที่ชานเมืองมีราคาที่ดินต่ำ นอกจากนี้ที่ดินที่ติดกับถนนซึ่งเป็นที่ตั้งของส่วนราชการ คือ ที่ดินที่ติดถนนอธิบดี ที่ดินที่ติดถนนมขมนตรี และที่ดินที่ติดถนนวัฒนา และถนนที่เป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษา คือ ที่ดินติดถนนศรีสุข บริเวณดังกล่าวมีราคาประเมินที่ดินต่ำ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นที่ดินราชการ และเป็นพื้นที่ลุ่ม ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

<p>แสดง ราคาประเมินที่ดินภายในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ปี พ.ศ. 2540</p>	<p>แผนที่ 4.2</p>
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ราคาประเมินที่ดินสูงกว่า 100,000 บาท ต่อ ตารางวา ■ ราคาประเมินที่ดินระหว่าง 70,001 - 100,000 บาท ต่อ ตารางวา ■ ราคาประเมินที่ดินระหว่าง 40,001 - 70,000 บาท ต่อ ตารางวา □ ราคาประเมินที่ดินระหว่าง 10,001 - 40,000 บาท ต่อ ตารางวา □ ราคาประเมินที่ดินต่ำกว่า 10,000 บาท ต่อ ตารางวา 	<p>ทิศเหนือ</p> <p>มาตราส่วน</p> <p>0 150 750 ๑๕๐</p>
<p>ที่มา : สำนักงานที่ดินจังหวัดอุดรธานี</p>	

ตารางที่ 4.9 สถิติการได้รับอนุญาตก่อสร้างในเขตเทศบาลนครอุตรธานี ปี พ.ศ. 2538 และ 2539

วัตถุประสงค์และ ชนิดของอาคาร	จำนวนที่อนุมัติ						พื้นที่ก่อสร้าง (ตารางเมตร)		
	2538		2539		การเปลี่ยนแปลง		2538	2539	การเปลี่ยนแปลง
					เพิ่ม / ลด				เพิ่ม / ลด
	ราย	หลัง	ราย	หลัง	ราย	หลัง			
1. เพื่ออยู่อาศัย	619	1,058	624	876	5	(182)	177,005	123,677	(53,328)
- ไม้	15	15	6	6	(9)	(9)	2,211	787	(1,424)
- คอนกรีต	548	980	549	786	1	(194)	166,447	113,035	(53,412)
- กึ่งไม้ - กึ่งคอนกรีต	56	63	69	84	13	21	8,347	9,855	1,508
2. เพื่อการพาณิชย์	165	426	144	488	(21)	62	172,171	121,023	(51,148)
- ไม้	1	1	-	-	(1)	(1)	125	-	(125)
- คอนกรีต 1 - 3 ชั้น	118	296	104	331	(14)	35	86,156	71,173	(14,983)
- คอนกรีตมากกว่า 3 ชั้น	46	129	40	157	(6)	28	85,890	49,850	(36,040)
3. อาคารชุดคอนโดมิเนียม	4	6	6	6	2	-	31,379	15,872	(15,507)
- พักอาศัย (ประจำ / ชั่วคราว)	1	3	-	-	(1)	(3)	24,381	-	(24,381)
- สำนักงาน	3	3	6	6	3	3	6,998	15,872	8,874
4. เพื่อการบริการ	4	4	7	7	3	3	6,921	37,045	30,124
- โรงแรม	-	-	5	5	5	5	-	33,653	33,653
- โรงอาหาร	2	2	1	1	(1)	(1)	4,060	124	(3,936)
- โรงพยาบาล	1	1	-	-	(1)	(1)	2,250	-	(2,250)
- ปั๊มน้ำมัน	1	1	1	1	-	-	611	3,268	2,657
5. เพื่อประโยชน์อื่นๆ	10	10	49	49	39	39	8,151	11,802	3,651
- โกดัง	10	10	19	19	9	9	8,151	8,146	(5)
- ป้าย	-	-	6	6	6	6	-	628	628
- ที่จอดรถ	-	-	7	7	7	7	-	1,306	1,306
- รั้ว	-	-	16	16	16	16	-	1,278	1,278
- อาคารสาธารณะ	-	-	1	1	1	1	-	444	444
รวม	802	1,504	830	1,426	28	-78	395,627	309,419	(86,208)

ที่มา : กองช่าง สำนักงาน เทศบาลนครอุตรธานี , ปี พ.ศ. 2540

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึง จำนวนที่ลดลง

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ในระหว่าง พ.ศ. 2538 - 2539 จำนวนรายที่ได้รับอนุมัติการก่อสร้างภายในเขตเทศบาลนครอุดรธานี เพิ่มขึ้น 28 ราย แต่จำนวนหลังขอการก่อสร้างลดลง โดยในปี พ.ศ. 2539 ประเภทของอาคารที่มีการก่อสร้างลดลง คือ ที่อยู่อาศัย ลดลงจากปี พ.ศ. 2538 จำนวน 182 หลัง แต่อาคารประเภทที่มีการก่อสร้างเพิ่มมากขึ้น คือ อาคารเพื่อการพาณิชย์ เพิ่มขึ้นจำนวน 62 หลัง

สำหรับพื้นที่การก่อสร้าง ในระหว่างปี พ.ศ. 2538 - 2539 พื้นที่ก่อสร้างที่ในเขตเทศบาลนครอุดรธานีลดลง จำนวน 86,208 ตารางเมตร โดยปี พ.ศ. 2538 มีพื้นที่ก่อสร้างจำนวน 395,627 ตารางเมตร ในปี พ.ศ. 2539 มีพื้นที่ก่อสร้างจำนวน 309,419 ตารางเมตร ลดลง 86,208 ตารางเมตร อาคารประเภทที่มีพื้นที่ก่อสร้างลดลง คือ ที่อยู่อาศัย , เพื่อการพาณิชย์ และอาคารชุด จำนวน 533,328 ตารางเมตร , 51,148 ตารางเมตร และ 15,507 ตารางเมตร ตามลำดับ แต่ในปี พ.ศ. 2539 อาคารประเภทที่มีพื้นที่ก่อสร้างเพิ่มขึ้น คือ อาคารเพื่อการบริการ มีพื้นที่ก่อสร้างเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2538 เป็น 30,124 ตารางเมตร และชนิดของอาคารเพื่อการบริการที่มีพื้นที่ก่อสร้างเพิ่มขึ้น คือ โรงแรม

4.1.3.6 การใช้ที่ดิน

ข้อมูลการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ใช้ข้อมูลการใช้ที่ดินในเขตผังเมืองรวมอุดรธานี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 - 2552

ตารางที่ 4.10 การใช้ที่ดินในเขตผังเมืองรวมอุดรธานี ปี พ.ศ. 2525 , 2532 และ 2552

ประเภทการใช้ที่ดิน	2525		2532		2552	
	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
ที่อยู่อาศัย	4,990	16.2	6,878	9.4	22,774	31
พาณิชย์กรรม	663	2.2	663	0.9	2,637	3.6
อุตสาหกรรมและคลังสินค้า	584	1.9	885	1.2	3,470	4.7
ชนบทและเกษตรกรรม	12,012	38.9	49,667	67.6	34,054	46.9
ที่โล่งเพื่อนันทนาการ	185	0.6	522	0.7	1,067	1.4
สถาบันการศึกษา	1,160	3.8	1,388	1.9	1,243	1.7
สถาบันการศาสนา	622	2	1,166	1.6	901	1.2
สถาบันราชการ สาธารณูปโภค และ สาธารณูปการ	5,609	18.2	7,318	9.9	2,351	3.2
เขตทหาร	4,988	16.19	4,988	6.8	4,988	6.8
รวม	30,813	100	73,475	100	73,475	100

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดอุดรธานี , ปี พ.ศ. 2540

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 - 2532 ประเภทการใช้ที่ดินในเขตผังเมืองรวมอุดรธานีที่มีจำนวนมากที่สุด คือพื้นที่ชนบทและเกษตรกรรม จำนวน 17,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2525 และจำนวน 54,655 ไร่ ในปี พ.ศ. 2532 เนื่องจากมีการขยายเขตผังเมืองรวมอุดรธานีออกไป และส่วนใหญ่คลุมพื้นที่ชนบทและเกษตร ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเมืองอุดรธานีมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก โดยเฉพาะการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 - 2532 มีจำนวน 663 ไร่ ไม่มีการเพิ่มขึ้น แต่จำนวนสถานประกอบการค้าและการบริการในเขตเมืองอุดรธานีเพิ่มขึ้น แสดงว่าในเมืองมีการใช้ที่ดินในแนวตั้ง เพราะการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมกระจุกตัวบริเวณย่านธุรกิจหลักของเมือง คือ ท่าแยกน้ำพุและเจริญศรีคอมเพล็กซ์ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีราคาที่ดินสูงสุดในจังหวัดอุดรธานี

สำหรับการใช้ที่ดินประเภทอื่นในเมืองอุดรธานี คือ สถาบันการศึกษา สถาบันการศาสนา และสถาบันราชการ สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ เพิ่มขึ้นเล็กน้อย เพื่อให้บริการแก่ประชากรเมืองที่เพิ่มสูงขึ้น ส่วนการใช้ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการ ในปี พ.ศ. 2525 มีจำนวน 185 ไร่ แต่ในปี พ.ศ. 2532 เพิ่มสูงขึ้นเป็นจำนวน 522 ไร่ เนื่องจากมีการปรับปรุงหนองประจักษ์ ซึ่งมีเนื้อที่ 315 ไร่ ให้เป็นสวนสาธารณะของเมืองอุดรธานี และการใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า อยู่นอกเมืองทางทิศตะวันออก มีการขยายพื้นที่อุตสาหกรรม และเพิ่มจำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรม

สำหรับการใช้ที่ดิน ในปี พ.ศ. 2552 เป็นการคาดการณ์การใช้ที่ดินในเขตผังเมืองรวมอุดรธานีในอนาคต ซึ่งจะเห็นได้ว่าพื้นที่ชนบทและเกษตรกรรมลดลง เนื่องจากมีเพิ่มการใช้ที่ดินประเภทอื่น คือ การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรมและคลังสินค้า และที่โล่งเพื่อนันทนาการ เพราะคาดการณ์ว่าในอนาคตเมื่อเมืองอุดรธานีขยายตัว แต่อย่างไรก็ตามการใช้ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรมยังคงมีจำนวนมากที่สุด

4.1.4 สภาพสังคม

ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี เป็นศูนย์กลางการบริการทางสังคม ของอนุภาค และสปป.ลาว คือเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาระดับอนุภาค (แผนที่ที่ 4.3) การให้บริการทางการศึกษาของเทศบาลนครอุดรธานีเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาวะเศรษฐกิจของเมืองเติบโต เพราะการที่ประชากรจากอนุภาคเข้ามาศึกษาและพักอาศัยในเมืองอุดรธานี ทำให้เกิดการจับจ่ายใช้สอยในเมือง

นอกจากนี้ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ยังเป็นศูนย์กลางการบริการทางสาธารณสุขของอนุภาค โดยในปี พ.ศ. 2539 ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี เป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลของรัฐและเอกชน โดยมีโรงพยาบาลของรัฐจำนวน 3 แห่ง มีจำนวนเตียง 992 เตียง และมีโรงพยาบาลเอกชน 7 แห่ง มีจำนวนเตียง 340 เตียง³ (แผนที่ที่ 4.4) นอกจากนี้ยังมีคลินิกกระจายอยู่ทั่วไปในเขตชุมชน ซึ่งการให้บริการสาธารณสุขของเทศบาลนครอุดรธานี จะให้บริการตั้งแต่ระดับชุมชน จังหวัด อนุภาคและสปป.ลาว

³ เรืองเกียรติวัน , พนมเดยวกัน

สำหรับการกำจัดขยะมูลฝอย ในปี พ.ศ. 2539 เทศบาลนครอุดรธานี มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 159,595 คน มีจำนวน 46,562 หลังคาเรือน ทำให้มีปริมาณมูลฝอยวันละ 160 ตัน ต่อ วัน¹ มูลฝอยดังกล่าวถูกนำไปกำจัดด้วยวิธีฝังกลบในสถานที่ของเทศบาล ที่ กิโลเมตร 19 บ้านเม่น ตำบลบ้านขาว อำเภอเมืองอุดรธานี มีพื้นที่ 50 ไร่ เริ่มใช้งานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 แต่ในปี พ.ศ. 2542 เทศบาลนครอุดรธานี ได้เตรียมพื้นที่ฝังกลบมูลฝอย เพื่อเปิดให้บริการ แห่งที่ 2 ซึ่งตั้งอยู่ที่โคกหนองหาด บ้านดอนญ ตำบลหนองนาคำ อำเภอเมืองอุดรธานี ห่างจากตัวเมืองอุดรธานี 13 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 296 ไร่

เทศบาลนครอุดรธานี มีรถขนมูลฝอย 29 คัน สามารถขนมูลฝอยไปทิ้งได้วันละ 2 เที่ยว และมีพนักงานประจำรถขยะ 137 คน คนกวาดถนน จำนวน 101 คน นอกจากนี้ภายในเขตเทศบาลนครอุดรธานีมีถังขยะรับมูลฝอยตามจุดต่างๆในชุมชน 650 ใบ โดยแยกเป็น ขนาดบรรจุ 200 ลิตร จำนวน 550 ใบ และขนาดบรรจุ 100 ลิตร จำนวน 100 ใบ²

4.1.5 การคมนาคม

เทศบาลนครอุดรธานี เป็นชุมทางคมนาคมทั้งทางบกและทางอากาศ ของอนุภาค การคมนาคมและการขนส่งในชุมชนเมือง ใช้รถสองแถว รถสามล้อถีบ ส่วนการคมนาคมและการขนส่งระหว่างจังหวัดและชุมชนข้างเคียง ใช้รถยนต์ รถไฟ และเครื่องบิน โดยในเขตเทศบาลนครอุดรธานี มีเส้นทางขนส่งของรถโดยสารประจำทาง 5 สาย จำนวน 274 คัน³

1 การคมนาคมทางรถยนต์

สามารถเดินทางโดยทางรถยนต์เข้าไปในเขตเทศบาลนครอุดรธานีได้สะดวก ตามเส้นทางหลวงแผ่นดิน สายสำคัญ ดังนี้

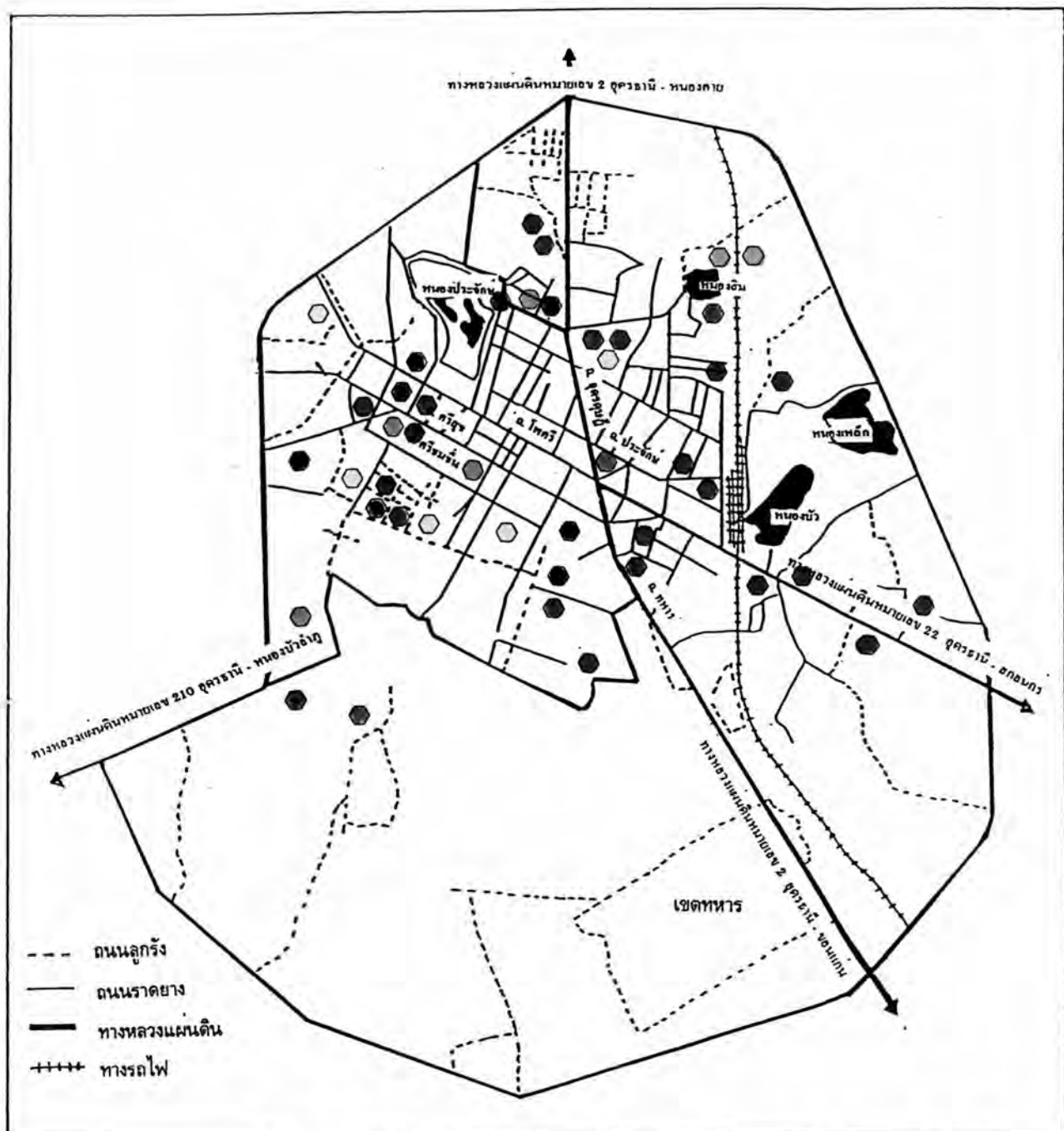
1. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 กรุงเทพฯ - อุดรธานี ระยะทาง 564 กิโลเมตร
2. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 อุดรธานี - หนองคาย ระยะทาง 56 กิโลเมตร
3. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 22 อุดรธานี - สกลนคร ระยะทาง 160 กิโลเมตร
4. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 210 อุดรธานี - เลย ระยะทาง 140 กิโลเมตร

เทศบาลนครอุดรธานีเป็นชุมทางคมนาคมของอนุภาค ทำให้มีโครงข่ายคมนาคมในเขตพื้นที่เทศบาล สมบูรณ์ที่สุดในอนุภาค และการที่เทศบาลนครอุดรธานีเป็นชุมทางคมนาคม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้เมืองอุดรธานีเติบโตเร็วกว่าพื้นที่อื่นในบริเวณข้างเคียง เทศบาลนครอุดรธานีเป็นชุมทางของรถประจำทางและรถขนส่งสินค้า ในการติดต่อในชุมชนเมืองอุดรธานี ระหว่างอำเภอภายในจังหวัด จังหวัดในอนุภาคและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการที่เทศบาลนครอุดรธานีเป็นชุมทางคมนาคม ทำให้เส้นทางถนนในเทศบาลมี

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 66

² เรื่องเดียวกัน หน้า 67-68

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 68

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

แสดง ประเภทและที่ตั้งของสถานศึกษาในเมืองอุดรธานี ปี พ.ศ. 2540

แผนที่ 4.3

สัญลักษณ์

- อนุบาล
- อนุบาลและประถม
- ประถม
- ประถมและมัธยม
- มัธยม
- อาชีวศึกษา
- อนุบาล
- สถาบันราชภัฏ

ทิศเหนือ

มาตราส่วน

0 150 750 ม.

ที่มา : จากการสำรวจ

1

3

2

ภาพที่ 4.1 โรงพยาบาลเอกชนขนาดใหญ่ของเมืองอุดรธานี

เมืองอุดรธานีเป็นศูนย์กลางบริการสาธารณสุขของอนุภาค และสปป.ลาว โดยโรงพยาบาลเอกชนขนาดใหญ่มีการขยายการก่อสร้าง ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2536 เช่น โรงพยาบาลวัฒนะ (รูปที่ 1) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง ริมหนองประจักษ์ , โรงพยาบาลชัยเกษม (รูปที่ 2) ตั้งอยู่บนถนนโพศรี ทางทิศตะวันออกของเมือง และโรงพยาบาลปัญญาเวช (รูปที่ 3) ตั้งอยู่บนถนนประจักษ์ ทางทิศตะวันออกของเมือง

บาลมีคุณภาพดี สามารถใช้ได้ในทุกฤดูกาล และการที่เมืองอุดรธานีมีการวางผังเมืองมาตั้งแต่เริ่มแรกของการตั้งเมือง ระบบถนนในเมืองเป็นแบบตารางกริดและถนนมีขนาดกว้าง

ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี มีถนนประเภทต่างๆ ดังนี้

1. ถนนผิวจราจร ค.ส.ล.	ความยาวรวม	70 กิโลเมตร
2. ถนนผิวจราจรแอสฟัลท์ติดคอนกรีต	ความยาวรวม	21 กิโลเมตร
3. ถนนผิวจราจรลาดยางแอสฟัลท์	ความยาวรวม	40 กิโลเมตร
4. ถนนผิวจราจรหินลูกรัง	ความยาวรวม	104 กิโลเมตร

ถนนสายหลักและถนนสายรองในเมืองอุดรธานี เป็นถนนผิวจราจร ค.ส.ล. และถนนผิวจราจรแอสฟัลท์ติดคอนกรีต ส่วนถนนลาดยางเป็นถนนซอยในชุมชน ส่วนถนนผิวจราจรหินลูกรังจะพบอยู่ตามชานเมืองและเป็นถนนภายในชุมชนชานเมือง

2 การคมนาคมทางรถไฟ

ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟอุดรธานี ซึ่งสามารถเดินทางโดยทางรถไฟด้วยขบวนรถไฟ ดังนี้

1. ขบวนรถเร็ว	กรุงเทพฯ - หนองคาย	ไป - กลับ	วันละ 4 เที่ยว
2. ขบวนรถดีเซลรางปรับอากาศ	กรุงเทพฯ - อุดรธานี	ไป - กลับ	วันละ 4 เที่ยว
3. ขบวนรถดีเซลราง	นครราชสีมา - อุดรธานี	ไป - กลับ	วันละ 2 เที่ยว
4. ขบวนรถดีเซลราง	นครราชสีมา - หนองคาย	ไป - กลับ	วันละ 2 เที่ยว
5. ขบวนรถด่วน	กรุงเทพฯ - หนองคาย	ไป - กลับ	วันละ 2 เที่ยว

ตารางที่ 4.11 เวลาการเดินทางโดยทางรถไฟ จากกรุงเทพฯ - อุดรธานี และ อุดรธานี - กรุงเทพฯ

ขบวน	เส้นทางกรุงเทพฯ - อุดรธานี		ขบวน	เส้นทางอุดรธานี - กรุงเทพฯ	
	เวลาออกจากกรุงเทพฯ	เวลาถึงอุดรธานี		เวลาออกจากอุดรธานี	เวลาถึงกรุงเทพฯ
รถเร็ว 33	6.15	15.56	รถเร็ว 34	8.34	18.40
รถด่วนดีเซลราง 945	8.20	17.05	รถด่วนดีเซลราง 946	7.00	15.50
รถเร็ว 29	19.00	5.15	รถเร็ว 30	18.41	5.00
รถด่วน 3	20.30	6.33	รถด่วน 4	19.55	6.10
รถด่วนดีเซลราง	20.40	6.05	รถด่วนดีเซลราง	20.35	5.40

ที่มา : การรถไฟแห่งประเทศไทย , ปี พ.ศ. 2540

ภาพที่ 4.2 ถนนสายสำคัญในเมืองอุดรธานี

ถนนสายหลักของเมืองอุดรธานี คือ ถนนโพศรี (รูปที่ 1 และรูปที่ 4) เป็นถนนสายธุรกิจหลักของเมือง , ถนนประจักษ์ (รูปที่ 2) เป็นถนนสายธุรกิจหลักสมัยใหม่ของเมือง มีการปลูกต้นไม้บริเวณเกาะกลางถนน และถนนมุขมนตรี (รูปที่ 5) เป็นถนนสายราชการ เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการต่างๆ มีการปลูกต้นไม้ริมถนน

ถนนสายรองของเมืองอุดรธานี คือ ถนนอำเภอ (รูปที่ 3) เป็นถนนสายรองที่แยกจากถนนโพศรี ส่วนถนนสุรการ (รูปที่ 6) เป็น ถนนสายรองที่เป็นย่านร้านประดับยนต์ ซ่อม และจำหน่ายอะไหล่อุปกรณ์เครื่องยนต์ของเมืองอุดรธานี

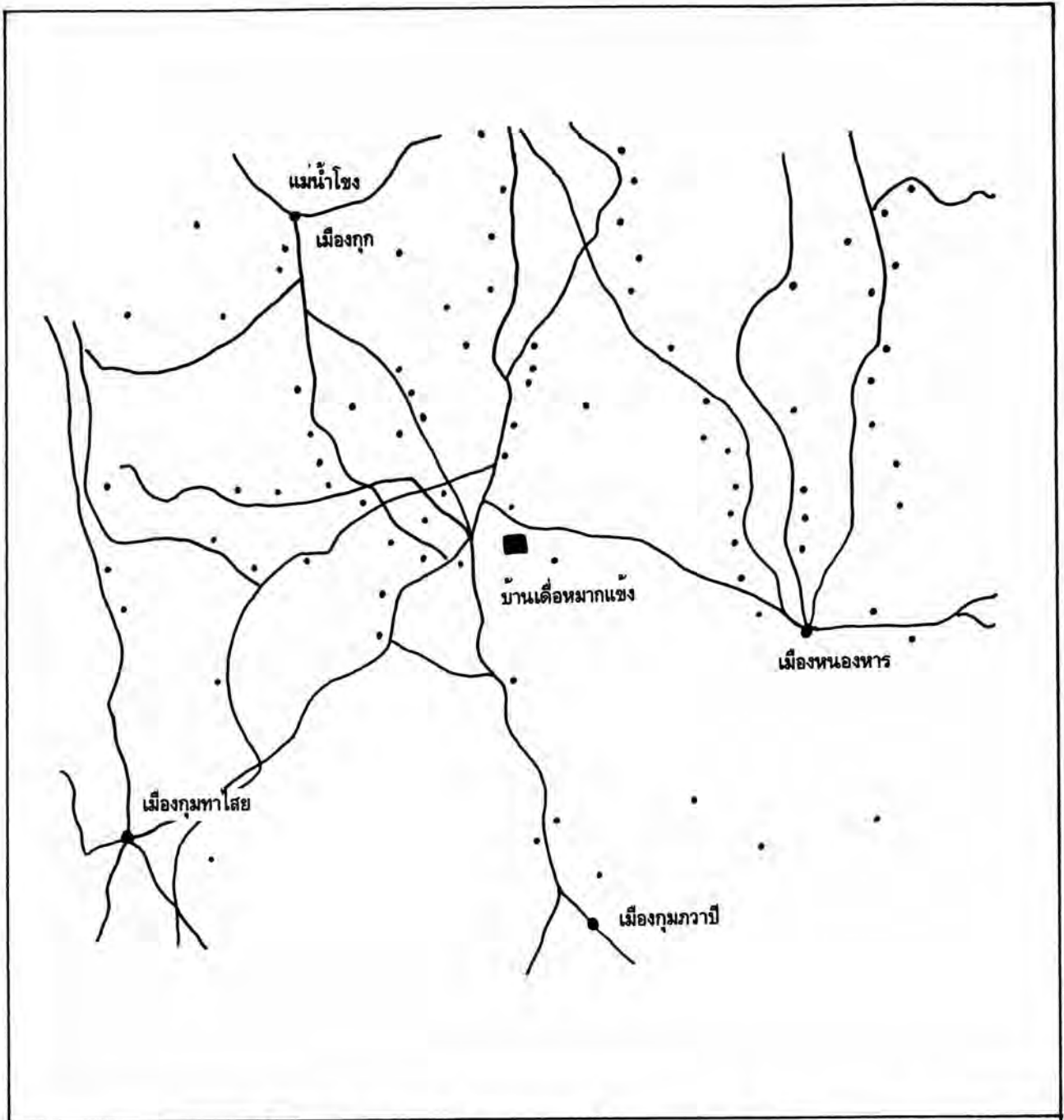
ภาพที่ 4.3 สถานีรถไฟอุตรธานี

สถานีรถไฟอุตรธานี ตั้งอยู่ปลายถนนประจักษ์ ทางทิศตะวันตกของเมือง เป็นชุมทางคมนาคมทางรถไฟของอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และเป็นศูนย์กลางการโดยสารและการขนส่งสินค้า

ภาพที่ 4.4 ท่าอากาศยานอุตรธานี

ท่าอากาศยานอุตรธานี ตั้งอยู่ในเขตทหาร ห่างจากเมืองอุตรธานีไปทางทิศใต้ ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร เป็นสนามบินพาณิชย์ที่มีจำนวนผู้โดยสารให้บริการสูงสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และสามารถบินตรงสู่ต่างประเทศ

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

แสดง แผนที่สังเขปที่ตั้งของบ้านเดื่อหมากแข้ง ปี พ.ศ. 2436

แผนที่ 4.7

สัญลักษณ์

- ถนนหรือทางเกวียน
- บ้าน
- เมือง
- บ้านเดื่อหมากแข้ง

ที่มา : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

ทิศเหนือ มาตราส่วน

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

<p>แสดง แผนที่สิ่งเขตมณฑลอุดรธานีและที่ตั้งของเมืองในเขตปกครองมณฑล</p>	<p>แผนที่ 4.8</p>
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> — เขตมณฑล • เมือง <p>ที่มา : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ</p>	<p>ทิศเหนือ มาตราส่วน</p>

4.2 วิวัฒนาการชุมชนเมืองอุดรธานี

เมืองอุดรธานี เดิมชื่อ "บ้านเดื่อหมากแข้ง" เนื่องจากในอดีต บริเวณที่ตั้งของชุมชน มีต้นมะเดื่อขึ้นหนาแน่น ต่อมาเกิดชุมชน เรียกว่า "บ้านเดื่อ" และบริเวณใกล้เคียง มีต้นหมากแข้งต้นใหญ่ต้นหนึ่งซึ่งเป็นไม้ที่หายาก ในสมัยโบราณกษัตริย์มักนำไม้หมากแข้งไปทำกลองศึก เพราะมีเสียงดังไพเราะ และถือว่าเป็นไม้มงคล หากนำไม้หมากแข้งทำกลองศึกจะสามารถเอาชนะศัตรูได้ ต่อมาเกิดชุมชนเล็กๆ คือ "บ้านหมากแข้ง" และมักนิยมเรียกชุมชนทั้งสองรวมกันว่า "บ้านเดื่อหมากแข้ง" มีสภาพเป็นชนบทเล็กๆ ตั้งอยู่บริเวณริมห้วยหมากแข้ง พื้นที่โดยรอบเป็นป่ากันดาร นอกจากนี้ในบริเวณข้างเคียงยังมีหลายชุมชนที่ตั้งกระจายอยู่ เช่น บ้านห้วย บ้านโนน บ้านหนองบัว เป็นต้น⁷

ก่อนปี พ.ศ. 2436 บ้านเดื่อหมากแข้ง เป็นบ้านชนบทเล็กๆ ขึ้นกับแขวงเมืองหนองคาย ซึ่งอยู่ในมณฑลลาวพวน เนื่องจากกองบัญชาการของมณฑลลาวพวนอยู่ที่เมืองหนองคาย ในสมัยนั้นบ้านเดื่อหมากแข้งมีบ้านเรือนไม้เกิน 200 หลังคา⁸ สภาพโดยทั่วไปยังคงเป็นป่ากันดาร ชุมชนตั้งอยู่ในที่ราบชายเนิน ทางตะวันออกของชุมชนเป็นทุ่งนาไปจนถึงหนองหาน ความสำคัญของบ้านเดื่อหมากแข้งในสมัยนั้น คือ เป็นต้นทางที่รวมเมืองใกล้เคียง แต่อย่างไรก็ตามบ้านเดื่อหมากแข้งยังคงต้องอาศัยเสบียงอาหารจากเมืองหนองคาย และเมืองสกลนคร ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ในบริเวณข้างเคียงของบ้านเดื่อหมากแข้ง

ในปี พ.ศ. 2436 (ร.ศ. 112) เป็นปีเริ่มต้นของการตั้งเมืองอุดรธานี เนื่องจากเกิดกรณีพิพาทดินแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ชนวนเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นเมื่อ ฝรั่งเศสสามารถยึดเวียดนามได้แล้ว ก็ต้องการยึดลาวต่อ ด้วยเหตุผล ดังนี้

1. ลาวมีเส้นทางที่ติดต่อกับจีนตอนใต้ได้ ซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ มีประชากรเป็นจำนวนมาก สามารถใช้เป็นแหล่งระบายสินค้าจากเมืองอาณานิคมของฝรั่งเศสได้
2. ฝรั่งเศสต้องการกุมผลประโยชน์จากการติดต่อค้าขายระหว่างพ่อค้าจีนที่ล่องเรือค้าขายตามแม่น้ำโขง กับพม่าและลาว บริเวณเมืองหัวพันทั้งห้าทั้งหก และเมืองสิบสองจุไทย
3. ฝรั่งเศสต้องการใช้ลาว เป็นแหล่งระบายพลเมืองจากเวียดนาม เนื่องจาก ลาวยังมีพื้นที่ว่างเป็นจำนวนมาก ความหนาแน่นประชากรต่ำ
4. ลาวเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาก
5. ต้องการใช้เป็นแนวทางในการยึดครองไทยต่อไป

จากการที่ฝรั่งเศสเล็งเห็นผลประโยชน์ที่จะได้จากการยึดครองลาว ทำให้ฝรั่งเศสนำข้ออ้างที่ว่า ลาวเคยเป็นเมืองขึ้นของเวียดนามมาก่อน เมื่อฝรั่งเศสสามารถยึดเวียดนามได้แล้ว ลาวก็ต้องตกเป็นเมืองอาณานิคมของฝรั่งเศสเช่นกัน ทำให้เกิดเหตุการณ์พิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส หรือ วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ต่อมาไทยลงนามในสนธิสัญญาสงบศึกกับฝรั่งเศส ลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 มีใจความสำคัญว่า ไม่ให้ไทย

⁷ คณะกรรมการจัดทำหนังสืออุดรธานี 100 ปี ประมวลพงศาวดารอีสาน จากบ้านเดื่อหมากแข้งถึงหัวเมืองอุดรธานี (อุดรธานี 2536) หน้า 4-6

⁸ พงศาวดารอุดรธานี, เมืองโพนมอ้อยอิน (อุดรธานี, 2515) หน้า 173

ตั้งกองทัพทหารในรัศมี 25 กิโลเมตร นับจากเส้นเขตแดนแม่น้ำโขง โดยปรากฏในสัญญาสงบศึกระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในข้อ 3 และ ข้อ 4 ดังนี้⁹

ข้อ 3 รัฐบาลสยามจะไม่สร้างค่ายมั่น หรือที่อยู่ของทหารที่เมืองพระตะบองและเสียมราฐ และบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ซึ่งอยู่ภายในเขตรัศมี 25 กิโลเมตร

ข้อ 4 ภายในเขตที่ได้ระบุไว้ในข้อ 3 นั้น กำลังตำรวจจะมีไว้ได้ตามธรรมเนียม โดยใช้พนักงานในจังหวัดนั้น และจะมีได้เพียงจำนวนเท่าที่จำเป็นแท้ๆ จะไม่บำรุงพล ถืออาวุธประจำที่ หรือไม่ประจำที่ไว้ ณ ที่นั้นด้วย"

การที่ฝรั่งเศสตั้งกฎเกณฑ์บังคับไม่ให้ไทยตั้งกองทัพในรัศมี 25 กิโลเมตร นับจากเส้นเขตแดนแม่น้ำโขง กำหนดให้เป็นเขตปลอดทหาร เพื่อป้องกันการรุกรานจากไทย และต้องการใช้เป็นแนวทางในการยึดครองไทยต่อไป

จากข้อตกลงในสัญญาสงบศึกดังกล่าว ก่อให้เกิดผลกระทบในทางบวกและทางลบ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เมืองหนองคาย ได้เปลี่ยนบทบาทจากเดิมซึ่งเป็นเมืองสำคัญ เป็นที่ตั้งของกองบัญชาการมณฑลลาวพวน กลายเป็นเมืองเงียบสงบ เพราะข้อจำกัดในสนธิสัญญา ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเมือง แต่ในขณะเดียวกัน ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิด การเติบโตของชุมชนบ้านเดื่อหมากแข้ง ได้พัฒนาจนเป็นเมืองศูนย์กลางของอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

นอกจากนี้ในอนุสัญญาสงบศึก ยังกำหนดให้ไทยต้องรับย้ายกองบัญชาการมณฑลลาวพวนภายในระยะเวลา 1 เดือนนับจากวันที่ทำสัญญา¹⁰ ทำให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ซึ่งเป็นข้าหลวงต่างพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อพยพกองบัญชาการทหารจากเมืองหนองคาย ลงมาทางใต้ถึงบ้านเดื่อหมากแข้ง ซึ่งห่างจากเมืองหนองคาย 51 กิโลเมตร กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ทรงตรวจตราภูมิประเทศ และเห็นว่า เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การสร้างบ้านแปลงเมือง ด้วยเหตุผลดังที่ได้กราบทูลต่อรัชกาลที่ 5 ดังนี้¹¹

1. ความอุดมสมบูรณ์ของห้วยหนองคลองบึงต่างๆ เช่น หนองหมากเกลือ หรือ หนองประจักษ์ในปัจจุบัน หนองดงสระพัง หนองซอนกว้าง
2. ใจกลางบ้านเดื่อหมากแข้งมีลำห้วยหมากแข้งไหลผ่าน
3. ไม่ไกลจากเมืองหนองคายมากนัก หากเกิดสงครามสามารถยกกองทัพขึ้นไปได้ทัน
4. บ้านเดื่อหมากแข้งอยู่ระยะทางกึ่งกลางที่ สามารถบังคับราชการในเขตลาวพวนได้
5. โทรเลขในแขวงลาวพวนต้องมารวมอยู่ในบ้านนี้ทั้งสิ้น

ทำให้พระองค์ตัดสินใจสร้างเมืองที่นี่ ปัญหาของพื้นที่ คือ เป็นชุมชนชนบท ที่มีผู้คนอาศัยอยู่น้อย หรือเป็นเมืองร้าง ชุมชนตั้งกระจายและเป็นที่ยากไกลจากบ้านเรือนและค้าขาย ทำให้ต้องอาศัยเสบียงอาหารจากเมืองข้างเคียง แต่ข้อได้เปรียบของพื้นที่ คือ การเป็นศูนย์รวมต้นทางของเมืองใกล้เคียง

⁹ เดิม สิงหะสูต, ฝั่งขวาแม่น้ำโขง (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ศรีวิทย์, 2502), หน้า 38

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41

¹¹ ชาติ กาญจนะเดช, จังหวัดอุดรธานี 2000 เป็นเมืองโบราณและประวัติศาสตร์ (อุดรธานี 2528), หน้า 131

กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมทรงวางระบบผังเมืองและบัญชาการตั้งเมือง โดยสร้างศาลาว่าการ ค่ายทหาร เรือนจำ สถานที่ราชการต่างๆหันหน้าไปทางทิศเหนือเพื่อรับการรุกรานจากฝรั่งเศส และสร้างวังที่ประทับอยู่ตรงข้ามกับวัดมณีนิมมาวาส ซึ่งเป็นวัดที่สร้างครอบมอดตันหมากแข้ง พระองค์อาศัยความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านละแวกบริเวณนั้นที่มีต่อโบราณสถานแห่งนี้ ได้สถาปนาให้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมือง เมืองอุดรธานี ในระยะเวลานี้เป็นเมืองยุทธศาสตร์ ใช้เป็นกองทัพทหารบัญชาการมณฑลลาวพวนและรักษาเหตุการณ์

ในระหว่างปี พ.ศ. 2441 - 2503 กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมจัดการปกครองเมืองขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2441 เช่น การจัดเก็บภาษีอากรแทนการจัดเก็บส่วย มีการตั้งบ้านเดี่ยวหมากแข้งเป็น กิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอหนองหาน แต่ยังคงเป็นกองบัญชาการยังไม่ได้ตั้งเป็นเมือง จนถึงปี พ.ศ. 2450 มีการยกบ้านเดี่ยวหมากแข้งเป็นเมืองอุดรธานี หลังจากนั้นมีการปฏิรูประบบราชการและระเบียบบริหารราชการแผ่นดินหลายครั้ง จนกระทั่งตั้งเป็นจังหวัดอุดรธานี อำเภอเมืองอุดรธานี และเทศบาลเมืองอุดรธานีตามลำดับ

ในระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 2518 เป็นช่วงระหว่างสงครามเวียดนาม เมืองอุดรธานีเป็นที่ตั้งฐานทัพอากาศของสหรัฐอเมริกาที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นศูนย์เรดาร์ สามารถควบคุมโครงข่ายเครื่องบินรบทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีทหารที่เข้ามาประจำการในเมือง ประมาณ 2,000 - 3,000 คน¹² โดยทหารเหล่านี้ใช้เวลาอยู่ในเมืองอุดรธานีนานถึง 14 ปี จนในปี พ.ศ. 2518 จึงมีการถอนทัพออกไป ทหารอเมริกันประจำการในประเทศไทยประมาณ 45,000 คน¹³ ซึ่งในจำนวนนี้เป็นทหารอากาศ 28,000 คน มีฐานทัพประจำประเทศไทย 6 แห่ง คือ อุดรธานี ดาคลี โคราซ อุตะภา อุลลาซธานี และนครพนม¹⁴ ทั้งนี้เป็นไปตามข้อตกลงร่วมมือระหว่างไทยกับสหรัฐฯในการต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์ ซึ่งเครื่องบินของกองทัพอากาศสหรัฐฯที่ออกปฏิบัติการโจมตีเวียดนาม ส่วนใหญ่ออกจากประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 80 ของเครื่องบินที่ออกปฏิบัติการ ฐานทัพอากาศทั้ง 6 แห่งสร้างความร่วมมือของสหรัฐฯ แต่อยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย ฐานทัพอากาศอุดรธานี มีระยะห่างจากसानอยโดยใช้เวลาบินเพียง 40 นาที¹⁵

เหตุผลของการที่สหรัฐฯเลือกเมืองอุดรธานี เป็นเมืองยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ในสมัยนั้น คือ

1. เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับเวียดนามและลาว ซึ่งเป็นประเทศคู่สงครามของสหรัฐฯ
2. เป็นไปตามต้องการของประเทศไทย ที่ความหวาดกลัวในลัทธิคอมมิวนิสต์ที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะตามจังหวัดชายแดนที่ติดกับสปป.ลาว และจังหวัดอุดรธานีอยู่ล้อมรอบด้วยจังหวัดชายแดน คือ หนองคาย เลย และนครพนม

3. การที่สหรัฐฯ ไม่เลือกเข้าไปตั้งฐานทัพอากาศที่เมืองหนองคาย เพราะข้อตกลงของสัญญาสงบศึก ตั้งแต่สมัย วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ซึ่งกำหนดให้เมืองหนองคายเป็นเขตปลอดทหาร จึงทำให้เมืองหนองคายเป็นเพียงเมืองผ่านเข้าสู่สปป.ลาว แต่ตั้งกองทัพทหารอยู่ที่เมืองอุดรธานี

¹² วรวิภา ดันดิรัตน์ไพศาล, "กระบวนการเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2537) หน้า 103

¹³ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, "รอบบ้าน", สยามรัฐ (3 พฤศจิกายน 2512) หน้า 3

¹⁴ ม.ร.ว. ชนม์สวัสดิ์ สมพูนชู, สงครามเวียดนาม (พระนคร: สำนักพิมพ์ใบตองสาส์น, 2516) หน้า 60

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61

4. เมืองอุดรธานีเป็นเมืองที่มีความเจริญมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการบัญชาการของมณฑลลาวพวน ในเมืองมีการวางระบบผังเมืองที่ดีที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ทำให้เป็นเมืองที่มีความสะดวกในการอยู่อาศัยและให้บริการภายในเมือง

การเข้ามาของทหารอเมริกันในระยะเวลา 14 ปี ทำให้เมืองอุดรธานีได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ค่าจ้างแรงงาน ผลกำไรจากการซื้อขาย เงินจากการบริการกับทหารอเมริกัน เช่น หญิงบริการ นักธุรกิจ และพนักงานตามสถานบริการธุรกิจการค้าต่างๆ เช่น โรงแรม งานด้านเสริมสวย หรือตัดเย็บเสื้อผ้าให้แก่ทหารอเมริกันและครอบครัว คนขับรถรับจ้าง กรรมกรก่อสร้าง แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาแก่เมือง คือ ค่าครองชีพของคนในเมืองเพิ่มสูงขึ้น ความเสื่อมถอยของศีลธรรมประเพณี การค้าประเวณี และสังคมชนบทเปลี่ยนไปสู่สังคมเมือง

ปลายปี พ.ศ. 2518 ทหารอเมริกันที่ประจำฐานทัพอากาศในเมืองอุดรธานีได้ถอนทัพออกไป เนื่องจากสงครามเวียดนามสิ้นสุด และประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศเรียกร้อง ทำให้เศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีซบเซาลง แต่ในช่วงเวลาดังกล่าว โครงสร้างทางเศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีได้เปลี่ยนจากการทำนุบำรุงฐานทัพอเมริกัน มาเป็นการพึ่งผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง จึงมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ที่ต่อเนื่องจากการเกษตร เพื่อแปรรูปวัตถุดิบเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เช่น โรงสีข้าว โรงงานน้ำตาล โรงงานทอกระสอบ เป็นต้น และผู้ที่เคยใช้แรงงานที่เกี่ยวกับทหารอเมริกันย้ายเข้าสู่ระบบโรงงานแทน และแรงงานบางส่วนก็อพยพไปทำงานในท้องถิ่นอื่น

ระหว่างปี พ.ศ. 2519 - 2529 เป็นช่วงเวลาที่ชาวอุดรธานีและจังหวัดข้างเคียง นิยมออกไปทำงานในตะวันออกเฉียงกลาง เป็นจำนวนมากถึง 30,000 - 40,000 คน¹⁶ และแรงงานที่ออกไปทำงานในตะวันออกเฉียงกลางเพิ่มจำนวนขึ้นทุกปี ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นแรงงานที่เคยทำงานเกี่ยวข้องกับทหารอเมริกัน ในช่วงปีดังกล่าวรายได้จากแรงงานตะวันออกเฉียงกลาง นับเป็นรายได้ที่สำคัญของเมืองและจังหวัดอุดรธานี สามารถส่งเงินตรากลับประเทศไทยเข้าสู่ธนาคารพาณิชย์มากกว่ารายได้ประเภทอื่น เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 1,000 ล้านบาท หรือเดือนละไม่ต่ำกว่า 100 ล้านบาท¹⁷ เป็นจำนวนเงินโอนจากตะวันออกเฉียงกลางที่สูงสุดของอนุภาค ทำให้เกิดการแพร่เงินตราในเมืองอุดรธานีอีกครั้ง สำหรับเหตุผลที่ชาวอุดรธานีนิยมไปทำงานในตะวันออกเฉียงกลาง คือ

1. เกิดจากภาวะการว่างงาน จากการที่ทหารอเมริกันถอนทัพออกไป ประกอบกับจังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่มีจำนวนประชากรสูง จังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. ความชำนาญและความคุ้นเคยกับระบบการทำงานกับต่างชาติ คือ ทหารอเมริกัน ประกอบกับลักษณะงานที่ไปทำในตะวันออกเฉียงกลางมีความใกล้เคียงกับงานเดิม
3. การชักชวนของผู้ที่เคยไปทำงานในตะวันออกเฉียงกลางมาก่อน ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานไปสู่ตะวันออกเฉียงกลางเพิ่มขึ้นทุกปี

¹⁶ เมืองเด็กรักกัน . หน้า 221

¹⁷ เมืองเด็กรักกัน . หน้า 15

หลังปี พ.ศ. 2537 ภาวะเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนของเมืองอุดรธานี มีลู่วางที่แจ่มใส และเมืองกลับมาก้าวคึกอีกครั้ง เพื่อรองรับการเปิดสะพานมิตรภาพ (ไทย-ลาว) ที่หนองคาย ซึ่งมีการเปิดใช้เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2537

และเมื่อมีการเปิดใช้สะพานมิตรภาพ (ไทย - ลาว) แล้ว เมืองอุดรธานีได้เพิ่มบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของอนุภาค เพื่อรองรับกับตลาดอินโดจีน โดยเฉพาะกับสปป.ลาว ที่นครเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของสปป.ลาว ร้านค้าในเวียงจันทน์สามารถเข้ามาติดต่อกับการค้า ซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในเมืองอุดรธานีโดยตรง และนักธุรกิจจากเมืองอุดรธานีเข้าไปลงทุนในนครเวียงจันทน์ เพิ่มมากขึ้น จะพบว่าภาวะการค้าและการลงทุนของเมืองมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ในอนาคตเมืองอุดรธานี สามารถเติบโตต่อไปได้อีก และนอกจากจะมีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนแล้ว ยังมีบทบาทเป็นประตูการค้ากับกลุ่มประเทศอินโดจีน ตลอดจนพัฒนาเข้าไปสู่ตลาดจีนทางตอนใต้ในอนาคต

4.3 สภาพการใช้ที่ดินและการขยายตัวของเมืองอุดรธานี

ก่อนปี พ.ศ. 2436 บ้านเดื่อหมากแข้ง มีสภาพการใช้ที่ดินโดยทั่วไปเป็นป่ากันดาร ชุมชนตั้งอยู่บริเวณที่ราบชายเนิน ริมห้วยหมากแข้ง ทางทิศตะวันออกของชุมชนเป็นทุ่งนาไปจนถึงหนองหาน และความสำคัญของบ้านเดื่อหมากแข้ง ในสมัยนั้น คือ เป็นเส้นทางที่รวมเมืองใกล้เคียง แต่อย่างไรก็ตาม บ้านเดื่อหมากแข้งยังคงต้องอาศัยเสบียงอาหารจากเมืองหนองคาย และเมืองสกลนคร ซึ่งเป็นเมืองใหญ่กว่าเมืองในบริเวณใกล้เคียง¹⁸

ในปี พ.ศ. 2436 กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมย้ายที่ทำการของมณฑลลาวพวนจากเมืองหนองคาย ลงมาที่เมืองอุดรธานี โดยอพยพข้าราชการ ข้าราชการบริวาร โดยใช้เกวียนประมาณ 200 เล่ม¹⁹ เข้ามาอยู่ก่อนพระองค์ทรงวางระบบผังเมืองและบัญชาการตั้งเมือง สภาพการใช้ที่ดินของเมืองอุดรธานีในช่วงเวลานั้น ได้ปรากฏสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ คือ ที่ว่าการมณฑล ที่ว่าการอำเภอ ศาล เรือนจำ โรงทหาร โรงพักตำรวจภูธร ไปรษณีย์ โทรเลข และบ้านเรือนข้าราชการอยู่กระจุกตัวกันเป็นระยะ²⁰ สถานที่ราชการต่างๆ หันหน้าไปทางทิศเหนือ เพื่อป้องกันการรุกรานจากฝรั่งเศส และมีการสร้างวังที่ประทับอยู่ตรงข้ามกับวัดมัชฌิมาวาส ซึ่งเป็นวัดคู่บ้านคู่เมือง

ต่อมาเกิดแรงจูงใจให้ประชาชนรอบนอกเข้ามาตั้งถิ่นฐานรวมกันในเมือง ทำให้เกิดตลาดขายของสด และตีแถวค้าขายขึ้น บ้านเรือนของชาวบ้านจะตั้งถัดจากบ้านเรือนข้าราชการ ถนนจะตัดตรงไปตามที่ทำการราชการ ในสมัยนั้น ถนนจะตัดตรงเป็นแนวยาวและมีถนนหลายสายภายในเมือง ในเมืองอาศัยน้ำเพื่อบริโภคและอุปโภคจากหนองหมากเกลือ ซึ่งสามารถใช้ได้ในทุกฤดูกาล และสภาพของทุ่งศรีเมืองซึ่งอยู่ตรงข้ามกับที่ว่าการมณฑลยังคงเป็นที่รกร้าง มีลักษณะคล้ายทุ่งนาผสมป่าละเมาะ มีต้นไม้ขึ้นประปราย ต่อมาเมืองเติบโต

¹⁸ กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย สังกัดเมืองอุดรธานี (กรุงเทพฯ กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย , 2508) , หน้า 10

¹⁹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 แห่งสยาม (กรุงเทพฯ กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย , 2495) , หน้า 284

²⁰ สังกัดเมืองเมือง (กระทรวงมหาดไทย สังกัดเมืองอุดรธานี (กรุงเทพฯ สังกัดเมือง 2510) , หน้า 10

และสมบูรณ์กว่าบริเวณใกล้เคียง²¹ ทำให้ผู้คนราษฎรอพยพเข้ามาจากหนองคาย หนองหาน กุมภวาปี และ ขอนแก่นเป็นจำนวนมาก เมืองอุดรธานีในสมัยนั้นมีบทบาทเป็นเมืองยุทธศาสตร์ และการบริหารการปกครอง เนื่องจากเป็นกองทัพทหารบัญชาการมณฑลลาวพวนและรักษาเหตุการณ์ นอกจากนี้ภายในเมืองยังมีการตัดถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายสาย ยิ่งดึงดูดให้ผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองอุดรธานีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ในปีพ.ศ. 2495 เนื้อเมืองอุดรธานีอยู่ระหว่างหนองประจักษ์ กับถนนอุดรสุขุม ลักษณะการใช้ที่ดินภายในเมือง เป็นแบบตารางกริด แบ่งการใช้ที่ดินอย่างมีสัดส่วน แต่ในขณะเดียวกันก็มีปัญหาเพราะมีจุดตัดของถนนภายในเมืองเป็นจำนวนมาก รูปแบบของถนนในเมือง มีถนนสายหลัก 2 สาย คือ ถนนอุดรสุขุม เป็นแนวถนนเหนือ - ใต้ และ ถนนโพศรี เป็นแนวถนนตะวันออก - ตะวันตก ตัดกันที่บริเวณศูนย์กลางเมือง คือ ท่าแยกน้ำพุ ซึ่งถนนอุดรสุขุมและถนนโพศรี เป็นย่านพาณิชยกรรมหลักของเมือง ถนนออกจากศูนย์กลางเมืองสู่ชานเมืองทุกทิศทาง นอกจากนี้ภายในเมืองยังมีการตัดถนนสายรองเพื่อเข้าสู่ชุมชน การใช้ที่ดินของเมืองรวมกลุ่มไปตามแนวถนน โดยเฉพาะถนนสายหลัก ความหนาแน่นของเมืองอยู่บริเวณทิศตะวันออกและทิศใต้ของเมือง ในขณะที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกของเมืองมีการใช้ที่ดินอย่างเบาบาง ส่วนพื้นที่เกาะทรอยอยู่นอกเมือง (แผนที่ที่ 4.8)

ระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 2510 เป็นช่วงเวลาที่ทหารอเมริกันเข้ามาอยู่ในเมืองอุดรธานี โดยทหารอเมริกันเริ่มเข้ามา ประจำการในเมืองอุดรธานีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ทำให้มีแรงงานจากต่างถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพกับทหารอเมริกันเป็นจำนวนมาก เช่น แรงงาน ช่างฝีมือ ธุรกิจและการบริการ ประมาณ 50,000 - 100,000 คน²² ทำให้เศรษฐกิจของเมืองก้าวหน้า การเงินแพร่สะพัดอย่างรวดเร็ว การใช้ที่ดินภายในเมืองในระยเวลานั้น มีสถานประกอบธุรกิจบริการเพิ่มขึ้นอย่างมากมายเพื่อรองรับการเติบโตของเมือง เช่น ร้านอาหาร ภัตตาคาร สถานบันเทิงเรีงรมย์ โรงแรม ห้องพัก ตึกแถว โดยมีย่านพาณิชยกรรมหนาแน่นบริเวณถนนโพศรี ซึ่งแต่เดิมนั้นร้านอาหารในเมืองมีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากชาวเมืองอุดรธานีไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้าน จะมีแต่เพียงร้านเล็กๆหรือแผงลอยที่ให้บริการแก่แขกต่างเมืองเท่านั้น สำหรับสถานบริการเรีงรมย์หรือบาร์นั้น เดิมเมืองอุดรธานีมีเพียงแห่งเดียวคือ "สโนไวท์" เป็นบาร์เล็กๆ ต่อมาเมื่อทหารอเมริกันเข้ามาทำให้ธุรกิจประเภทนี้เป็นที่นิยมจึงมีการเปิดบาร์ ไนท์คลับ เพิ่มขึ้นหลายแห่ง เป็นธุรกิจที่ทำรายได้ดี และสิ่งปลูกสร้างที่เห็นดาษดื่นในสมัยนั้น คือ บ้านพัก ตึกแถว บังกะโล และโรงแรม โดยเฉพาะ บังกะโลจะปลูกมากบริเวณใกล้ค่ายทหาร มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว 2 ชั้นมีบริเวณ หรือเรือนไม้ 2 ชั้นยาวเป็นรูปตัวยู แบ่งให้เช่าเป็นห้องๆ ให้ทหารอเมริกันเช่าอยู่ นอกจากนี้ยังมีตึกแถวที่ปลูกเพื่อประกอบการค้าและเป็นบ้านพัก สำหรับโรงแรมที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับทหารอเมริกันในสมัยนั้น คือ โรงแรมเจริญไฮเต็ล ซึ่งยังคงเปิดดำเนินการมาถึงปัจจุบัน และเป็นโรงแรมใหญ่ในเมืองอุดรธานี

การขยายตัวของเมืองอุดรธานีในปี พ.ศ. 2510 เนื้อเมืองยังคงอยู่ระหว่างหนองประจักษ์กับ ถนนอุดรสุขุม การใช้ที่ดินภายในเมืองเป็นแบบตารางกริด แบ่งการใช้ที่ดินอย่างมีสัดส่วน และภายในเมืองมีการตัดถนนสายรองเพิ่มขึ้น ในสมัยนี้มีการตัดถนนชุมชนตรี ขนานไปกับถนนอุดรสุขุม เพื่อลดความแออัดของ

²¹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 11

²² สำนักงานจังหวัดอุดรธานี กระทรวงมหาดไทย , ประวัติการรวมขนาดไทยสมัยภูมิภาค , หน้า 221

ถนนอุดรดุขุมี่ เนื้อเมืองมีการขยายออกไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้เพิ่มขึ้น ในขณะที่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองมีการใช้ที่ดินอย่างเบาบาง เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ มีหนองน้ำกระจายโดยทั่วไป ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการขยายเมือง จึงเป็นพื้นที่สีเขียวของเมือง ส่วนบริเวณรอบหนองประจักษ์ เริ่มมีการตั้งถิ่นฐาน และทางทิศตะวันตกของเมืองเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการและสนามกีฬาจังหวัดอุดรธานี ทางทิศใต้ของเมืองมีการใช้ที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นที่ตั้งของเขตทหาร และสนามบิน ทำให้การใช้ที่ดินของเมืองกระจุกตัว และมีการตัดถนนจากศูนย์กลางเมืองออก สู่อำเภอทุกทิศทาง (แผนที่ที่ 4.10)

ในปี พ.ศ. 2518 เป็นระยะเวลาที่ทหารอเมริกัน ซึ่งประจำฐานทัพอากาศในเมืองอุดรธานีได้ถอนทัพออกไป ทำให้เศรษฐกิจของเมืองซบเซาลง สภาพการใช้ที่ดินภายในเมือง พบว่า สิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับการเติบโตของเมืองแต่เดิมนั้นได้กลายเป็นเป็นที่ว่าง ธุรกิจไนท์คลับและร้านค้าต่างๆปิดกิจการลง ทำให้เกิดปัญหาการว่างงานภายในเมือง แต่โครงสร้างทางเศรษฐกิจของเมือง ได้หันมาพึ่งผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเนื่องจากการเกษตรขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมือง ตามแนวถนนโพศรี และในช่วงเวลาดังกล่าว ยังมีกิจการที่ต่อเนื่องกับเครื่องจักรกลกับทหาร เปลี่ยนเป็นอู่ซ่อมรถ ซึ่งจะพบโดยทั่วไปอยู่ภายในเมืองและรอบนอกเมืองอุดรธานี

การขยายตัวของเมืองอุดรธานีในระบายนั้น ภายในเมืองมีถนนสายหลัก 4 สาย คือ ถนนอุดรดุขุมี่ และถนนมูขมนตรี เป็นแนวถนนเหนือ - ใต้ ถนนโพศรีและถนนประจักษ์ เป็นแนวถนนตะวันออก - ตะวันตก ในสมัยนั้นมีการสร้างถนนวงแหวนรอบนอกเมือง หรือถนนเลี้ยวเมือง เพื่อลดความแออัดของเมือง และมีถนนหลายสายออกจากศูนย์กลางเมืองสู่พื้นที่ชานเมืองหลายทิศทาง การใช้ที่ดินภายในเมือง เป็นแบบตารางกริด และมีการตัดถนนสายรองเข้าไปในชุมชนเพิ่มขึ้น เนื้อเมืองอุดรธานีเริ่มขยายออกไปทางทิศเหนือและทิศตะวันออก แต่ความหนาแน่นของเมืองส่วนใหญ่ยังคงกระจุกอยู่บริเวณทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของเมือง การใช้ที่ดินของเมืองรวมกลุ่มไปตามแนวถนน ส่วนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองยังคงเป็นพื้นที่สีเขียว เพราะเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ มีหนองน้ำกระจายโดยทั่วไป (แผนที่ที่ 4.11)

ในปี พ.ศ. 2528 เป็นช่วงปีที่ชาวเมืองอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียงนิยมไปทำงานที่ตะวันออกกลาง ทำให้มีการโอนเงินเดือนผ่านทางธนาคารพาณิชย์ภายในเมืองอุดรธานีเป็นจำนวนมาก จึงมีจำนวนสาขาธนาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้น และทำให้ธุรกิจการค้า การบริการ และบ้านเรือนต่างๆเพิ่มขึ้นตามไปด้วย เนื่องจากอำนาจการซื้อของประชากรในจังหวัดอุดรธานีกับจังหวัดใกล้เคียงเพิ่มขึ้น ทำให้มีการหมุนเวียนการเงินภายในเมืองอุดรธานี จึงมีผลทำให้การใช้ที่ดินภายในเมืองในสมัยนั้นส่วนใหญ่จะเป็นประเภทพาณิชยกรรม ซึ่งการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมดังกล่าวจะอยู่บนแนวถนนโพศรี และเนื้อเมืองขยายออกไปทางทิศตะวันออก (แผนที่ที่ 4.12)

ในปี พ.ศ. 2540 เมืองอุดรธานีมีการเติบโตสูงมาก เพื่อรองรับการเปิดใช้สะพานมิตรภาพ (ไทย - ลาว) เนื้อเมืองขยายเกือบเต็มพื้นที่ภายในถนนวงแหวน และภายในเมืองมีการตัดถนนสายรองเพิ่มเติม การขยายตัวของเนื้อเมือง เริ่มออกไปนอกบริเวณถนนวงแหวนทุกทิศทาง โดยเฉพาะทางทิศเหนือตามแนวถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 อุดรธานี - หนองคาย มีการขยายหน่วยงานราชการออกไปนอกเมืองทางทิศเหนือและทิศใต้ ในขณะที่ทางทิศใต้ภายในเมืองเป็นเขตทหาร และเป็นที่ตั้งของสนามบิน การขยายเมืองท่า

ได้ยาก (แผนที่ 4.13) สภาพการใช้ที่ดินภายในเมือง มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก เพราะมีการก่อสร้างโรงแรมชั้นหนึ่งเพิ่มขึ้นหลายแห่ง การก่อสร้างอาคารพาณิชย์เพิ่มอีกหลายสาขาทั้งภายในเมืองและรอบนอกเมือง การขยายตัวของห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ตามชานเมือง การรวมกลุ่มของศูนย์การค้าขนาดใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การก่อสร้างสิ่งเหล่านี้ทำให้เมืองอุดรธานีมีการขยายตัวและการใช้ที่ดินในแนวสูง ราคาที่ดินภายในเมืองเพิ่มสูงขึ้น รวมทั้งมีการซื้อขายที่ดินแปลงใหญ่เพื่อเพิ่มการลงทุนมากขึ้น

4.4 รูปแบบการใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี

เทศบาลนครอุดรธานีมีพื้นที่ 47.7 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 0.4 ของพื้นที่รวมทั้งจังหวัด แต่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และการวางแผนพัฒนาจังหวัดอุดรธานี เนื่องจากเทศบาลนครอุดรธานี เป็นศูนย์รวมความเจริญทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการค้าและการบริการนั้นจะส่งผลกระทบต่อทั้งจังหวัด (ตารางที่ 3.18) สามารถจำแนกการใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี ดังนี้

ทิศเหนือ เป็นพื้นที่ราบและที่ดอนสลับกันไป มีหนองน้ำเล็กๆ และที่ลุ่มน้ำซึ่งกระจายโดยทั่วไป มีลำน้ำห้วยบง ไหลผ่านทางตอนเหนือของเทศบาล

ทิศใต้ เป็นพื้นที่ราบสูง เป็นที่ตั้งของสนามบินพาณิชย์ และพื้นที่เขตทหารบกเกือบทั้งหมด ทำให้เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญน้อยกว่าพื้นที่อื่น

ทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีหนองน้ำกระจายโดยทั่วไป ได้แก่ หนองสิม หนองเหล็ก และหนองบัว เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟ และเป็นพื้นที่ชุมชนหนาแน่น

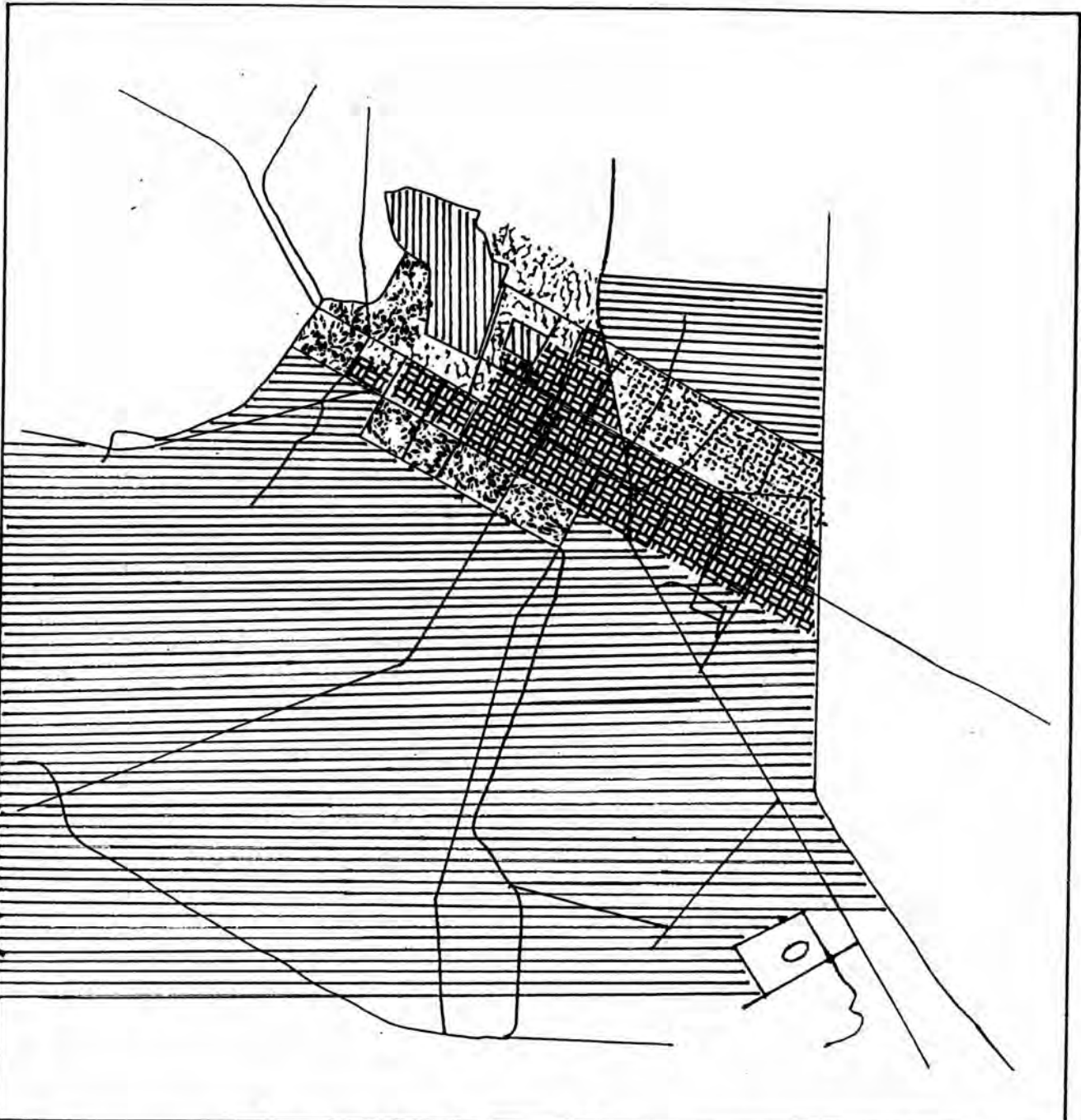
ทิศตะวันตก เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีหนองน้ำประจักษ์ เป็นพื้นที่ว่าง เป็นที่ตั้งของย่านที่อยู่อาศัย สถานที่ราชการ และสถาบันการศึกษา

จากการศึกษาและสำรวจการใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี พบว่าสอดคล้องกับทฤษฎีการใช้ที่ดินหลายศูนย์กลาง และสอดคล้องกับแนวความคิดการขยายตัวของเมือง 2 รูปแบบ คือ แบบตารางกริด และแบบวงกลม ซึ่งการใช้ที่ดินของเมืองอุดรธานีมีความหลากหลาย และผสมกับการใช้ที่ดินหลายแบบ

4.4.1 ทฤษฎีหลายศูนย์กลาง

โครงสร้างการใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี มีศูนย์กลางธุรกิจหลักดั้งเดิมของเมือง อยู่ที่บริเวณห้าแยกน้ำพุ ซึ่งเป็นย่านพาณิชย์กรรมขนาดใหญ่ของเมือง นอกจากนี้ย่านพาณิชย์กรรมของเมืองอยู่บนแนวถนนโพศรีและถนนประจักษ์ ในขณะที่ศูนย์กลางธุรกิจแห่งใหม่ของเมืองอุดรธานีอยู่ที่บริเวณเจริญศรีคอมเพล็กซ์ เป็นย่านพาณิชย์กรรมและการบริการสมัยใหม่ เช่น เป็นที่ตั้งของศูนย์สรรพสินค้า โรงเรียนกวดวิชา โรงเรียนสอนคอมพิวเตอร์ ร้านหนังสือ เป็นต้น

บริเวณที่เป็นศูนย์กลางของเมืองอุดรธานี (Nuclei) มีศูนย์กลางของเมือง หลายแห่ง ซึ่งกระจายออกไปตามบริเวณที่มีเส้นทางคมนาคมสะดวก เช่น ทางทิศเหนือของเมือง มีย่านชุมชน ตลาดหักศิษณา และตลาดบ้านห้วย ทางทิศตะวันตก มีย่านชุมชน คือ ตลาดเทศบาล บริเวณใจกลางเมือง คือ ห้าแยกน้ำพุ ทางทิศตะวันออก มีย่านชุมชน คือ ตลาดหนองบัว ซึ่งศูนย์กลางของเมืองที่กระจายออกไป จะเป็นจุดเริ่มต้นการ

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

แสดง การใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี ปี พ.ศ. 2495

แผนที่ 4.9

สัญลักษณ์

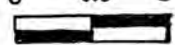
- สถาบันราชการ
- เขตทหาร
- พื้นที่ชนบทและเกษตรกรรม

- พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
- ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง
- ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
- นันทนาการและพัฒนาคูณภาพสิ่งแวดล้อม

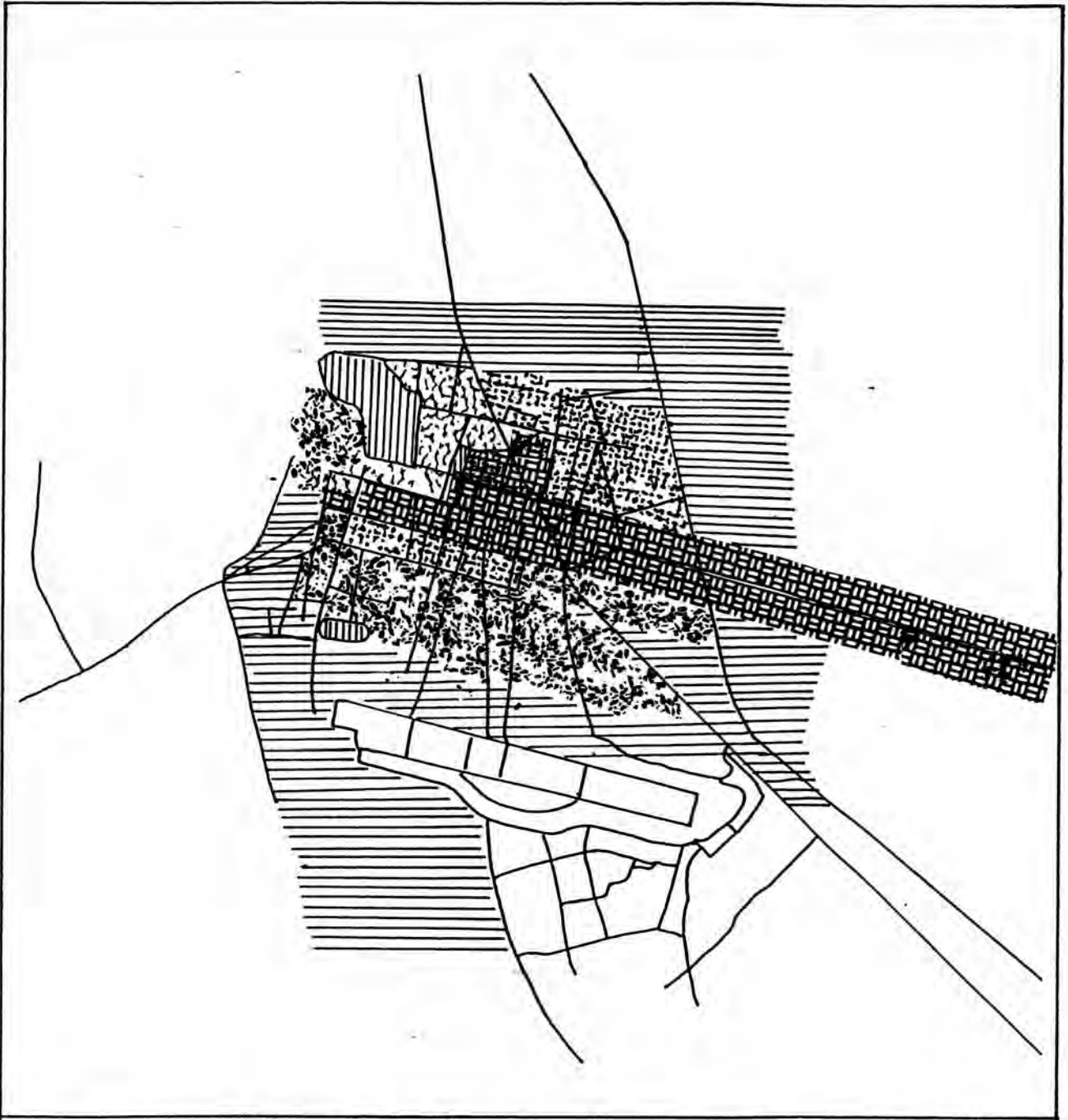
ทิศเหนือ มาตรฐาน

0 0.5 1 กม.

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

แสดง การใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี ปี พ.ศ. 2510

แผนที่ 4.10

สัญลักษณ์

สถาบันราชการ

เขตทหาร

พื้นที่ชนบทและเกษตรกรรม

พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก

ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง

ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย

นันทนาการและพัฒนาคูณภาพสิ่งแวดล้อม

ทิศเหนือ : มาตราส่วน

0 0.5 1 กม.

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

แสดง การใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี ปี พ.ศ. 2518

แผนที่ 4.11

สัญลักษณ์

สถาบันราชการ

เขตทหาร

พื้นที่ชนบทและเกษตรกรรม

พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก

ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง

ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย

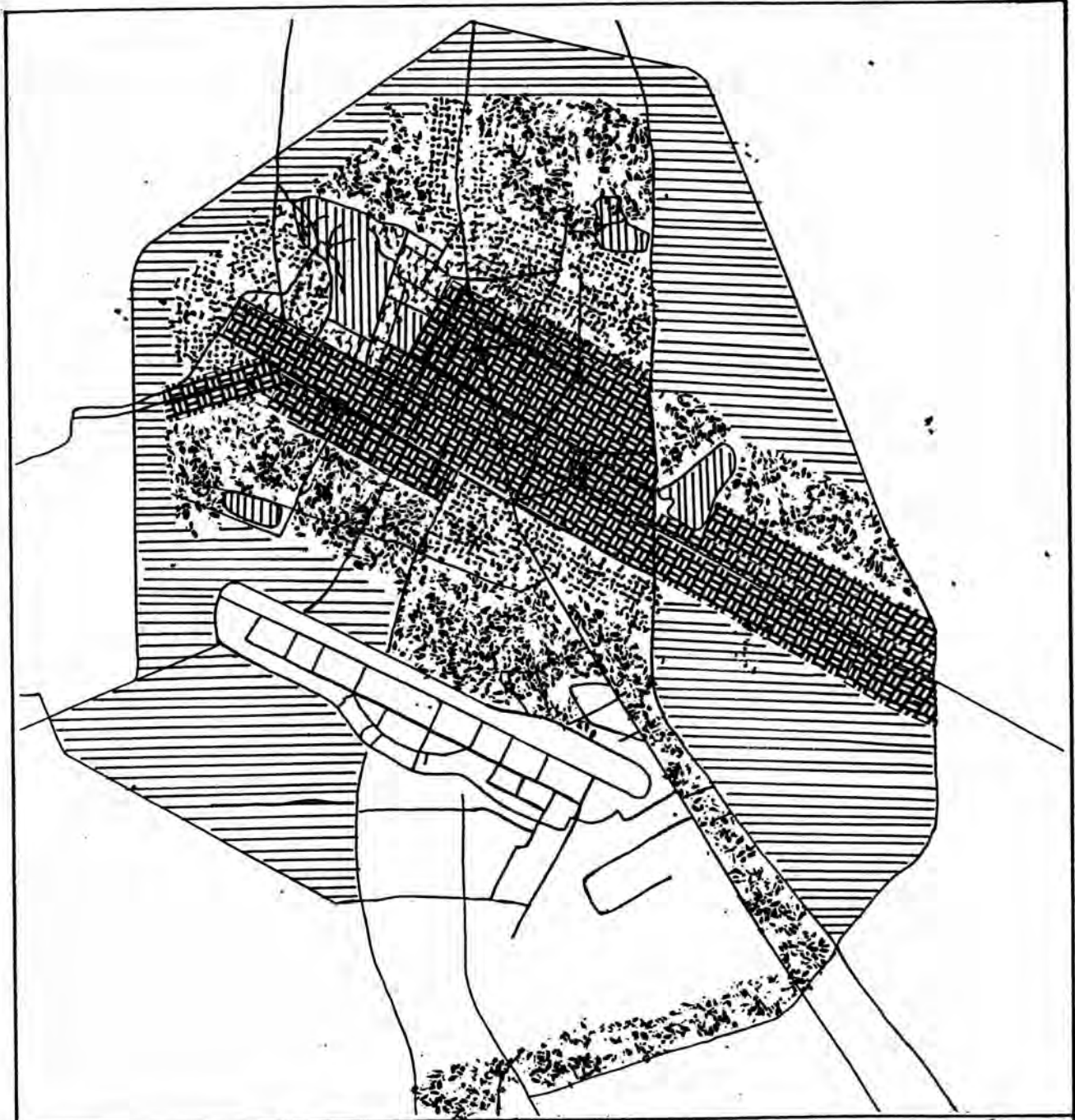
นันทนาการและพัฒนาคูณภาพสิ่งแวดล้อม

ทิศเหนือ มาตราส่วน

0 0.5 1 กม.

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

แสดง การใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี ปี พ.ศ. 2528

แผนที่ 4.12

สัญลักษณ์

 สถาบันราชการ

 เขตทหาร

 พื้นที่ชนบทและเกษตรกรรม

 พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก

 ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง

 ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย

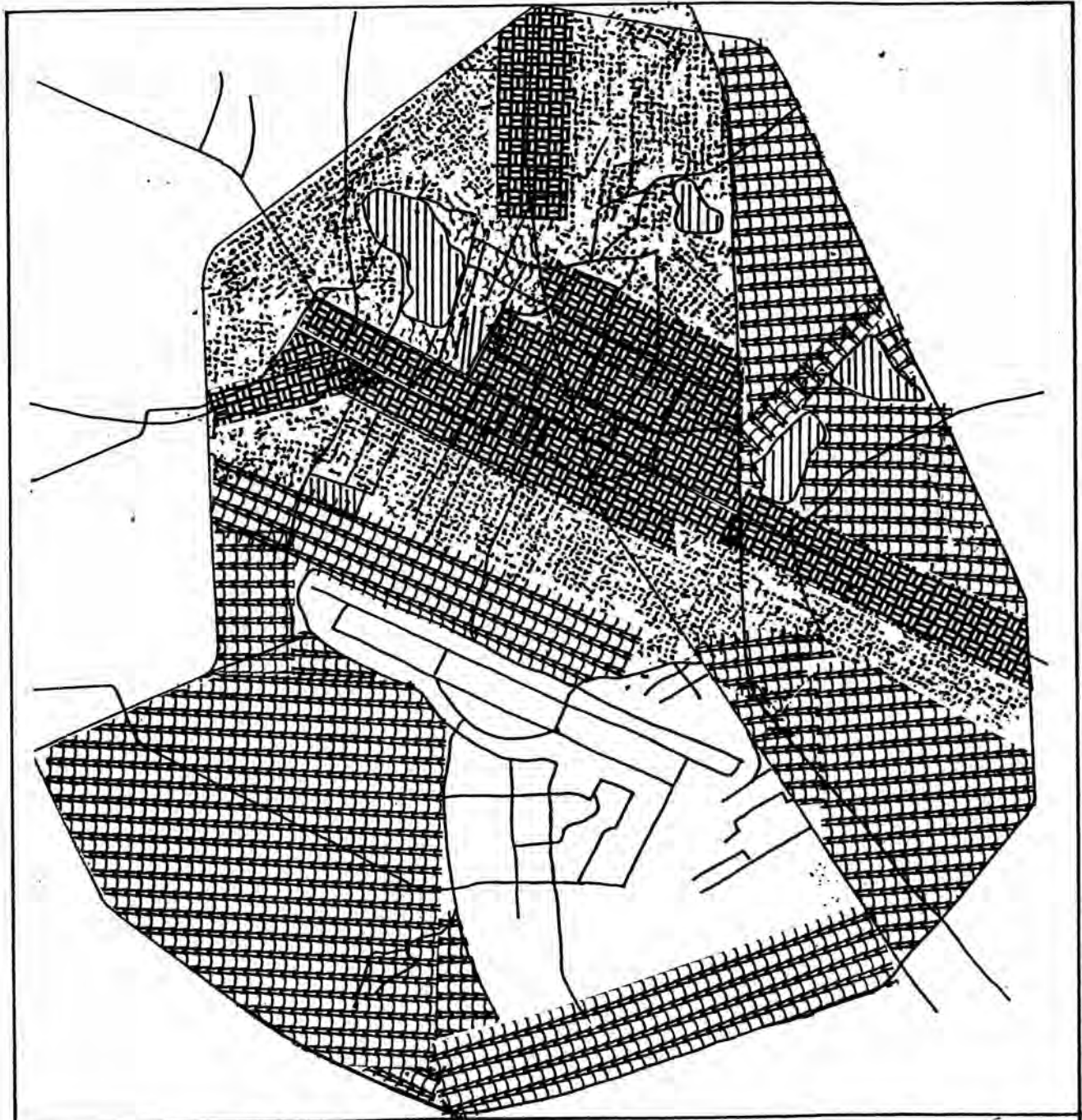
 พื้นที่ราชการและพัฒนาคอนกรีตสิ่งแวดล้อม

ทิศเหนือ มาตราส่วน

0 0.5 1 กม.

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

แสดง การใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี ปี พ.ศ. 2540

แผนที่ 4.13

สัญลักษณ์

 สถาบันราชการ

 เขตทหาร

 พื้นที่ชนบทและเกษตรกรรม

 พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก

 ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง

 ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย

 นันทนาการและพัฒนาคูณภาพสิ่งแวดล้อม

ทิศเหนือ : มาตราส่วน

0 0.5 1 กม.

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร

ขยายตัวของเมือง การใช้ที่ดินของเมืองมีลักษณะเป็นบริเวณหรือเป็นหย่อม สามารถจำแนกการใช้ที่ดินภายในเมืองอุดรธานี ตามทฤษฎีหลายศูนย์กลาง ได้ ดังนี้

1. ย่านธุรกิจการค้า (Central Bussiness District)

ย่านธุรกิจการค้ากระจายอยู่หลายแห่งในเมืองอุดรธานี โดยย่านธุรกิจการค้าหลักดั้งเดิมอยู่ที่ บริเวณท่าแยกน้ำพุ และถนนโพศรี ย่านธุรกิจการค้าแห่งใหม่ของเมืองอุดรธานี อยู่ที่ บริเวณแจริญศรี คอมเพล็กซ์ และถนนประจักษ์ (ภาพที่ 4.5)

2. ย่านการค้าส่ง

เนื่องจากเมืองอุดรธานีเป็นศูนย์กลางการค้าส่งของอนุภาค จึงมีย่านการค้าส่งหลายแห่งกระจายอยู่ทั่วไปในเมืองอุดรธานี (ภาพที่ 4.6) เช่น

- ตลาดเทศบาล เป็นย่านการค้าส่งผลผลิตทางการเกษตร ประเภท ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวเหนียว หอม กระเทียม
- ถนนหมากแข้ง เป็นย่านการค้าส่งอุปกรณ์ทางการเกษตร ประเภท ปุ๋ย เมล็ดพืชพันธุ์ อุปกรณ์การเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร
- ท่าแยกสแควร์ เป็นย่านการค้าส่งเสื้อผ้าสำเร็จรูป
- ตลาดอุดรเมืองทอง เป็นย่านการค้าส่งผักและผลไม้
- ถนนโพศรี เป็นย่านการค้าสินค้าอุปโภค ประเภท รองเท้า เสื้อผ้านักเรียน ผ้าผวม ผ้าทอ

3. เขตที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีรายได้น้อย

บริเวณถนนโพศรี และถนนประจักษ์เป็นพื้นที่ย่านพาณิชยกรรมใจกลางเมือง จึงมีราคาประเมินที่ดินสูง ในขณะที่บริเวณที่ห่างจากศูนย์กลางเมืองออกไป ราคาที่ดินจะถูกลงตามระยะทาง ทำให้เขตที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีรายได้น้อย อยู่บริเวณชานเมืองทางทิศตะวันออก และอยู่ถัดจากถนนสายหลักเข้าไปในซอย ลักษณะที่อยู่อาศัย เป็นบ้านเช่า เรือนไม้ มีชั้นเดียวหรือสองชั้น ราคาถูก ผู้อยู่อาศัย คือผู้ที่เพิ่งอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองอุดรธานี สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยมีสุขลักษณะอยู่ในระดับต่ำ ล้อมรอบด้วยทุ่งหญ้าพื้นที่ว่างเปล่า บ้านเรือนแต่ละหลังจะอยู่ห่างกัน

ในปัจจุบันเมืองอุดรธานีเริ่มประสบปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย เพราะเมืองมีการเติบโต จึงเป็นแหล่งงานของอนุภาค ทำให้มีผู้อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองอุดรธานีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ธุรกิจบ้านเช่า หรือหอพักตามบริเวณชานเมืองได้รับความสนใจและขยายการลงทุนในธุรกิจด้านนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยเป็นปัญหาที่ไม่รุนแรงมากนัก

4. เขตที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีรายได้ปานกลาง

ผู้ที่มีรายได้ปานกลางส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเมืองอุดรธานี หรืออยู่ตามหอพัก หอสมุด หรือทาวน์เฮาส์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก ของเมืองอุดรธานี บริเวณแนวถนนศรีชมชื่น

5. เขตที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีรายได้สูง

ผู้ที่มีรายได้สูงจะอาศัยอยู่ตามบริเวณชานเมือง ส่วนใหญ่อยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง เพื่อหลีกเลี่ยงความแออัดของเมือง เช่นบริเวณหนองประจักษ์ หรือตามแนวถนนอุดรธานี - หนองบัวลำภู

ภาพที่ 4.5 ศูนย์การค้าขนาดใหญ่ในเมืองอุดรธานี

ศูนย์การค้าขนาดใหญ่ของเมืองอุดรธานี มีจำนวน 3 แห่ง คือ เจริญศรีคอมเพล็กซ์ บิ๊กซี และ แมคโคร เป็นศูนย์การค้าขนาดใหญ่ของเมืองอุดรธานี ตั้งอยู่บนทางทิศตะวันออกของเมือง

ภาพที่ 4.6 ย่านการค้าส่งเสื้อผ้าสำเร็จรูป

ย่านการค้าส่งเสื้อผ้าสำเร็จรูปของเมืองอุดรธานี อยู่ที่ตลาดท่าแยกสแควร์ บริเวณท่าแยกน้ำพุ และถนนโพศรีทั้งสองฝั่งถนน

ภาพที่ 4.7 ย่านการค้าส่งผักและผลไม้

ย่านการค้าส่งผักและผลไม้ของเมืองอุดรธานี อยู่บนถนนโพศรี บริเวณตลาดอุดรเมืองทอง เป็นศูนย์กลางรวมและกระจายสินค้าเกษตรสู่ภูมิภาค

ลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นบ้านเดี่ยวมีบริเวณกว้างขวาง สภาพแวดล้อมมีบรรยากาศดี และบ้านแต่ละหลังจะอยู่ห่างกัน

6. เขตศูนย์กลางการค้าที่กระจายไปจากศูนย์กลางใหญ่ของเมือง

ศูนย์กลางการค้าดั้งเดิมของเมืองอุดรธานี อยู่ที่บริเวณท่าแยกน้ำพุและถนนโพศรี แต่เขตศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ที่กระจายไปจาก ศูนย์กลางใหญ่ของเมือง คือ เจริญศรีคอมเพล็กซ์ ซึ่งอยู่ที่ถนนประจักษ์ และทางตอนปลายของถนนโพศรี เป็นที่ตั้งของห้างสรรพสินค้าบิ๊กซีและแมคโคร นอกจากนี้ภายในเมืองอุดรธานียังมีศูนย์กลางการค้าระดับชุมชนและอนุภาค ที่กระจายอยู่ในชุมชนอีกหลายแห่ง เช่น ตลาดเทศบาล ตลาดบ้านห้วย ตลาดทักษิณา ตลาดหนองบัว แต่ทางทิศใต้ของเมืองอุดรธานี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตทหาร ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการขยายเมือง จึงไม่มีศูนย์กลางการค้าที่กระจายออกไป

7. เขตที่อยู่อาศัยชานเมือง

หมายถึง เขตที่อยู่อาศัยนอกเมืองอุดรธานี หรือนอกถนนวงแหวน เขตที่อยู่อาศัยชานเมืองเกิดขึ้นโดยรอบเมืองอุดรธานี แต่ส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านจัดสรรที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่ โดยเฉพาะทางทิศตะวันออก มีการกระจุกตัวของที่อยู่อาศัยมากกว่าบริเวณอื่น เพราะเป็นที่ตั้งของเคหะชุมชน และหมู่บ้านจัดสรร ที่เพิ่งสร้างขึ้นจำนวนหลายแห่ง ผู้ที่อยู่อาศัยในเขตชานเมือง ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีฐานะปานกลางจนถึงฐานะดี แต่การใช้ที่ดินบริเวณชานเมืองยังไม่หนาแน่นมากนัก

8. เขตอุตสาหกรรมชานเมือง

อุตสาหกรรมในเมืองอุดรธานีเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่ให้บริการระดับชุมชน การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมชานเมือง คือ เขตอุตสาหกรรมโนนสูง ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากเมืองอุดรธานีทางทิศใต้ เป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร ในปัจจุบันกำลังดำเนินการก่อสร้าง และจะเปิดบริการในปี พ.ศ. 2542

4.4.2 การขยายเมืองแบบตารางกริด

เมืองอุดรธานีมีการใช้ที่ดินแบบ ตารางกริด เพราะการขยายตัวของเมืองอุดรธานี เกิดจากแนวพัฒนา 2 แนว คือ ถนนอุดรดุขี เป็นแนวถนนเหนือ - ใต้ และถนนโพศรี เป็นแนวถนนตะวันออก - ตะวันตก ซึ่งเป็นถนนสายหลักของเมืองที่ตัดกันบริเวณศูนย์กลางของเมือง คือท่าแยกน้ำพุ นอกจากนี้ยังมีถนนสายรองตัดผ่านกันหลายสายเป็นตารางกริดภายในเมืองอุดรธานี ซึ่งเป็นระบบถนนที่ประหยัด แบ่งการใช้ที่ดินภายในเมืองอย่างมีสัดส่วน แต่เกิดปัญหาเรื่องความคล่องตัวด้านการจราจรภายในเมือง เพราะมีจุดตัดของถนนมากเกินไป โดยเฉพาะในช่วงเวลาเร่งด่วน เวลา 7.00 - 9.00 นาฬิกา และเวลา 15.00 - 17.00 นาฬิกา บริเวณหน้าสถาบันการศึกษาต่างๆ หรือหน้าโรงเรียนจะประสบปัญหาการจราจรติดขัดมาก

4.4.3 การขยายเมืองแบบวงกลม

รูปแบบการขยายตัวของเมืองอุดรธานี นอกจากจะเป็นแบบตารางกริดแล้ว ยังมีลักษณะแบบวงกลมด้วย โดยมีถนนวงแหวนหรือถนนเลี้ยวเมืองอยู่รอบนอกเมือง และมีถนนสายรองที่เป็นแนวพัฒนาออกจากศูนย์กลางเมืองหลายทิศทาง มีบริเวณศูนย์กลางเมือง คือ ท่าแยกน้ำพุ เป็นพื้นที่ที่มีการใช้ที่ดินหนาแน่นที่สุด

และจะเบาบางเมื่อมีระยะทางห่างจากศูนย์กลางออกไป เมืองอุดรธานีซึ่งเป็นเมืองหลักของภาค มีการขยายเมืองตามทฤษฎีการขยายเมืองแบบวงกลมและการที่มีถนนวงแหวนรอบนอกเมือง จะช่วยลดความแออัดภายในเมืองอุดรธานี

4.5 รูปแบบการใช้ที่ดินประเภทการค้าและการบริการ

กิจกรรมประเภทการค้าและการบริการ เป็นกิจกรรมที่สำคัญและมีจำนวนมากในเมืองอุดรธานี ซึ่งลักษณะเด่นของการใช้ที่ดินเพื่อประกอบกิจการการค้าและบริการ คือ เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงสุด จึงทำให้ที่ดินมีราคาสูง การใช้ที่ดินขยายตัวในแนวตั้ง และการใช้ที่ดินประเภทนี้จะหนาแน่นบริเวณใจกลางเมือง คือ ทำแยกน้ำพุ เนื่องจากมีโครงข่ายคมนาคมพร้อม ทำให้สะดวกในการเข้าถึง และการใช้ที่ดินประเภทการค้าและการบริการจะเบาบางลงเมื่อออกสู่เขตชานเมือง สามารถแบ่งรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการค้าและการบริการในเมืองอุดรธานี เป็น 4 ประเภท ดังนี้

4.5.1 ศูนย์กลางธุรกิจการค้าหลักของเมือง

ศูนย์กลางธุรกิจการค้าหลักของเมืองอุดรธานี คือบริเวณทำแยกน้ำพุ เป็นย่านการค้าขนาดใหญ่ที่สุดของเมืองอุดรธานี เป็นที่ตั้งของร้านค้าประเภทต่างๆ เช่น

- บริเวณหัวมุมถนนโพศรี เป็นย่านการค้าเสื้อผ้าสำเร็จรูป รวมทั้งมีทำแยกสแควร์ เป็นศูนย์กลางค้าเสื้อผ้าสำเร็จรูป และเป็นย่านการค้าเพชรทอง ส่วนหัวมุมถนนโพศรีอีกด้าน เป็นย่านการค้าอุปกรณ์และอะไหล่เครื่องยนต์

- บริเวณหัวมุมถนนศรีสุข เป็นย่านการค้า เครื่องไฟฟ้าและอุปกรณ์ไฟฟ้า

- บริเวณหัวมุมทหาร เป็นย่านการค้าจักรยานและอุปกรณ์ - อะไหล่รถจักรยาน

- บริเวณหัวมุมถนนอุดรขุขันธ์ เป็นการค้าผลไม้ของชาวญวน จะคึกคักมากในเวลาค่ำคืน

จะเห็นได้ว่า ทำแยกน้ำพุ เป็นบริเวณที่มีการค้าหลากหลาย ศูนย์กลางการค้าขนาดกว้างที่สุดของเมืองอุดรธานี ให้บริการการค้าส่ง - ปลีกตั้งแต่ระดับชุมชน จังหวัด อนุภาค จนถึงสปป.ลาว

พื้นที่ศูนย์กลางธุรกิจการค้าหลักของเมืองอุดรธานี มี 2 แห่ง คือ ทำแยกน้ำพุเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าดั้งเดิมของเมือง แต่ศูนย์กลางการค้าธุรกิจแห่งใหม่ของเมือง คือ บริเวณเจริญศรีคอมเพล็กซ์ เป็นแหล่งรวมสินค้าจากกรุงเทพฯ ร้านอาหาร โรงเรียนกวดวิชา โรงเรียนสอนคอมพิวเตอร์ สถานีขนส่ง โรงแรม ร้านหนังสือ ศูนย์การค้า โรงภาพยนตร์ สวนสนุก

บริเวณศูนย์กลางธุรกิจหลักทั้ง 2 แห่งของเมืองอุดรธานี เป็นบริเวณที่รวมสินค้าและบริการต่างๆไว้มากที่สุดในตัวเมืองอุดรธานี เขตศูนย์กลางธุรกิจหลักของเมืองมีลักษณะพิเศษ คือ มีการใช้ที่ดินหนาแน่นที่สุดในเมือง และมีการขยายตัวในแนวตั้ง เพราะเกิดจากบทบาทของเมือง อาคารในเมืองอุดรธานีส่วนใหญ่มีความสูงเฉลี่ย 3 - 4 ชั้น ยกเว้นอาคารประเภท โรงแรม โรงพยาบาล ท้องชุด มีลักษณะเป็นอาคารสูง ในเวลากลางวันบริเวณทำแยกน้ำพุ เป็นพื้นที่รวมผู้คนไว้เป็นจำนวนมาก เพราะเป็นย่านพาณิชยกรรม รวมทั้งมีระบบโครงข่ายคมนาคมพร้อมที่สุดในเมือง การเข้าถึงสะดวก

4.5.2 ยานการค้ำตามแนวถนน

ภายในเมืองอุดรธานี เป็นพื้นที่ที่มีโครงข่ายคมนาคมพร้อมที่สุดในจังหวัดอุดรธานี โดยมีถนนสายหลัก คือ ถนนอุดรดุชนูฎี และถนนโพศรี ตัดกันที่ ท่าแยกน้ำพุ ซึ่งเป็นศูนย์กลางเมือง ในขณะที่เดียวกันภายในเมืองอุดรธานียังมีถนนสายรองและสายย่อยที่ตัดเข้าไปในชุมชน และเมื่อเมืองมีการขยายตัว จะมีการตัดถนนสายหลักและถนนสายรอง ออกจากศูนย์กลางธุรกิจการค้าเข้าสู่เขตชานเมือง เป็นเส้นทางเชื่อมติดต่อกันระหว่างประชากรในเขตชานเมืองกับศูนย์กลางเมืองได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น แต่บริเวณถนนสายหลัก ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสะดวกในการเข้าถึงมากที่สุด ทำให้เกิดยานพาหนะกรรมตามแนวถนนที่ออกนอกเมือง คือ ถนนโพศรี และถนนอุดรดุชนูฎี สำหรับถนนสายรองภายในเมือง ยังคงมีการกระจุกตัวของยานการค้ำตามแนวถนน เช่น ถนนประจักษ์ ถนนหมากแข้ง ถนนมุขมนตรี และยานบริการที่รวมกลุ่มตามแนวถนน หรือถนนบริการ ได้แก่ ถนนอดุลยเดช ถนนหมากแข้ง ซึ่งยานการค้ำตามแนวถนนสายหลักและถนนสายรอง เป็นการค้ำที่ให้บริการในระดับอนุภาค และสปป.ลาว ในขณะที่ การค้ำที่รวมกลุ่มตามแนวถนนสายย่อย เช่น ถนนอำผา ถนนวัฒนา ถนนศรีชมชื่น เป็นการค้ำที่ให้บริการระดับชุมชน

4.5.3 ยานการค้ำพิเศษเฉพาะในเขตตัวเมือง

ยานการค้ำพิเศษเฉพาะ เป็นยานการค้ำที่มีเฉพาะในเมืองขนาดใหญ่ เช่น เมืองอุดรธานี ซึ่งเป็นเมืองหลักของอนุภาค มีการใช้ที่ดินเพื่อการค้ำและบริการเป็นกรณีพิเศษ 2 ประเภท ดังนี้

1 การรวมกลุ่มของร้านค้าปลีกและบริการประเภทเดียวกันในบริเวณใดบริเวณหนึ่งของเมือง

- ย่านจำหน่ายเพชรทอง จะกระจุกตัวอยู่ตามย่านชุมชนหนาแน่น ได้แก่ ตลาดเทศบาล ตลาดบ้านห้วย ท่าแยกน้ำพุ

- ย่านจำหน่ายอะไหล่และอุปกรณ์รถยนต์ อยู่ที่ หัวมุมถนนโพศรี
- ย่านจำหน่ายเครื่องประดับยนต์ และรับซ่อมเครื่องยนต์ ท่อไอเสีย อยู่ที่ ถนนโกลาคานุสรณ์
- ย่านจำหน่ายเครื่องไฟฟ้า และอุปกรณ์ไฟฟ้า อยู่ที่ หัวมุมถนนโพศรี
- ย่านจำหน่ายเครื่องสิ่งพิมพ์ อยู่ที่ ถนนประจักษ์
- ย่านจำหน่ายเครื่องนอน และเฟอร์นิเจอร์ อยู่ที่ ถนนประจักษ์ และถนนโพศรี
- ย่านจำหน่ายดอกไม้สด อยู่ที่ ถนนสุรการ
- ย่านจำหน่ายเสื้อผ้าสำเร็จรูป อยู่ที่ บริเวณท่าแยกสแควร์
- ย่านจำหน่ายผลไม้ อยู่ที่ บริเวณท่าแยกน้ำพุ
- ย่านจำหน่ายสินค้าอุปโภค เช่น รองเท้า เสื้อผ้าชุดนักเรียน ผ้าห่ม ผ้านวม อยู่ที่ ถนนโพศรี
- ย่านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ของฝาก อยู่ที่ย่านสถานีขนส่ง คือถนนประจักษ์ และถนนวัฒนา
- ย่านบริการ ไนท์คลับ บาร์ และสถานบันเทิงเรีงรมย์ ยามค่ำคืน อยู่ที่ ถนนอดุลยเดช
- ย่านบริการ ร้านอาหาร อยู่ที่ ถนนหมากแข้ง และถนนพานพร้าว
- ย่านบริการ โรงแรม อยู่ที่ ถนนหมากแข้ง

2. การสร้างศูนย์การค้า (Shopping Centre)

เป็นการรวมสินค้า กิจกรรมทางการค้าและบริการต่างๆ เข้ามาตั้งในพื้นที่หลังคาเดียวกัน ทำให้เกิดความสะดวก รวดเร็วและประหยัด บริการแก่ลูกค้า โดยเมืองอุดรธานี มีการกระจุกตัวของศูนย์การค้าขนาดใหญ่ที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้บริการในระดับอนุภาค และสปป.ลาว ศูนย์การค้าในเมืองอุดรธานี มีจำนวน 3 แห่ง ดังนี้

- เจริญศรีคอมเพล็กซ์ ตั้งอยู่บนถนนประจักษ์เป็นศูนย์การค้าขนาดใหญ่ เป็นที่รวมของกิจการการค้าและบริการหลายประเภท เช่น ห้างสรรพสินค้าโรบินสัน โรงแรมเจริญศรีแกรนด์ สวนสนุก ร้านอาหาร และโรงภาพยนตร์

- แมคโคร ตั้งอยู่บน ถนนโพศรี เป็นห้างสรรพสินค้าที่จำหน่ายสินค้าให้แก่ลูกค้าที่นำไปขายอีกต่อหนึ่ง

- บิ๊กซี ตั้งอยู่บน ถนนโพศรี เป็นห้างสรรพสินค้าที่ขายราคาปลีก

นอกจากนี้ ในเมืองอุดรธานียังมีร้านค้าสะดวกซื้อ หรือซูเปอร์มาร์เก็ต กระจายทั่วไปในชุมชน แต่จะหนาแน่นมากที่ ถนนโพศรี ถนนประจักษ์ และถนนวัฒนา

4.5.4 ย่านการค้าแบบมีลำดับคักย

แต่ละย่านการค้าจะมีพื้นที่ให้บริการของตนเอง โดยย่านการค้าระดับต่ำจะซ้อนอยู่ภายใต้ย่านการค้าระดับสูง และย่านการค้าทั้งหมดจะอยู่ภายใต้อิทธิพลย่านธุรกิจการค้าหลักของเมือง ซึ่งสามารถแบ่งย่านการค้าแบบมีลำดับคักย ในเมืองอุดรธานี ตามทฤษฎีของ Gallion Eisner ได้ดังนี้

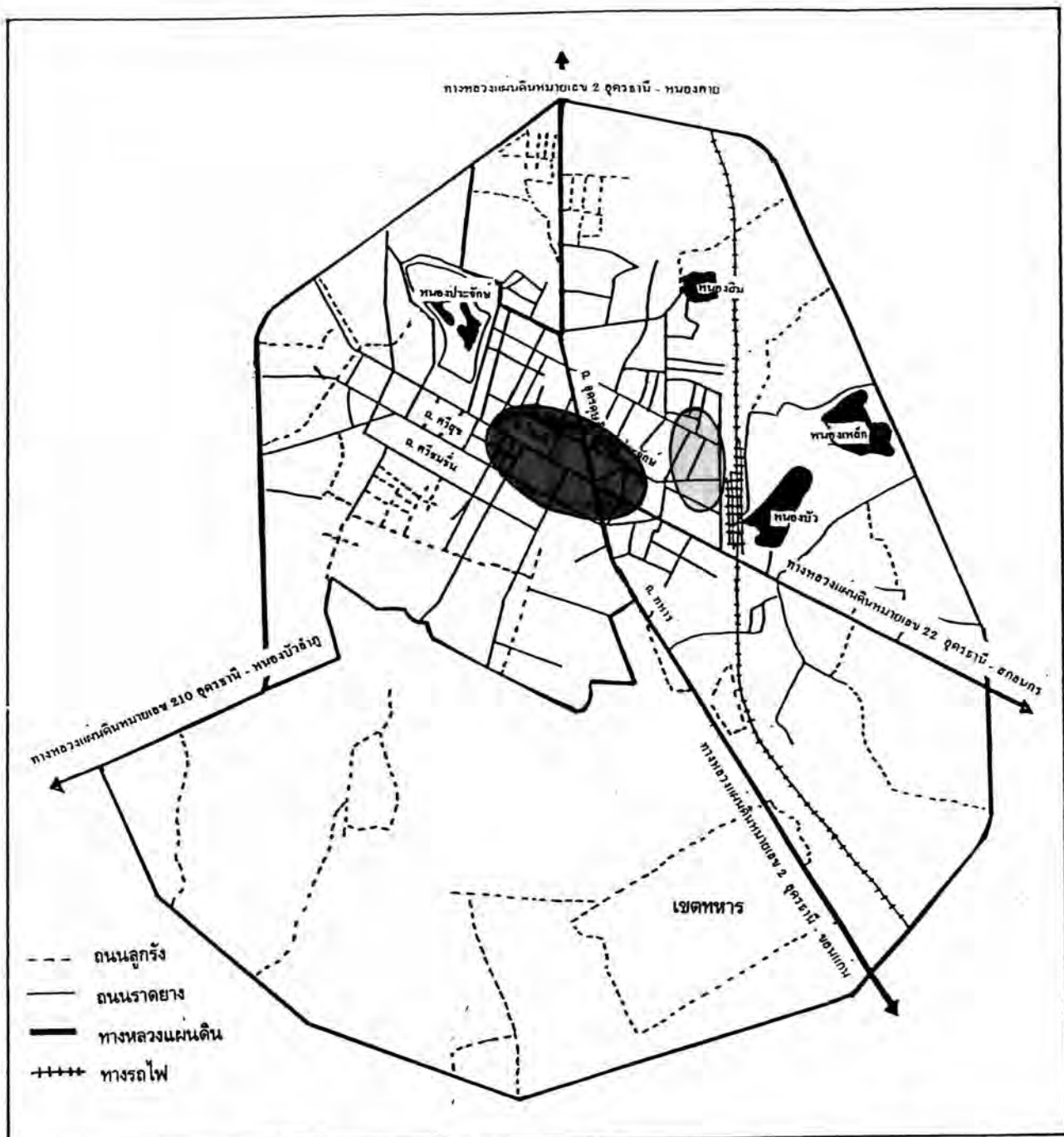
1. ร้านขายของที่จำเป็น เป็นร้านค้าที่ตั้งอยู่ในชุมชน จำหน่ายสินค้าน้อยประเภท แต่เป็นสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น น้ำปลา น้ำตาล ข้าวสาร ไข่ เป็นต้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชากรในรัศมีใกล้ๆ

2. ศูนย์กลางธุรกิจละแวกบ้าน เป็นร้านค้าที่ตั้งอยู่ในชุมชน และบริเวณทางแยกหัวมุมถนน คือร้านขายของชำ ร้านอาหาร มีการใช้บ้านที่พักอาศัยเปิดเป็นร้านค้า หรือการเปิดแผงลอยจำหน่ายในชุมชน

3. ศูนย์กลางธุรกิจชุมชน เป็นร้านค้าที่ตั้งตามแนวถนนสายย่อยในเมือง ใกล้ๆ ถนนอำเภอ ถนนศรีชมชื่น ถนนพานพร้าว ถนนวัฒนา เป็นประเภทร้านค้า ร้านขายของชำ ร้านอาหาร ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ร้านตัดผม ร้านเสริมสวยสตรี ร้านซักรีด ร้านสะดวกซื้อ ร้านซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านดอกไม้ โรงภาพยนตร์ และร้านบริการต่างๆ

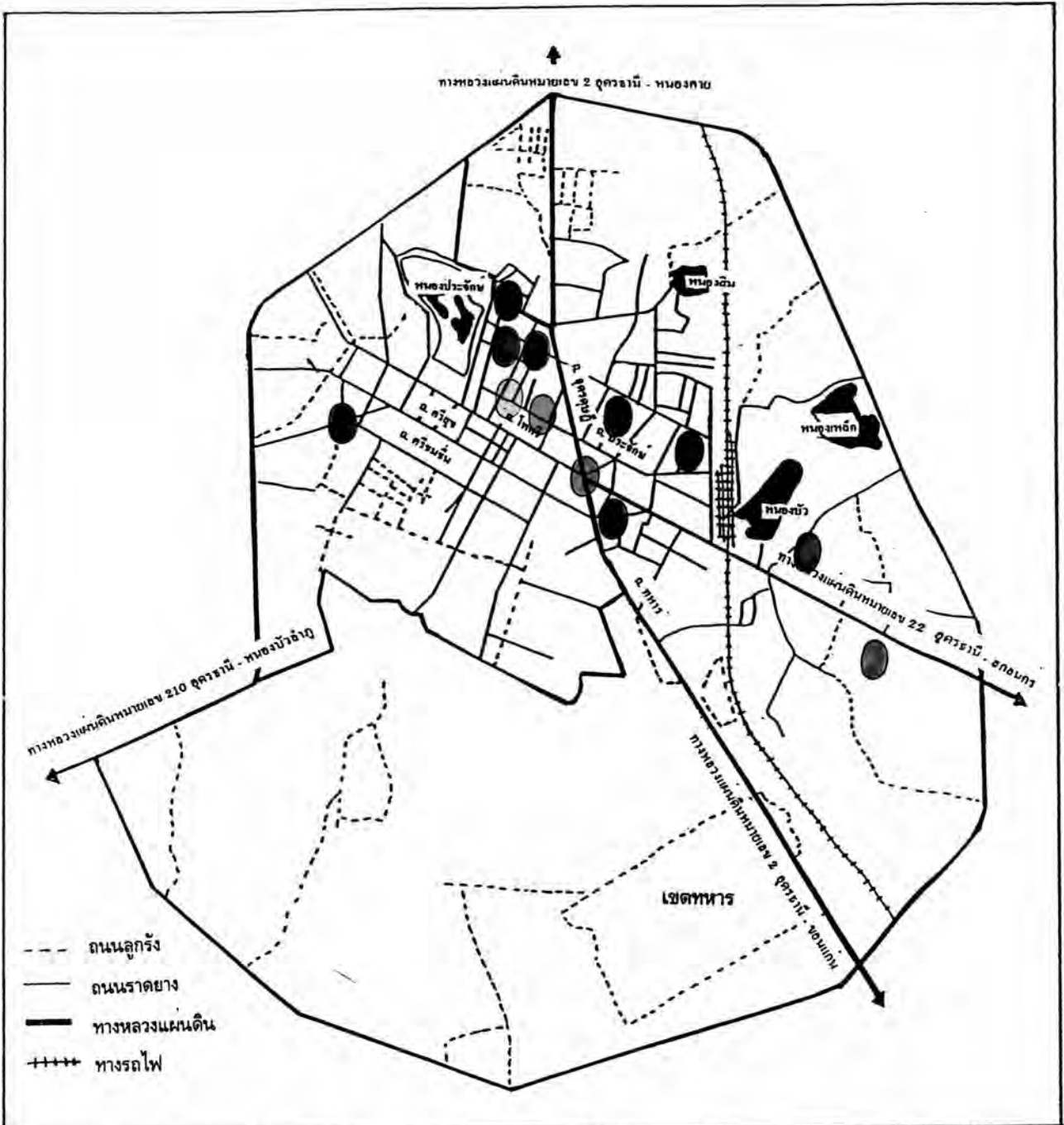
4. ศูนย์การค้าภูมิภาค หมายถึง ย่านการค้าส่งในเมืองอุดรธานีซึ่งให้บริการตั้งแต่ระดับชุมชนจังหวัด อนุภาค จนถึงสปป.ลาว เช่น เจริญศรีคอมเพล็กซ์ แมคโคร บิ๊กซี จำหน่ายสินค้าอุปโภคและบริโภค , ทำแยกสแควร์ จำหน่ายเสื้อผ้าสำเร็จรูป , ตลาดเทศบาล จำหน่ายผลผลิตและอุปกรณ์ทางการเกษตร และตลาดอุดรเมืองทอง จำหน่ายผัก - ผลไม้

5. ย่านธุรกิจกลาง ภายในเมืองอุดรธานีมีย่านธุรกิจกลาง 2 แห่ง คือ ทำแยกน้ำพุ และ เจริญศรีคอมเพล็กซ์ เป็นบริเวณการค้าที่มีพื้นที่กว้างที่สุดในเมืองอุดรธานี

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

<p>แสดง ย่านธุรกิจการค้าหลักของเมืองอุดรธานี ปี พ.ศ. 2540</p>	<p>แผนที่ 4.14</p>
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ ย่านธุรกิจการค้าหลักดั้งเดิม ☐ ย่านธุรกิจการค้าสมัยใหม่ <p>ที่มา : จากการสำรวจ</p>	<p>ทิศเหนือ มาตราส่วน</p> <div style="display: flex; align-items: center;"> </div>

บทบาทและแนวโน้มการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุน ของเมืองอุดรธานี

แสดง	ย่านการค้าพิเศษของเมืองอุดรธานี ปี พ.ศ. 2540	แผนที่ 4.16
สัญลักษณ์	<ul style="list-style-type: none"> ☒ ย่านอะไหล่และอุปกรณ์รถยนต์ ☐ ย่านสิ่งพิมพ์ ☒ ย่านเครื่องนอนและเฟอร์นิเจอร์ ☒ ย่านดอกไม้สด ☒ ย่านผักและผลไม้ ☒ ย่านเสื้อผ้าสำเร็จรูป ☒ ย่านสินค้าอุปโภค ☒ ย่านสินค้าที่ระลึก ☒ ย่านสถานบันเทิงรมย์ ☒ ย่านร้านอาหาร ☒ ย่านโรงแรม 	<p>ทิศเหนือ มาตราส่วน</p> <p> 0 150 750 ๙.</p>
ที่มา : จากการสำรวจ		

4.6 ปัจจัยที่ส่งเสริมการเติบโตของเมืองอุดรธานี

จากการศึกษาวิวัฒนาการชุมชนเมืองอุดรธานี พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการเติบโตของเมืองอุดรธานี ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยดึงดูดและปัจจัยผลัก ซึ่งปัจจัยดึงดูด เกิดจากความพร้อม หรือศักยภาพของเมืองอุดรธานีเอง ส่วนปัจจัยผลัก เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่ผลักดันให้เมืองอุดรธานีเติบโต

4.6.1 ปัจจัยดึงดูดที่ส่งเสริมให้เมืองอุดรธานีเติบโต

4.6.1.1 ความได้เปรียบด้านที่ตั้งของเมือง

เมืองอุดรธานีตั้งอยู่อยู่ที่ที่ได้เปรียบด้านกายภาพ เนื่องจาก ตั้งอยู่บนพื้นที่กึ่งกลางของอนุภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดในเขตอิทธิพล 6 จังหวัด คือ จังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกลนคร หนองบัวลำภู เลย และนครพนม เมืองอุดรธานีมีความได้เปรียบด้านที่ตั้งของเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญส่งเสริมให้เมืองอุดรธานีเติบโต ได้แก่ การเป็นชุมทางคมนาคมของอนุภาค , การอยู่ในตำแหน่งที่เป็นจุดยุทธศาสตร์การรบ , การเป็นชุมทางการสื่อสารของอนุภาค และเป็นเมืองที่อยู่ล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตร

1. การเป็นชุมทางคมนาคมของอนุภาค

เมืองอุดรธานีเป็นพื้นที่ ที่มีโครงข่ายคมนาคมพร้อมที่สุดในอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เพราะที่ตั้งของเมืองอยู่กึ่งกลางพื้นที่อนุภาค ทำให้เกิดความสะดวกในการเดินทางติดต่อระหว่างจังหวัดและอนุภาค ประกอบกับเมืองอุดรธานีมีระยะทางที่ห่างจากแม่น้ำโขง หรือสะพานมิตรภาพ (ไทย - ลาว) เพียง 53 กิโลเมตร ทำให้ในอนุภาคสามารถติดต่อการค้าและการลงทุนกับสปป.ลาว ได้สะดวก นอกจากนี้ที่ตั้งของเมืองอุดรธานี ยังอยู่ในริ้วการพัฒนารัฐอุดรธานี - ขอนแก่น

จากการที่เมืองอุดรธานีมีความได้เปรียบด้านที่ตั้ง จึงทำให้เมืองอุดรธานีเป็นชุมทางคมนาคมของอนุภาคทั้งทางบกและทางอากาศ สำหรับการคมนาคมทางบก เมืองอุดรธานีเป็นชุมทางของรถโดยสารประจำทาง รถขนส่ง ของจังหวัดและอนุภาค รวมทั้งเป็นชุมทางการเดินทาง - การขนส่งทางรถไฟ ของอนุภาค ในขณะที่เดียวกันยังเป็นชุมทางการคมนาคมทางอากาศ เพราะทางทิศใต้ของเมืองอุดรธานี เป็นที่ตั้งของท่าอากาศยานอุดรธานี ซึ่งเป็นสนามบินพาณิชย์ที่มีผู้โดยสาร ขึ้น - ลงเป็นจำนวนมาก ผู้โดยสารส่วนใหญ่เป็นประเภท นักธุรกิจ ข้าราชการและนักท่องเที่ยว ซึ่งเดินทางมาติดต่อภายในเมืองอุดรธานี อนุภาค และเพื่อเดินทางต่อไปยังสปป.ลาว การที่ท่าอากาศยานอุดรธานี มีจำนวนผู้โดยสารขึ้น-ลง เพิ่มขึ้นจำนวนมากในแต่ละปี และจากการที่สปป.ลาวมีการเปลี่ยนแปลงระบบตลาดสังคมนิยมมาเป็นระบบตลาดเสรี มีส่วนช่วยพัฒนาให้ท่าอากาศยานอุดรธานี เป็นท่าอากาศยานนานาชาติได้ในอนาคต

เนื่องจากความได้เปรียบด้านที่ตั้งของเมืองอุดรธานี บวกกับนโยบายรัฐที่มีการเปิดประเทศกับสปป.ลาว มีการส่งเสริมทางเศรษฐกิจและการลงทุนกับสปป.ลาว จะพัฒนาเมืองอุดรธานีเป็นประตูหน้าด่านติดต่อการค้าและการลงทุนกับประเทศอินโดจีน

2. การที่อยู่ในตำแหน่งที่เป็นจุดยุทธศาสตร์การรบ

เมืองอุดรธานีมีบทบาทเป็นเมืองยุทธศาสตร์ ทั้งนี้เป็นผลมาจากที่ตั้งของเมืองอุดรธานี ถึงแม้ว่าเมืองอุดรธานีไม่ได้เป็นเมืองชายแดนโดยตรง แต่อยู่ล้อมรอบด้วยเมืองชายแดน ซึ่งมีผลต่อความมั่นคงระดับประเทศ เมืองอุดรธานีมีบทบาทเป็นเมืองยุทธศาสตร์ที่สำคัญ 2 ยุค คือ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2436 กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ได้เลือกสร้างบ้านแปลงเมืองที่เมืองอุดรธานี ตั้งเป็นกองบัญชาการของมณฑลลาวพวน มีการหันสถานที่ราชการต่างๆ ไปทางทิศเหนือ เพื่อป้องกันการรุกรานจากฝรั่งเศส นอกจากนี้เมืองอุดรธานียังเป็นที่ตั้งของมณฑลทหารบก ซึ่งบทบาทของเมืองอุดรธานีในสมัยนั้น คือ เป็นเมืองยุทธศาสตร์ หรือเมืองหน้าด่าน

ในสมัยต่อมาปี พ.ศ. 2504 - 2518 เป็นสมัยสงครามเวียดนาม ทหารอเมริกันเข้ามาประจำอยู่ในฐานทัพเมืองอุดรธานี ได้ตั้งสถานีเรดาร์ เพื่อควบคุมโครงข่ายการรบทั่วภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ สำหรับเหตุผลที่สหรัฐเลือกเมืองอุดรธานีเป็นจุดยุทธศาสตร์การรบ เพราะความได้เปรียบด้านที่ตั้งของเมืองอุดรธานี เมืองอุดรธานีตั้งอยู่ใกล้กับประเทศคู่สงครามคอมมิวนิสต์ คือ สปป.ลาวและเวียดนาม โดยที่ตั้งของเมืองอุดรธานี มีระยะบินทางจากฐานนอยเพียง 40 นาที ซึ่งสะดวกและรวดเร็วในการโจมตีเวียดนาม ในขณะที่การรบ กับสปป.ลาว สหรัฐไม่สามารถตั้งฐานทัพที่เมืองหนองคายได้ เพราะเมืองหนองคายเป็นเขตปลอดทหาร การที่สหรัฐเข้ามาตั้งฐานทัพในเมืองอุดรธานี ก่อให้เกิดผลดีต่อเมืองอุดรธานี เช่น ช่วยพัฒนากองทัพอากาศของไทย (กองบิน 23) และเกิดการแพร่สะพัดของเงินตราภายในเมืองอุดรธานี เศรษฐกิจของเมืองก้าวหน้ากว่าเมืองอื่นๆ ในอนุภาค ทำให้เมืองอุดรธานีเติบโตเร็วกว่าพื้นที่อื่นในบริเวณใกล้เคียง

ปี พ.ศ. 2518 ผลพวงจากความหวาดกลัวในลัทธิคอมมิวนิสต์ เนื่องจากเมืองอุดรธานีมีที่ตั้งอยู่ติดกับจังหวัดชายแดนโดยรอบ ได้แก่ เลย นครพนม และหนองคาย ซึ่งเป็นที่ตั้งช่องสุ่มของกองกำลังคอมมิวนิสต์ ที่ได้รับการสนับสนุนจากกองกำลังคอมมิวนิสต์จากสปป.ลาว ทำให้เมืองอุดรธานีมีบทบาทเป็นเมืองยุทธศาสตร์ ในการป้องกันการรุกรานจากภายนอกประเทศ เพราะเป็นที่ตั้งของกองกำลังป้องกันประเทศ จนถึงปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2541 คือ

- กองพลทหารราบที่ 3
- กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 2 ส่วนแยกที่ 1 จังหวัดทหารบก อุดรธานี
- กรมทหารราบที่ 3
- กองบิน 23
- กองกำลังการตำรวจตระเวนชายแดน เขต 4 อุดรธานี
- กองกำลังการ 4 การฝึกพิเศษ
- กองบังคับการฝึกพิเศษ
- กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัด

การที่จังหวัดอุดรธานีเป็นที่ตั้งของกองกำลังป้องกันประเทศ ทั้งตำรวจตระเวนชายแดน และทหาร ซึ่งส่วนใหญ่มีที่ตั้งอยู่ในอำเภอเมืองอุดรธานี โดยเฉพาะกองบิน 23 ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองอุดรธานี และ

มีทหารจำนวนมาก ทั้งทหารประจำ ทหารเกณฑ์จากจังหวัดในอนุภาค และครอบครัวทหาร ทหารที่ประจำใน กองบิน 23 เป็นกลุ่มประชากรทหารที่ทำให้เศรษฐกิจของเมืองอุดรธานีเติบโต เนื่องจาก ทหารและจำนวน สมาชิกในครอบครัวเข้ามาใช้บริการในเมืองอุดรธานี เป็นสาเหตุสำคัญทำให้การเงินในเมืองอุดรธานีแพร่ สะพัดทางหนึ่ง มีการใช้บริการทางการค้า การบริการ การศึกษา และการสาธารณสุข จนพัฒนาเมืองอุดรธานี เติบโตเป็นเมืองหลักของอนุภาค

3. การเป็นชุมทางการสื่อสารของอนุภาค

เมืองอุดรธานีเป็นที่ตั้งของชุมทางการสื่อสารของอนุภาค มาตั้งแต่สมัยที่เมืองอุดรธานียัง เป็นชุมชนบ้านเดี่ยวมากแห่ง เพราะเป็นชุมทางโทรเลขของบริเวณใกล้เคียง ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เมือง อุดรธานีเป็นที่ตั้งกองบัญชาการของมณฑลลาวพวน เนื่องจากมีความสะดวกในการส่งข่าวสารติดต่อกับทาง พระนคร ในปัจจุบันเมืองอุดรธานี เป็นที่ตั้งขององค์การโทรศัพท์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน นอกจากนี้ เมืองอุดรธานียังมีความได้เปรียบด้านอัตราค่าโทรศัพท์ ที่ติดต่อกับสปป.ลาวราคาต่ำ เนื่องจากเมืองอุดร ธานีอยู่ใกล้กับสปป.ลาว ซึ่งจะเป็นปัจจัยส่งเสริมการลงทุนภายในเมืองอุดรธานี

4. เป็นเมืองที่ล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตร

เมืองอุดรธานีมีที่ตั้งของเมืองล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตร เนื่องจากอำเภอเมืองอุดรธานีเป็น พื้นที่เพาะปลูกข้าวที่สำคัญของจังหวัด ทางทิศใต้ คือ อำเภอกุมภวาปี และทางทิศตะวันออก คือ อำเภอ หนองหาน เป็นพื้นที่ปลูกอ้อยเพื่อการค้ำที่สำคัญของจังหวัด ในระดับจังหวัด ที่ตั้งของจังหวัดอุดรธานี ล้อม รอบด้วยจังหวัดที่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดคือการเกษตร ได้แก่ จังหวัดนครพนม เป็นพื้นที่เพาะปลูก ข้าว ผัก - ผลไม้ การประมงจากแม่น้ำโขง โดยเฉพาะปลาบึก , จังหวัดเลย เป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชผัก ผลไม้ และดอกไม้เมืองหนาว , จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าว , จังหวัดสกลนคร เป็นพื้นที่เพาะปลูก ข้าวและการประมงน้ำจืด , จังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าว ผัก และ ผลไม้ ในขณะที่จังหวัดอุดร ธานี เป็นพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกเกษตรเพื่อการค้ำ คือ ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง

จากการที่เมืองอุดรธานีและจังหวัดอุดรธานีล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตร จึงทำให้เมืองอุดร ธานีมีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางในการรวม - กระจายผลผลิตทางการเกษตรออกสู่พื้นที่ในระดับจังหวัด อนุภาค ภาค และกรุงเทพฯ ทั้งนี้เนื่องจากความได้เปรียบด้านที่ตั้งของเมือง ซึ่งอยู่กึ่งกลางพื้นที่อนุภาค และ การที่เป็นชุมทางคมนาคมของอนุภาค ทำให้สะดวกในการขนส่งสินค้า นอกจากนี้การที่พื้นที่โดยรอบของ เมืองอุดรธานี เป็นพื้นที่เกษตร ทำให้มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากการเกษตร หรือโรงงานอุตสาหกรรม ที่เกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของประเทศ เช่น โรงสีข้าว โรงงานน้ำตาล โรงงาน ทอกระสอบ โดยโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองอุดรธานี อำเภอกุมภวาปี และอำเภอ หนองหาน โดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมในเขตอำเภอเมืองอุดรธานีเป็นแหล่งงานที่สำคัญของเมืองอุดรธานี

4.6.1.2 ความพร้อมด้านธุรกรรมทางการเงิน

เนื่องจากความได้เปรียบด้านที่ตั้งของเมืองอุดรธานี ซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางของพื้นที่อนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน รวมทั้งมีระบบโครงข่ายคมนาคมที่พร้อม เพราะเป็นชุมทางคมนาคม ทำให้เกิดความสะดวกในการเดินทางเข้ามาใช้บริการต่างๆในเมืองอุดรธานี

เมืองอุดรธานี มีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางธุรกรรมทางการเงินของอนุภาค มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ของเมืองอุดรธานี เศรษฐกิจของเมืองซบเซาลง ทำให้แรงงานภายในเมืองอุดรธานีอพยพไปทำงานที่ตะวันออกกลาง เนื่องจาก มีความคุ้นเคยกับระบบงานต่างชาติและเป็นงานที่มีลักษณะใกล้เคียงกับงานเดิม นอกจากชาวอุดรธานีที่นิยมไปทำงานตะวันออกกลางแล้ว ประชากรในจังหวัดอุดรภาค ยังนิยมไปทำงานที่ตะวันออกกลางเช่นกัน ในแต่ละเดือน และแต่ละปี จะมีเงินโอนจากตะวันออกกลางผ่านเข้ามาในเมืองอุดรธานีเป็นจำนวนมาก เป็นจำนวนเงินโอนที่สูงที่สุดในประเทศ ความต้องการใช้บริการของธนาคารพาณิชย์ จึงทำให้มีการเพิ่มจำนวนสาขาธนาคารพาณิชย์หลายแห่งในเมืองอุดรธานี เงินที่โอนเข้ามาในเมืองอุดรธานีส่วนหนึ่งจะมีการนำไปซื้อูปโภค - บริโภคในครัวเรือน ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ใช้บริการการค้าและการบริการในเมืองอุดรธานี ซึ่งเป็นเมืองหลักของอนุภาค และเงินส่วนหนึ่งจะเหลือฝากไว้ในธนาคารพาณิชย์ต่อไป ในรูปของเงินฝากแบบประจำ ซึ่งเงินดังกล่าว จะเป็นแหล่งเงินเพื่อการบริการการลงทุนในสาขาการผลิตและการลงทุนในด้านอื่นๆ ของอนุภาค

ในเมืองอุดรธานี นอกจากจะมีจำนวนสาขาธนาคารพาณิชย์ 20 สาขา , ห้องค้าหลักทรัพย์ จำนวน 8 ห้องค้า ที่มีการซื้อขายหลักทรัพย์เป็นจำนวนมากสูงเป็นอันดับ 9 ของประเทศ และเป็นที่ตั้งของสาขาบริษัทประกันภัย จำนวน 24 แห่ง (ตารางที่ 3.46) ซึ่งสถาบันทางการเงินดังกล่าวจะเป็นแหล่งระดมเงินทุนของเมืองอุดรธานี ในการพัฒนาเมืองอุดรธานีให้มีบทบาทเป็นศูนย์กลางธุรกรรมทางการเงิน

4.6.1.3 ความพร้อมด้านระบบโครงสร้างพื้นฐาน

เริ่มแรกของการตั้งเมืองอุดรธานี กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ทรงวางระบบผังเมืองและจัดระบบโครงข่ายคมนาคมในเมืองอุดรธานี การให้ที่ดินในเมืองเป็นแบบตารางกริด โดยมีแนวถนนตัดกันเป็นตารางกริด แนวพัฒนาของเมืองเกิดจาก แนวถนนเหนือ - ใต้ และแนวถนนตะวันออก - ตะวันตก ตัดกันที่บริเวณศูนย์กลางเมือง และเมื่อปี พ.ศ. 2510 เมื่อทหารอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพในเมืองอุดรธานีมีการตัดถนนวงแหวน หรือถนนเลี่ยงเมือง เพื่อลดความแออัดด้านการจราจรในเมืองอุดรธานี ซึ่งการตัดถนนวงแหวนในเมืองอุดรธานี เกิดก่อนเมืองอื่นๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งการให้ที่ดินดังกล่าวจะมีเฉพาะในเมืองขนาดใหญ่เท่านั้น

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เมื่อมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เป็นต้นมา กำหนดให้เมืองอุดรธานีเป็นเมืองหลักของอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน รัฐมีนโยบายสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานของเมืองอุดรธานีจึงมีการจัดสรรงบประมาณในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก เพื่อพัฒนาพื้นที่เมืองอุดรธานี นอกจากนี้ เมืองอุดรธานียังเป็นที่ตั้งของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ซึ่งให้บริการในระดับอนุภาค ทำให้

เกิดความมั่นคงในระบบไฟฟ้า สามารถใช้พัฒนาและเอื้ออำนวยต่อการลงทุนพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม และการบริการในเมืองอุดรธานี

4.6.1.4 ความได้เปรียบด้านประชากรและคุณภาพแรงงาน

จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 4 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองจากจังหวัดนครราชสีมา อุบลราชธานีและขอนแก่น จากการศึกษาโครงสร้างประชากรของจังหวัดอุดรธานี พบว่ามีประชากรวัยแรงงาน คือ ประชากรที่มีช่วงอายุระหว่าง 15 - 60 ปี เป็นจำนวนร้อยละ 68 ของจำนวนประชากรรวม (ตารางที่ 3.12 และ ตารางที่ 3.13) ซึ่งจะเป็นความได้เปรียบของจังหวัดในการพัฒนา ในขณะที่ยังจังหวัดอุดรธานีมีประชากรวัยพึ่งพิง คือประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี และสูงกว่า 60 ปี จำนวนร้อยละ 32 ของจำนวนประชากรรวม การที่จังหวัดอุดรธานีมีประชากรวัยพึ่งพิงต่ำเป็นผลดีต่อจังหวัดอุดรธานี เพราะทำให้มีภาระการเลี้ยงดูต่ำ ส่วนในเมืองอุดรธานีซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าและบริการของอนุภาค พบว่า มีจำนวนประชากรวัยแรงงานสูง

นอกจากนี้ในเมืองอุดรธานี ยังเป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาหลายแห่ง โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาประเภทอาชีพ เช่น อาชีวะ เทคโนโลยี เทคนิคต่างๆ ซึ่งจะเป็นสถาบันการศึกษาที่ผลิตแรงงานเข้าสู่ภาคการค้า การบริการ และภาคอุตสาหกรรม (แผนที่ที่ 4.3) ในเมืองอุดรธานี ทั้งแรงงานมีฝีมือและแรงงานกึ่งมีฝีมือ และความได้เปรียบด้านแรงงาน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เมืองอุดรธานีเติบโต

4.6.2 ปัจจัยหลักที่ส่งเสริมให้เมืองอุดรธานีเติบโต

ปัจจัยหลักที่ส่งเสริมให้เมืองอุดรธานีเติบโต คือ ปัจจัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอกเมืองอุดรธานี ที่ผลักดันให้เมืองอุดรธานีเติบโต ได้แก่

4.6.2.1 การไม่มีทางออกทางทะเลของประเทศสปป.ลาว

จากการที่สปป.ลาวมีข้อจำกัดทางกายภาพของประเทศ เป็นประเทศที่ไม่มีทางออกทางทะเล ทำให้ต้องอาศัยประเทศไทยและเวียดนาม เพื่อเป็นทางออกสู่ทะเลและออกสู่ประเทศที่สาม ตามสัญญาบาเซิลนา เมืองอุดรธานีมีที่ตั้งของเมืองอยู่ห่างจากนครเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของสปป.ลาว ประมาณ 80 กิโลเมตร และเมื่อมีการสร้างสะพานมิตรภาพ (ไทย - ลาว) ทำให้การเดินทางจากสปป.ลาว เข้าสู่เมืองอุดรธานี ได้สะดวกยิ่งขึ้น จึงทำให้สปป.ลาว อาศัยเมืองอุดรธานีซึ่งเป็นเมืองหลักของอนุภาค เพื่อพึ่งพาสินค้าอุปโภค - บริโภค , การเข้ามาใช้บริการทางการค้าและการบริการ การดูงาน การสัมมนาต่างๆในเมืองอุดรธานี ประชากรจากสปป.ลาว สามารถเข้ามาติดต่อธุรกิจการค้าภายในเมืองอุดรธานีโดยตรง และการเข้ามาใช้บริการทางสาธารณสุข โรงพยาบาลเอกชน ในเมืองอุดรธานี ประชากรจากสปป.ลาวได้รับอนุญาตให้เข้ามาในประเทศไทยถึงเมืองอุดรธานี หากเดินทางไกลเกินกว่าเมืองอุดรธานีต้องมีหนังสือเดินทางเป็นการ และการเดินทางไปใช้บริการยังเมืองขอนแก่นมีระยะทางไกลเกินไป การเข้ามาของประชากรสปป.ลาว เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เมืองอุดรธานีเติบโตเป็นเมืองหลักที่ให้บริการระดับอนุภาค และให้บริการแก่สปป.ลาว

4.6.2.2 การถูกล้อมรอบด้วยจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับสปป.ลาว

การที่จังหวัดอุดรธานีถูกล้อมรอบด้วยจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับสปป.ลาว ทำให้เมืองอุดรธานีมีบทบาทเป็นเมืองยุทธศาสตร์ เพื่อป้องกันความมั่นคงของประเทศ จังหวัดอุดรธานี และเมืองอุดรธานี จึงเป็นที่ตั้งของกองกำลังทหารและตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งกลุ่มประชากรเหล่านี้มีการอพยพสมาชิกครอบครัวเข้ามาอยู่ในจังหวัดอุดรธานี ก่อให้เกิดการใช้สอย และมีการหมุนเวียนการเงินภายในเมือง จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้เมืองอุดรธานีเติบโต

4.6.2.3 ตามข้อตกลงในสนธิสัญญาสงบศึก ร.ศ. 112 ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส

เมืองอุดรธานี เติบโตมาจากข้อตกลงในสนธิสัญญาสงบศึก ร.ศ. 112 ที่กำหนดให้เมืองหนองคาย เป็นเขตปลอดทหาร และในอนุสัญญาที่กำหนดให้ไทยริบย้ายกองบัญชาการมณฑลลาวพวนจากเมืองหนองคายออกในระยะเวลา หนึ่งเดือน ซึ่งเป็นเวลาที่จำกัดมาก ทำให้กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ตัดสินใจเลือกบ้านเดื่อหมากแข้ง ซึ่งเป็นบ้านร้างเพราะมีประชากรอาศัยอยู่อย่างเบาบาง แต่ข้อได้เปรียบของพื้นที่ คือ การเป็นชุมทางคมนาคมในการติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียง เพราะมีที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างบ้านต่างๆในละแวกใกล้เคียง และมีเส้นทางคมนาคมที่สามารถติดต่อกับเมืองใหญ่ได้ จากเหตุผลต่างๆดังกล่าว จึงมีการตั้งบ้านเดื่อหมากแข้งขึ้นเป็นเมืองอุดรธานี โดยเริ่มแรกเมืองอุดรธานีมีบทบาทเป็นเมืองยุทธศาสตร์ หรือเมืองหน้าด่านเพื่อรับการรุกรานจากฝรั่งเศส มีการวางระบบผังเมืองและระบบโครงข่ายคมนาคม จนเกิดแรงดึงดูดให้ประชากรรอบนอกเข้ามาตั้งถิ่นฐานรวมกันภายในเมือง พัฒนาจนเมืองอุดรธานีเติบโตเป็นเมืองหลักของอนุภาค

4.6.2.4 นโยบายของรัฐให้การสนับสนุน

ตั้งแต่รัฐบาลมีนโยบายกระจายความเจริญจากส่วนกลางออกสู่ส่วนภูมิภาค เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เป็นต้นมากำหนดให้เมืองอุดรธานีเป็นเมืองหลักของอนุภาค ดังนั้นในแต่ละปีรัฐบาลมีการจัดสรรงบประมาณเป็นเงินจำนวนมาก (ตารางที่ 3.50) เพื่อสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานในการพัฒนาเมืองอุดรธานี จึงเป็นปัจจัยผลักดันที่สนับสนุนให้เมืองอุดรธานีเติบโต

นอกจากนี้เมืองอุดรธานียังได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล อีกประการหนึ่ง คือ ในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม รัฐให้การสนับสนุนและร่วมมือกับสหรัฐ ในการอนุญาตตั้งฐานทัพอากาศในเมืองอุดรธานี เพื่อโจมตีประเทศเวียดนามและสปป.ลาว การเข้ามาของทหารอเมริกันภายในเมืองอุดรธานี ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางการเงินตราภายในระบบเศรษฐกิจเมืองอุดรธานี เพราะมีการอุปโภค - บริโภค สินค้าและบริการ ทำให้เกิดวงเวียนเศรษฐกิจ

4.6.2.5 ความไม่พร้อมในการพัฒนาของเมืองหนองคาย

การที่เมืองอุดรธานีเติบโตจนเป็นเมืองหลักของอนุภาค ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยผลึกของเมืองหนองคาย เนื่องจากความไม่พร้อมในการพัฒนาของเมืองหนองคาย เช่น การที่เมืองหนองคายถูกกำหนดจากสนธิสัญญาสงบศึก ร.ศ. 112 ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ให้เป็นเขตปลอดทหาร ซึ่งเดิมเมืองหนองคายเคยเป็น

หัวเมืองเอกของมณฑลลาวพวน ต้องลดบทบาทเมืองลง และกลายเป็นเมืองเงียบสงบตั้งแต่บัดนั้น และลักษณะทางกายภาพของเมืองหนองคายที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา เพราะที่ตั้งของเมืองหนองคายเป็นเมืองที่อยู่ริมตลิ่งติดกับแม่น้ำโขง ทำให้เกิดปัญหาอุทกภัยอยู่เนืองๆ ประกอบกับลักษณะรูปร่างของเมืองหนองคาย ที่ขนานยาวไปตามแนวแม่น้ำโขง ซึ่งรูปร่างของเมืองดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการขยายเมือง จากความไม่พร้อมในการพัฒนาของเมืองหนองคายเป็นปัจจัยหลัก ทำให้การลงทุนทางการค้า การบริการ และการลงทุนด้านอื่นๆ ที่ต้องติดต่อกับสปป.ลาว การสร้างท่าอากาศยาน การลงทุนขนาดใหญ่จากภาคเอกชน จะมาลงทุนที่เมืองอุดรธานี เพราะมีความมั่นคงในระดับชาติมากกว่าเมืองหนองคาย

4.7 ลักษณะพิเศษของเมืองอุดรธานี

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมืองอุดรธานีเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของอนุภาค แต่มีการกำหนดชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เป็นต้นมา เมืองอุดรธานีเป็นเมืองใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีลักษณะบางประการเหมือนกับเมืองใหญ่ในภาค แต่ในขณะเดียวกันก็มีลักษณะเฉพาะของเมือง ดังนี้

1. ย่านธุรกิจหลักของเมืองอุดรธานีอยู่บริเวณเมืองเก่าและเมืองใหม่

บริเวณที่เป็นศูนย์กลางความเจริญ หรือจุดก่อตัว ของเมืองหลายเมืองในภาคเปลี่ยนไป โดยบริเวณที่เป็นเมืองเก่าจะเป็นย่านที่เสื่อมโทรม ในขณะที่ความเจริญจะย้ายไปอยู่ในบริเวณเมืองใหม่แทน แต่เมืองอุดรธานีจะมีบริเวณที่เป็นเมืองเก่าและเมืองใหม่อยู่ด้วยกัน บริเวณเมืองเก่า คือ บริเวณที่เป็นจุดเริ่มต้นของศูนย์กลางความเจริญของเมืองมาก่อน การตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนจะเกิดขึ้นบริเวณเมืองเก่าเป็นจุดแรก คือ บริเวณท่าแยกน้ำพุ ซึ่งเป็นชุมทางเส้นทางต่างๆที่มุ่งเข้าสู่เมืองอุดรธานี ปัจจุบันความเจริญในบริเวณดังกล่าวยังไม่เสื่อมและยังคงเป็นศูนย์กลางธุรกิจหลักของเมือง แต่ในขณะเดียวกันยังเกิดบริเวณเมืองใหม่ หรือ ศูนย์กลางธุรกิจหลักของเมือง คือ บริเวณเจริญศรีคอมเพล็กซ์ ทำให้เนื้อเมืองอุดรธานีขยาย

2. เป็นเมืองใหญ่ที่มีความเจริญมาตั้งแต่อดีต

เมืองศูนย์กลางความเจริญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ส่วนใหญ่เคยเป็นหัวเมืองเอกของมณฑลอีสานในอดีต หรือเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์การตั้งเมืองยาวนาน เช่น เมืองนครราชสีมา เมืองขอนแก่น เมืองอุบลราชธานี รวมทั้งเมืองอุดรธานี ซึ่งเป็นหัวเมืองเอกของมณฑลลาวพวน หัวเมืองเอกดังกล่าวมีการสะสมความเจริญมาตั้งแต่อดีต เกิดการพัฒนาจนเป็นเมืองใหญ่หรือเมืองศูนย์กลางความเจริญของภาคเช่นในปัจจุบัน เพราะมีฐานความเจริญมาตั้งแต่อดีต ในขณะที่เมืองบางเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ได้เป็นหัวเมืองเอกมาก่อน แต่สามารถพัฒนาเป็นเมืองใหญ่ได้เนื่องจากนโยบายรัฐผลักดัน เช่น เมืองมหาสารคาม สามารถพัฒนาเป็นเมืองใหญ่ได้ เนื่องจากมีสถาบันการศึกษาระดับสูงตั้งในพื้นที่

3. ภายในเมืองมีทุ่งศรีเมือง ซึ่งเป็นลานกว้างอนุสาวรีย์ประสงค์

เมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายเมืองที่เคยเป็นเมืองใหญ่ในอดีตจะมีบริเวณลานกว้าง หรือสนามสาธารณะประจำเมืองอยู่ด้วย เรียกว่าทุ่งศรีเมือง ตั้งอยู่ใจกลางเมือง เช่นเดียวกับเมืองอุดรธานี ในอดีตทุ่งศรีเมืองตั้งอยู่ตรงข้ามกับโรงพยาบาลมณฑลอุดรธานี ใช้เป็นสถานที่ต้อนรับ จัดงานเฉลิมฉลองเจ้านายผู้ใหญ่

จากพระนคร หรือใช้เป็นที่พักพลม้า ที่ประทับของเจ้านายออกตรวจราชการในมณฑลลาวพวน ปัจจุบัน
ทุ่งศรีเมืองในเมืองอุดรธานี ตั้งอยู่ตรงข้ามกับศาลาว่าการจังหวัดอุดรธานี ทำหน้าที่เป็นสวนสาธารณะ สนาม
กีฬา สวนสัตว์ และใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนใช้เป็นสถานที่จัดงานประจำปีของจังหวัด คือ
งานทุ่งศรีเมืองซึ่งจะมีการจัดในต้นเดือนธันวาคมของทุกปี

4. เป็นเมืองโตเดี่ยว

เมืองอุดรธานีมีลักษณะเหมือนเมืองใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทำหน้าที่เป็นเมืองโตเดี่ยว
คือ การเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่กว่าเมืองอื่นที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ทำให้เมืองอื่นในบริเวณใกล้เคียงเป็น
เมืองบริวาร เมืองโตเดี่ยวจะดึงดูดทุกสิ่งทุกอย่างจากเมืองบริวารเข้ามาในเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นไปตามแบบ
จำลองดึงดูด (Gravity Model) หลักการสำคัญของแบบจำลองนี้ คือ สิ่งที่ใหญ่กว่าจะส่งแรงดึงดูดไปยัง
สิ่งทีเล็กกว่า เหมือนเมืองใหญ่ดูดเมืองเล็ก เมืองโตเดี่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ นครราชสีมา ขอน
แก่น อุบลราชธานี และอุดรธานี โดยเมืองอุดรธานีมีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของอนุภาค ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมความเจริญทุกด้าน ทั้งด้านการค้า การบริการทางสังคม
และแหล่งงาน เพื่อสกัดกั้นการอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ

5. การตั้งเมืองเริ่มแรกเกิดจากปัจจัยผลักดัน แต่การเติบโตของเมืองในระยะหลังเกิดจากปัจจัยดึงดูด
การตั้งเมืองอุดรธานีในระยะเริ่มแรกเกิดจากปัจจัยผลักดัน เพราะข้อกำหนดในสนธิสัญญาสงบศึก
ร.ศ. 112 ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส กำหนดให้เมืองหนองคายเป็นเขตปลอดทหาร ความเจริญจึงย้ายจากเมือง
หนองคายมาอยู่ที่เมืองอุดรธานี แต่การเติบโตของเมืองอุดรธานีในระยะต่อมา เกิดจากปัจจัยดึงดูดหรือศักยภาพ
ภายในเมืองอุดรธานีเอง โดยเฉพาะความได้เปรียบเชิงที่ตั้ง และความพร้อมระบบโครงสร้างพื้นฐาน ทำ
ให้เมืองอุดรธานีพัฒนาจนเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของอนุภาคในทุกด้าน

6. การเติบโตของเมืองอุดรธานี เกาะไปตามแนวทางหลวงแผ่นดิน

การเติบโตของเมืองใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นลักษณะการเกาะกลุ่มตามริ้วพัฒนาแนว
ตั้ง คือ แกนพัฒนา นครราชสีมา - ขอนแก่น - อุดรธานี และริ้วพัฒนาในแนวราบ คือ แกนพัฒนา นครราชสีมา
- บุรีรัมย์ - อุบลราชธานี จะเห็นได้ว่าเมืองนครราชสีมาจึงเป็นชุมทางของภาค พื้นที่ที่อยู่ภายในริ้วพัฒนา
จะได้รับผลพวงจากการพัฒนา ปัจจุบันเมืองอุดรธานี คือ จุดปลายของริ้วพัฒนาแนวตั้ง นครราชสีมา - อุดร
ธานี ทำให้พื้นที่ของจังหวัดอุดรธานีที่อยู่ภายในริ้วพัฒนาดังกล่าว ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 คือ
อำเภอกุมภวาปี และอำเภอเมืองอุดรธานี เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญสูงสุดของจังหวัด ในขณะที่พื้นที่ที่ห่างจาก
ริ้วพัฒนาความเจริญจะลดน้อยลงตามระยะทางที่ห่างออกไป ในอนาคตจุดปลายของริ้วพัฒนาในแนวตั้งจะ
ขึ้นไปถึงหนองคาย และข้ามสะพานมิตรภาพเพื่อเข้าสู่สปป.ลาว ดังนั้นการเติบโตของเมืองอุดรธานีในอนาคต
จะขยายออกไปทางทิศเหนือ และทิศใต้ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 อุดรธานี - หนองคาย ซึ่งจะเป็น
บทบาทของเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุนในระดับประเทศ ซึ่งเดิมเนื้อเมืองอุดรธานีขยายออกไป
ทางทิศตะวันออกเชื่อมกับเมืองสกลนคร เป็นบทบาทของเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุนในระดับ
อนุภาค

7. บทบาทของเมืองเป็นปัจจัยกำหนดการใช้ที่ดินภายในเมือง

บทบาทของเมืองอุดรธานีเป็นปัจจัยที่กำหนดการใช้ที่ดินภายในเมือง และในช่วงเวลาที่บทบาทของเมืองด้านใดโดดเด่น จะมีการใช้ที่ดินภายในเมืองเพื่อตอบสนองต่อบทบาทนั้นอย่างเด่นชัด แต่บทบาทของเมืองอุดรธานีที่มีอย่างต่อเนื่องทุกสมัย คือ การเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการบริการ ซึ่งเป็นบทบาทที่เกิดจากผลพวงของการพัฒนาเมืองจากบทบาทอื่นของเมือง แต่ในปัจจุบันบทบาทการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการบริการของเมืองอุดรธานี ได้พัฒนาจนเป็นศูนย์กลางการบริการของอนุภาค และเป็นบทบาทหลักของเมือง ก่อให้เกิดการสนับสนุนการลงทุนในด้านต่างๆภายในเมือง ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการใช้ที่ดินของเมือง จากการที่เมืองอุดรธานีมีบทบาทที่สำคัญต่อพื้นที่โดยรอบในหลายๆด้าน ทำให้การใช้ที่ดินภายในเมืองมีความหลากหลาย แต่เนื่องจากการได้มีวางผังเมืองที่ดีมาตั้งแต่อดีต ทำให้สามารถแบ่งการใช้ที่ดินของเมืองอย่างเป็นสัดส่วน คือ ทางทิศตะวันตก เป็นการใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ , ที่อยู่อาศัย และสถาบันการศึกษา ทิศตะวันออกและทิศเหนือ เป็นการใช้ที่ดินประเภทพาณิชย์ยกรรม ส่วนทางทิศใต้ของเมือง เป็นการใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ และสถาบันการศึกษา

4.8 นโยบายของรัฐที่สนับสนุนบทบาทการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุนเมืองอุดรธานี

4.8.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นับตั้งแต่รัฐบาลได้มีแนวความคิดในการกระจายความเจริญจากส่วนกลางออกสู่ภูมิภาค โดยเริ่มกำหนดนโยบายการกระจายความเจริญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) เป็นต้นมา เมืองอุดรธานีเป็นเมืองหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่ได้รับความสำคัญในการเร่งรัดพัฒนาให้เป็นเมืองหลักในอนุภาค เพื่อเป็นแหล่งงานสกัดกั้นการอพยพของประชากรจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ และเป็นศูนย์กลางกระจายความเจริญไปสู่จังหวัดข้างเคียง ควบคู่กับจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นเมืองหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาความร่วมมือระหว่างไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีนที่ต่อเนื่องกันในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 และ ฉบับที่ 7 ยิ่งมีผลทำให้เมืองอุดรธานีมีความสำคัญต่อการพัฒนาภาคและประเทศโดยรวมมากยิ่งขึ้น โดยสรุปรายละเอียดของแผนพัฒนาฯ แต่ละฉบับที่สนับสนุนบทบาทการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการลงทุนของเมืองอุดรธานี ได้ดังนี้

1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เป็นแผนพัฒนาฯ ฉบับแรกที่มีการกำหนดการพัฒนาเมืองหลักขึ้นในภูมิภาค และได้กำหนดให้เมืองอุดรธานีเป็นเมืองหลัก 1 ใน 9 เมืองที่ได้รับการคัดเลือกขึ้นตามแผนพัฒนาฯ แต่การพัฒนาเมืองอุดรธานียังไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ขาดแผนงานโครงการพัฒนาที่ชัดเจน และรัฐขาดงบประมาณในการดำเนินการ

2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529)

จากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ที่กำหนดให้เมืองอุดรธานีเป็นเมืองหลักของอนุภาค แต่การพัฒนายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากขาดแผนงานโครงการพัฒนาที่ชัดเจนและขาดแคลนงบประมาณ ทำให้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ต้องมีการคัดเลือกเมืองหลักขึ้นใหม่ จากเดิม 9 เมืองหลัก เหลือเพียง 6 เมือง ซึ่งประกอบด้วย เมืองเชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา สงขลา หาดใหญ่ และชลบุรี นำมาพัฒนา ก่อน สำหรับเมืองอุดรธานีจัดอยู่ในกลุ่มเมืองหลักที่จะเริ่มเตรียมการพัฒนาในระยะถัดไป ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 กำหนดเมืองหลักในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหลือเพียง 2 เมืองคือ เมืองนครราชสีมา และเมืองขอนแก่น ซึ่งได้รับงบประมาณการพัฒนาจากธนาคารโลก และคาดว่า การพัฒนา 2 เมืองนี้จะก่อให้เกิดแกนพัฒนาสำคัญ ซึ่งจะเชื่อมโยงต่อเนื่องกับการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ด้วย จึงทำให้เมืองอุดรธานีเป็นเมืองหลักที่มีความสำคัญรองจากเมืองนครราชสีมา และเมืองขอนแก่น

3 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534)

บทบาทของเมืองอุดรธานีในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 จัดอยู่ในกลุ่มเมืองหลักที่เริ่มพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนเมืองนครราชสีมาและเมืองขอนแก่น จัดอยู่ในเมืองหลักที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในระยะเวลาเดียวกัน เริ่มส่งเสริมการพัฒนาเมืองสกลนคร ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงกับเมืองอุดรธานี ให้รับบทบาทเร่งรัดการพัฒนาเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญในอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนควบคู่กับเมืองอุดรธานี

การพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาคในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 มีความแตกต่างจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อนๆ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตเมืองและการส่งเสริมภาคธุรกิจโดยรวมเหมือนในอดีต แต่ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ได้มีการวางแผนพัฒนาจังหวัดเป็นรายเมือง โดยกำหนดบทบาทของจังหวัดและแนวทางหลักในการพัฒนาเมืองไว้ด้วย บทบาทของเมืองอุดรธานีในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 คือ " เป็นศูนย์กลางธุรกิจ การบริการและการตลาดที่รวบรวมผลผลิตทางการเกษตร และกระจายสินค้าไปสู่จังหวัดอื่นๆในอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน อุตสาหกรรมที่ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นและหัตถกรรมต่างๆ "

สำหรับแนวทางการพัฒนาเมืองอุดรธานี ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 คือ

1. ปรับปรุงบริการพื้นฐานที่จำเป็น ได้แก่ โทรศัพท์ ประปา ไฟฟ้า และที่อยู่อาศัย
2. ส่งเสริมอุตสาหกรรมการเกษตร
3. ส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงการท่องเที่ยวอีสานเหนือ

ต่อมาในช่วงกลางของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ได้เสนอแนวทางพัฒนาเมืองอุดรธานีเพิ่มเติม คือเมืองอุดรธานีมีบทบาทเป็นศูนย์กลางหลัก ธุรกิจการค้าขายกับประเทศอินโดจีน โดยเฉพาะกับ สปป.ลาว ซึ่งมีแนวโน้มที่ดีมาก นอกจากนั้นเมืองอุดรธานียังเป็นจุดเชื่อมแหล่งการเกษตรอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นต่อไปในบริเวณใกล้เคียงด้วย

4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539)

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 กำหนดให้เมืองอุดรธานีเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยกำหนดบทบาทของเมืองอุดรธานี ดังนี้ - พัฒนาเมืองอุดรธานีให้เป็นศูนย์กลางการค้าขาย และบริการที่ติดต่อกับกลุ่มประเทศอินโดจีน และกระจายสินค้าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยเชื่อมโยงกับสกลนคร และจุดขายแดนที่ทำเลดีจ จังหวัดหนองคายและท่าข้าม จังหวัดมุกดาหาร "

แนวทางหลักในการพัฒนาเมืองอุดรธานี ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 คือ

1. พัฒนาเมืองอุดรธานี เป็นศูนย์กลางทางธุรกิจการค้า และการเงินของอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ที่เชื่อมโยงสู่ประตูการค้าชายแดนกับกลุ่มประเทศอินโดจีน
2. พัฒนาเมืองอุดรธานี เป็นแหล่งอุตสาหกรรมเกษตรเพื่อการส่งออกของอนุภาค และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้า - ส่งออก สินค้ากับกลุ่มประเทศอินโดจีน

ตลอดช่วงเวลาของการพัฒนาจังหวัดอุดรธานี ตามแผนพัฒนาเมืองหลักในภูมิภาค ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เป็นต้นมา จังหวัดอุดรธานีกลับเป็นจังหวัดที่มีอัตราการอพยพออกไปทำงานต่างถิ่นที่สูงที่สุดในประเทศมาโดยตลอด ทั้งการอพยพไปในเขตเมืองใหญ่และต่างประเทศ ทำให้เกิดผลดีและผลเสียต่อเมือง โดยในส่วนที่ก่อให้เกิดผลดีต่อเมือง คือ ทำให้เกิดจำนวนเงินโอนจากต่างประเทศเข้าสู่เมือง ส่งผลให้เมืองอุดรธานีเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของอนุภาค และในส่วนของผลเสีย คือ ทำให้ภายในเมืองขาดแรงงาน

4.8.2 นโยบายของรัฐที่สนับสนุนการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โครงการที่สนับสนุนการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองอุดรธานี ได้แก่

- 1 โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภาค ลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ ซึ่งประกอบด้วย ประเทศไทย กัมพูชา จีน เมียนมาร์ ลาวและเวียดนาม

เป็นโครงการที่เปิดโอกาสในการพัฒนาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อพัฒนาภาคให้เป็นศูนย์กลางและประตูหน้าต่างไปสู่การบูรณะอินโดจีน ทั้งด้านการประสานความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภาคนี้ ให้เกิดตลาดรวมแห่งใหม่ที่จะเกิดการเพิ่มปริมาณการค้าชายแดน การท่องเที่ยว การเคลื่อนย้ายแรงงานเงินทุน และเทคโนโลยีให้คล่องตัวและเป็นระบบมากขึ้น ตลอดจนเชื่อมโยงพื้นที่พัฒนาจากบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เข้ากับการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อให้เป็นประตูแห่งใหม่ของอินโดจีน ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาทางเศรษฐกิจตามโครงการดังกล่าว จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้รับประโยชน์โดยตรง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นจังหวัดชายแดนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง ได้แก่ จังหวัดเลย หนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และอุบลราชธานี

2 โครงการโขง - ชี - มูล

เป็นโครงการพัฒนาทรัพยากรน้ำที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งมีผลประโยชน์โดยตรงต่อการพัฒนาทางการเกษตร โดยการสูบน้ำจากแม่น้ำโขงมาเติมในแม่น้ำชี และการสร้างเขื่อนลำน้ำชีกับเขื่อนลำน้ำมูล โครงการนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ คือ มีน้ำเพื่อการบริโภคและอุปโภคอย่างเพียงพอใน 13 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้โครงการโขง - ชี - มูล ยังก่อให้เกิดประโยชน์ทางอ้อมด้านการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าจากพลังงานน้ำ เพื่อเพิ่มการผลิตไฟฟ้าจากเขื่อนลำปาวและเขื่อนปากมูล รวมทั้งเกิดประโยชน์ด้านปศุสัตว์และการประมงน้ำจืด ซึ่งโครงการโขง - ชี - มูล ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อจังหวัดอุดรธานีในด้านการส่งเสริมให้มีปริมาณน้ำเพียงพอต่อการบริโภคและอุปโภค การพัฒนาพลังงานไฟฟ้าและประโยชน์ด้านปศุสัตว์

4.8.3 นโยบายการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคของรัฐบาลในปัจจุบัน

ในปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลกำหนดนโยบายการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค เพื่อช่วยลดความเสียเปรียบของนักลงทุนต่างจังหวัดและส่งเสริมให้เกิดความเจริญในภูมิภาค โดยรัฐบาลได้กำหนดมาตรการ 7 ประการ ซึ่งมีลักษณะที่เชื่อมโยงกัน ดังนี้

1. สิทธิประโยชน์จากการส่งเสริมการลงทุน
2. เงินทุนดอกเบี้ยต่ำ
3. การระดมเงินทุนในตลาดหลักทรัพย์
4. มาตรการรวมทุน
5. มาตรการส่งเสริมโครงสร้างพื้นฐาน
6. แผนและข้อมูลเพื่อการลงทุน
7. การประสานกับหน่วยงานราชการต่างๆ

4.8.4 ผังโครงสร้างจังหวัดอุดรธานี

จังหวัดอุดรธานีได้จัดทำผังโครงสร้างจังหวัด ระหว่างปี พ.ศ. 2535 - 2544 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผน และจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆในจังหวัด โดยมีแผนงาน ดังนี้

1. การกำหนดหน้าที่หลักของชุมชน
 1. ชุมชนศูนย์กลางอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการ การปกครอง คือ ชุมชนเมืองอุดรธานี กำหนดให้เป็นเมืองหลักของอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน
 2. ชุมชนศูนย์กลางพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม คือ ชุมชนตุ้มไต้ และชุมชนบ้านดุง
 3. ชุมชนศูนย์กลางพาณิชยกรรมและการท่องเที่ยว คือ ชุมชนบ้านฝือ
 4. ชุมชนศูนย์กลางบริการทางการเกษตร คือ ชุมชนหนองทาน หนองวัวซอ โนนสะอาด ศรีธาตุ เพี้ย และโนนสูงเปลือย
 5. ชุมชนศูนย์กลางบริการปัจจัยพื้นฐาน คือ ชุมชนห้วยแก้ง กุดจับ น้ำโสม ไชยวาน สร้างคอม หนองอ้อ - โนนหวาย บ้านเชียง หุ่นฝน โนนสูง - น้ำคำ และ บ้านตาต

2. การพัฒนาระบบคมนาคม

การพัฒนาระบบคมนาคมในผังโครงสร้างจังหวัดอุดรธานีให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบคมนาคมทางรถยนต์และทางรถไฟ สำหรับการพัฒนาระบบคมนาคมทางรถยนต์ในผังโครงสร้างจังหวัดอุดรธานีให้ความสำคัญมากที่สุด โดยเสนอให้มีการปรับปรุงผิวจราจรเป็นผิวลาดยางระหว่างชุมชนสำคัญทุกชุมชน ส่วนการพัฒนาระบบคมนาคมทางรถไฟ ในผังโครงสร้างจังหวัดอุดรธานีได้เสนอแนะแนวทางการรถไฟให้เป็นระบบขนส่งมวลชน (Mass Transit) เพื่อใช้ในการเดินทางและขนส่งสินค้าระหว่างจังหวัดอุดรธานีกับจังหวัดอื่นๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพฯ โดยเสนอให้มีการปรับปรุงสถานีรถไฟอุดรธานี บ้านขาว และกุมภวาปี เพื่อใช้เป็นชุมทาง หรือจุดเชื่อมการคมนาคมระหว่างรถไฟกับรถยนต์

3. การพัฒนาอุตสาหกรรม

ในผังโครงสร้างจังหวัดอุดรธานี เสนอแนะให้มีการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องกับการเกษตร เพื่อส่งเสริมการใช้วัตถุดิบภายในจังหวัด ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ น้ำมันพืช ซอสมะเขือเทศ อาหารสำเร็จรูป การทอผ้า พลาสติก และวัสดุก่อสร้าง พร้อมกับเสนอพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จะจัดตั้งเป็นเขตอุตสาหกรรม คือ บริเวณสองข้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 ทางทิศใต้ของเมืองอุดรธานี

4. การพัฒนาการท่องเที่ยว

ในผังโครงสร้างจังหวัดอุดรธานี เสนอแนะให้มีการพัฒนาชุมชนเมืองอุดรธานี ให้เป็นศูนย์กลางบริการการท่องเที่ยวของอนุภาค เช่น เป็นแหล่งที่พักแก่นักท่องเที่ยวและการส่งเสริมการท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมภายในจังหวัดอุดรธานี

4.8.5 แผนลงทุนจังหวัดอุดรธานี

เป็นแผนงานหนึ่งในนโยบายการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคของภาครัฐ เพื่อบริการและเผยแพร่ข้อมูลแก่นักลงทุนต่างจังหวัด ในแผนลงทุนจังหวัดอุดรธานีได้เสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการลงทุน เพื่อให้จังหวัดดำเนินการตามกลยุทธ์ และแนวทางในการพัฒนาจังหวัดอุดรธานี มี 5 ประการ ดังนี้

1. การแบ่งพื้นที่การพัฒนาจังหวัดอุดรธานีให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจในระบบครัวเรือน และตามศักยภาพของพื้นที่ ได้แก่ เขตพัฒนาแรงงานฝีมือ เขตพัฒนาแรงงานและวินัยอุตสาหกรรม และเขตพัฒนาด้านการเกษตร

2. การเชื่อมโยงการพัฒนาจังหวัดอุดรธานีกับจังหวัดข้างเคียงในอนุภาค ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยขยายบริการโครงสร้างพื้นฐานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว และวัฒนธรรม ตามลำดับความสำคัญ ดังนี้

- การเชื่อมพันธกิจอุดรธานี - หนองคาย
- การเชื่อมพันธกิจอุดรธานี - หนองบัวลำภู - เลย - ภาคเหนือ
- การเชื่อมพันธกิจอุดรธานี - สกลนคร - นครพนม

3. การรวมกลุ่มธุรกิจ และพัฒนาระบบการกระจายสินค้าในอนุภาค
4. การปรับปรุงกิจกรรมภายในจังหวัดให้ทันสมัย
5. การเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกภายนอกจังหวัด

แผนภูมิที่ 4.1 การเชื่อมโยงการพัฒนาระหว่างเมืองอุดรธานี กับเมืองข้างเคียงในอนุภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ที่มา : จากการศึกษาและวิเคราะห์